

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Studentské hnutí ve Spolkové republice

Německo v roce 1968

Naděžda Zajíčková

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

Studentské hnutí ve Spolkové republice

Německo v roce 1968

Naděžda Zajíčková

Vedoucí práce:

PhDr. Dipl.–Pol. Martin Jeřábek, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Obsah

1	ÚVOD	1
2	HNUTÍ '68	8
2.1	Kořeny	9
2.1.1	Frankfurtská škola	9
2.1.2	Nová levice	14
3	SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO V 60. LETECH	17
3.1	Aféra Spiegel	17
3.2	Vláda velké koalice	20
3.3	Společenské klima	21
3.3.1	Obavy z návratu totalitního režimu	22
4	STUDENTSKÉ HNUTÍ V ZÁPADNÍM NĚMECKU	26
4.1	Formování politického vědomí mládeže	26
4.2	Univerzity	27
4.2.1	Kritika univerzit	27
4.2.2	Symbolický význam univerzity	29
4.3	Vznik a vývoj SDS	32
4.4	Pojetí a účel studentské revoluce	36
4.5	Začátek studentských protestů	38
4.6	Hlavní činnosti protestního hnutí od roku 1966 do léta 1967	40
4.6.1	Setkání u Kochelského jezera a založení Komuny I.....	41
4.7	Demonstrace 2. června 1967	43

4.8 Následky zastřelení Ohnesorga.....	45
4.8.1 Kritická univerzita.....	46
4.8.2 Kampaň proti koncernu <i>Axel Springer</i>	47
5 STUDENTSKÁ REVOLTA ROKU 1968	50
5.1 Příčiny demonstrací.....	50
5.1.1 Nesouhlas s válkou ve Vietnamu.....	50
5.1.2 Vysokoškolská reforma.....	53
5.1.3 Zákony pro případ nouzového stavu (<i>Notstandsgesetze</i>) ..	58
5.2 Protesty v roce 1968	60
5.2.1 Mezinárodní kongres o Vietnamu	61
5.2.2 Nepokoje ve Frankfurtu	62
5.2.3 Západní Berlín: atentát na Dutschkeho	63
5.2.4 Kampaň proti nouzovým zákonům	67
5.2.5 Obsazení rektorátu Svobodné univerzity	69
5.3 Krize studentského hnutí	70
5.3.1 Otázka násilí (<i>Gewaltfrage</i>)	73
5.3.2 Aktivní stávká ve Frankfurtu n. Mohanem	76
6 VÝVOJ HNUTÍ PO ROCE 1968.....	79
6.1 Přejchod k terorismu	79
6.2 Rozpad mimoparlamentní opozice.....	80
7 ZÁVĚR	83
8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	86
9 RESUMÉ	90
10 PŘÍLOHY.....	91

1 ÚVOD

V roce 1968 ovládla západní Německo bouřící se mládež. Na jedné straně podrobila demokracii v zemi těžké zkoušce, na straně druhé právě za ni bojovala, protože byla přesvědčena, že demokratické hodnoty, k nimž byla vychována, se v praxi nedodržovaly. Hybnou silou kulturní revoluce se stali především vysokoškolští studenti, kteří své postoje z počátku upevňovali hlavně prostřednictvím četby mladého Marxe, existenciálních a neomarxistických děl. Co se však s mladou inteligencí stalo, že během jednoho roku odložila tyto knihy a vyhlásila mocenskému aparátu válku? Proč místo pasivního odporu začali studenti obsazovat univerzity, zapalovat auta nebo házet po policistech kameny? Co všechno chtěli změnit a jak?

Tato práce je zaměřena na vývoj a podobu protestů vysokoškolských studentů ve Spolkové republice Německo,¹ které vrcholily a zároveň začaly upadat během roku 1968. Konkrétně se zabývám demonstracemi v Západním Berlíně a ve Frankfurtu nad Mohanem, neboť studentské hnutí bylo spjato se Svobodnou univerzitou v Berlíně a s Univerzitou Johanna Wolfganga Goetheho ve Frankfurtu. Zároveň zkoumám ve své práci ideologickou bázi studentského hnutí, jejíž proměna měla zásadní vliv na povahu protestů.

Cílem práce je především analýza příčin, důvodů a průběhu studentské revolty, jejíž podobu určoval z největší části Socialistický svaz německého studentstva (*Sozialistischer Deutscher Studentenbund*, SDS). Budu tedy zkoumat, kvůli čemu se studenti bouřili, proč se postupně radikalizovali, zda dosáhli svých cílů a proč se jejich hnutí nakonec rozpadlo.

Moje základní hypotéza vychází z předpokladu, že pro podobu německého studentského hnutí byly klíčové zejména faktory spojené s vyrovnáváním se s totalitní minulostí a nedostatečným upevněním

¹ V práci je používán též zkrácený název Spolková republika.

demokracie. Domnívám se, že ačkoli studentské hnutí ve Spolkové republice bylo součástí hnutí '68 a mělo proto mnoho společných znaků s ostatními levicovými hnutími v západních zemích, jeho jedinečnost byla určena specifickým vývojem Spolkové republiky po druhé světové válce. Tehdy musely politické elity v čele s Konradem Adenauerem převzít odpovědnost za minulost a vybudovat v zemi demokratické hodnoty. Tato situace spojená s problematikou denacifikace vedla dle mého názoru zejména mladou generaci ke zvýšené citlivosti vůči vnímání dodržování demokracie v praxi. To se odrazilo na celkovém charakteru hnutí.

Tendence vyrovnat se s minulostí, resp. německými národními dějinami, se v 60. letech promítla též na poli historiografie, a to v podobě historické sociální vědy (*historische Sozialwissenschaft*). Mladší generace historiků kladla nově důraz na sociální dějiny a chtěla znát příčiny nástupu nacismu. Tzv. bielefeldská škola, jejímiž hlavními představiteli byli Hans Ulrich-Wehler nebo Jürgen Kocka, postavila do centra zkoumání politiku a společenské změny, čímž v podstatě navázala na sociální vědu Maxe Webera a částečně na Karla Marxe. Patrný je ovšem také vliv frankfurtské školy. Hlavním úkolem německých sociálních dějin bylo zjistit, proč modernizační proces v Německu vedl k nástupu nacismu a tím se odlišil od vývoje v ostatních západních zemích.²

Po této úvodní kapitole zasadím studentské protesty v Německu do kontextu hnutí '68. Zmíním tedy hlavní znaky hnutí a společné důvody protestů mládeže v západních zemích. Podkapitolu věnuji kořenům hnutí, které spočívaly v myšlenkách nové levice a frankfurtské školy, jejíž hlavní představitelé ovlivnili studentskou levici prostřednictvím kritické teorie

² Na základě zkoumání modernizačního procesu se snažili historici objasnit zvláštní cestu, která započala přibližně v polovině 19. století a skončila v roce 1945. Modernizace měla proběhnout pouze v hospodářství a společnosti, nikoli v oblasti politických institucí a politické kultury. Tento rozpor měl být příčinou oné zvláštní cesty, která dovedla Německo k první světové válce i třetí říši. Kontinuita období císařství a éry nacismu vyvolala četné diskuze. Došlo totiž ke zpochybnění teze o údajné nevině Německa na rozpoutání první světové války, která byla mnohými historiky starší generace automaticky přijímána. Výjimku mezi nimi tvořil Fritz Fischer, jenž toto téma otevřel v knize o německých válečných cílech před první světovou válkou. Na něj a na práce Eckarta Kehra mladší generace historiků v 60. letech navázala viz IGGERS, G. G. *Dějepisectví ve 20. století : od vědecké objektivy k postmoderní výzvě*, Praha : Lidové noviny, 2002, s. 65-68.

společnosti. Kritickou teorii objasním konkrétně v pojetí Herberta Marcuse, neboť právě jeho díla byla německými studenty nejvíce přijímána.

Ve třetí kapitole zmapuji obecně situaci v západním Německu během 60. let. Konkrétně se budu věnovat nejprve aféře *Spiegel*,³ jež dokládá otřes demokratickými hodnotami v adenauerovském režimu. Další podkapitolu tvoří vláda velké koalice SPD a CDU/CSU, vůči níž se levicovní studenti vymezovali z několika důvodů.⁴ Chystala schválení nouzových zákonů, které asociovaly zneužití pravomocí výkonnou mocí, mnozí členové včetně kancléře měli nacistickou minulost a opoziční FDP⁵ byla zcela marginalizována. Kombinace těchto faktorů přispěla k obavám z ohrožení demokracie a návratu totalitního režimu. Tématiku strachu z opakování nacismu nastíním také, a to v souvislosti se situací ve společnosti, resp. vypořádáním se s nacistickou minulostí.

Čtvrtou kapitolu věnuji charakteristice a vývoji studentského hnutí do roku 1968. Nejprve budu analyzovat význam univerzit a důvody, proč byly kritizovány. Předpokládám, že vysoké školy měly pro levicové studenty specifickou hodnotu a nebyly jen jedněmi z mnoha institucí, ve kterých viděli zkorumpovaný systém nebo potlačování demokracie. Zároveň odpovím na otázku, zda nějakým způsobem univerzity ovlivňovaly utváření politického vědomí studentů. Následně nastíním vznik a vývoj SDS jakožto hlavního organizátora protestů. Poté přistoupím k analýze studentského pojetí revoluce a k vývoji hnutí. Zásadní zlom nastal během demonstrace 2. června roku 1967, kdy byl policistou zastřelen student Benno Ohnesorg. Tato událost se totiž stala hlavní příčinou změny ideologie i konkrétní strategie studentského hnutí.

³ Zpravodajský magazín *Der Spiegel* založil roku 1947 Rudolf Augstein viz SPIEGEL GRUPPE [online], [cit. 06-04-2013]. Dostupné na Internetu:

<<http://www.spiegelgruppe.de/spiegelgruppe/home.nsf/0/6CE8D16B87C4BD0AC1256F5F00350C5A>>.

⁴ SPD neboli Sociálnědemokratická strana Německa (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*), CDU neboli Křesťansko-demokratická unie (*Christlich Demokratische Union*), CSU neboli Křesťansko-sociální unie (*Christlich-Soziale Union*).

⁵ FDP neboli Svobodná demokratická strana (*Freie Demokratische Partei*).

Jádro celé práce tvoří rozsáhlá pátá kapitola zaměřená přímo na protesty v roce 1968. Nejprve se po segmentech zaměřím na vývoj protestů týkajících se třech základních témat – vietnamské války, vysokoškolské reformy a nouzových zákonů. Studenti se bouřili ještě navíc proti tiskovému koncernu *Axel Springer*,⁶ nicméně vývoj a důvod protestů proti němu jsem umístila pro lepší návaznost na konec předchozí kapitoly, neboť kampaň proti vydavatelství byla přímým důsledkem již zmíněné červnové demonstrace. Další významnou podkapitolu věnuji samotným protestům, které byly nejrozsáhlejší hlavně v období Velikonoc, neboť na Zelený čtvrtek, 11. dubna 1968, byl postřelen hlavní ideolog celého hnutí Rudi Dutschke.⁷ V souvislosti s tím zmíním projevy protestů nejen v Západním Berlíně, kde k incidentu došlo, ale také ve Frankfurtu nad Mohanem, v Kolíně a Essenu. Neúspěšný atentát na Dutschkeho měl zásadní vliv na proměnu protestů, které nabyly radikální podoby. Zhruba od léta se hnutí začalo rozpadat, což mnohé studenty vedlo k násilným akcím připomínajícím postupně spíše teroristické útoky. Poslední podkapitolu hlavní části práce proto věnuji krizi hnutí, v rámci níž se budu zabývat otázkou násilí. V závěrečné části se soustředím na proměnu studentské revolty v organizovaný terorismus, neboť někteří studentští radikálové se stali členy teroristických skupin. Rozpad hnutí do konkrétních směrů zmíním v poslední podkapitole.

Pro zpracování tématu studentské revolty ve Spolkové republice Německo v roce 1968 považuji za přínosné vycházet z následujících zdrojů. Při získávání informací týkajících se obecně hnutí '68, tedy jeho znaků a kořenů, čerpám z knihy od Ingrid Gilcher-Holteyové *Hnutí '68 na*

⁶ Tiskový koncern *Axel Springer* byl založen v roce 1946. Vydával magazíny a denní tisk seriózního i bulvárního charakteru. Patřily sem např. noviny *Bild*, *Die Welt* nebo bulvární tisk *Bild Zeitung*. Studenti koncern kritizovali, neboť porušoval antimonopolní zákon a noviny *Bild Zeitung* navíc rozpoutaly štvavou kampaň proti studentskému hnutí viz VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne – kritická teorie Frankfurtské školy a její recepce v německém protestním levicovém hnutí*. Praha : Matfyzpress, 2011, s. 167.

⁷ Celým jménem Alfred Willi Rudolf Dutschke (7. 3. 1940 – 24. 12. 1979). Utopil se ve vaně při jednom ze svých epileptických záchvatů, kterými trpěl po atentátu, při němž byl střelen do hlavy viz MEIERMEISTER, J. *Rudi Dutschke*. Reinbek bei Hamburg : Rowohlt, 1993, s. 125.

*Západě: studentské bouře v USA a západní Evropě*⁸, která se částečně věnuje i protestům ve Spolkové republice. Společné znaky studentských demonstrací v západních zemích jsou velmi zajímavým způsobem podány v knize z roku 1968 od významné socioložky PhDr. Jiřiny Šiklové, CSc. *Stoupenci proměn*.⁹ Dílo neposkytuje totiž jen přehled o tom, kvůli čemu studenti protestovali, nýbrž zachycuje i určitý apel a atmosféru doby, kterou pocítí i ten, kdo bouřlivá šedesátá léta nezažil.

Teoretický základ studentskému hnutí dali sociální filozofové tvořící tzv. frankfurtskou školu. Vlivná se stala především jejich kritická teorie moderní průmyslové společnosti. K tomuto tématu používám dílo *Jednorozměrný člověk: Studie o ideologii rozvinuté industriální společnosti*¹⁰ od Herberta Marcuse, jehož pojetí kritické teorie bylo v rámci SDS nejvíce recipováno. Ze sekundární literatury zaměřené na filozofii vycházím z knih *Malé dějiny filozofie*¹¹ od Hanse Joachima Störiga, *Filozofie člověka v historickém kontextu*¹² od PhDr. Stanislava Starka, CSc. a *The Frankfurt School: its history, theories, and political significance*¹³ od Rolfa Wiggershause. Podrobné informace o kritické teorii všech významných myslitelů poskytuje také kniha od Martina Valenty *Revoluce na pořadu dne – kritická teorie Frankfurtské školy a její recepce v německém protestním levicovém hnutí*.¹⁴ Autor navíc přehledně v krátkých kapitolách popisuje vývoj protestního hnutí a změny ve vztazích mezi studenty a filozofy frankfurtské školy.

Vzhledem k tomu, že je moje práce zaměřena na události německých dějin, nejpodrobnější informace o studentské levici poskytuje hlavně německá literatura. Z primárních pramenů používám

⁸ GILCHER- HOLTEYOVÁ, I. Hnutí '68 na Západě: Studentské bouře v USA a západní Evropě. Praha : Vyšehrad, 2004.

⁹ ŠIKLOVÁ, J. *Stoupenci proměn*, Praha : Kalich, 2012.

¹⁰ MARCUSE, H. *Jednorozměrný člověk: Studie o ideologii rozvinuté industriální společnosti*, Praha : Naše vojsko, 1991.

¹¹ STARK, S. *Filozofie člověka v historickém kontextu*. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2008.

¹² STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007.

¹³ WIGGERSHAUS, R. *The Frankfurt School : its history, theories, and political significance*. Přel. M. Robertson, Cambridge (Massachusetts) : The MIT Press, 2007.

¹⁴ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne – kritická teorie Frankfurtské školy a její recepce v německém protestním levicovém hnutí*. Praha : Matfyzpress, 2011.

memorandum SDS *Vysoká škola v demokracii (Hochschule in der Demokratie)* z roku 1961, které bylo vydáno v roce 1972 pod názvem *Hochschuldenkschrift*.¹⁵ V tomto programovém spisu studenti rozebrali konkrétní požadavky k vysokoškolské reformě, jež měla umožnit demokratizaci a modernizaci univerzit. Vzhledem k tomu, že upozornili na rozpor mezi ústavou a realitou, cituji ve své práci článek 12 Základního zákona¹⁶ o svobodné volbě zaměstnání a vzdělávací instituce. Na studentské bouře ve Spolkové republice reagovala samozřejmě masmédiá. Ve své práci proto využívám např. noviny *Bild*, *Bild Zeitung* nebo *Die Welt*, a to zejména při líčení protestů o Velikonocích v roce 1968. Kromě toho cituji též z magazínu *Der Spiegel*, jemuž poskytl rozhovory ideolog SDS Rudi Dutschke. Dále tento zdroj využívám v kapitole *Aféra Spiegel*, která se věnuje reakci politických činitelů na kritický článek, jenž byl tímto deníkem na počátku 60. let zveřejněn.

Pro zjištění charakteristiky a vývoje hnutí včetně konkrétní podoby studentských protestů vycházím z následujících knih. Rozsáhlá příručka *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*¹⁷ od Gerharda Bausse informuje o vývoji protestů od šedesátých let, přičemž každé zásadní téma revolty je rozpracováno zvlášť. Při analýze demonstrací na Svobodné univerzitě v Berlíně používám knihu *Die Verspielte Revolution – 1968 und die Folgen*¹⁸ od právního historika a emeritního profesora Uweho Wesela, který byl na počátku sedmdesátých let viceprezidentem Svobodné univerzity. Z knihy čerpám také např. informace o průběhu vysokoškolské reformy. Dále vycházím z knihy *Mythos '68: die Gewaltphilosophie von Rudi Dutschke; Ursachen und Folgen der Studentebewegung*¹⁹ od Gerda Langgutha. Knihu využívám mj. při analýze studentského pojmání revoluce či násilí. Dílo je přínosné

¹⁵ SDS-*Hochschuldenkschrift*, Frankfurt/Main : Verlag Neue Kritik, 1972.

¹⁶ BUNDESMINISTERIUM DER JUSTIZ [online], [cit. 2013-03-11]. Dostupné na Internetu: <http://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_12.html>.

¹⁷ BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre (Handbuch)*. Köln : Pahl-Rugenstein Verlag, 1977.

¹⁸ WESEL, U. *Die Verspielte Revolution – 1968 und die Folgen*. München : Blessing, 2002.

¹⁹ LANGGUTH, G. *Mythos '68 : die Gewaltphilosophie von Rudi Dutschke ; Ursachen und Folgen der Studentebewegung*. München : Olzog, 2001.

tím, že navíc seznamuje s mýty, jež se vážou k protestnímu hnutí. Při úvahách o důvodech rozpadu revolty upřednostňuje autor trochu jiné faktory než Gerd Koenen, bývalý člen SDS, z jehož knihy *Das rote Jahrzehnt: Unsere kleine deutsche Kulturrevolution 1967–1977*²⁰ také čerpám. Koenen se v názorech zpravidla shoduje s Uwem Weselem. Informace o protestech, které proběhly v roce 1968, jsou obsažené i v knize od Manfreda Görtemakera *Kleine Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*.²¹ Ve třetí kapitole zaměřené na několik mezníků v průběhu 60. let, které ovlivnily studentské hnutí i společnost Spolkové republiky, využívám především knihy *Zdařilá demokracie: Dějiny Spolkové republiky Německo od jejích počátků až po dnešek*²² od Edgara Wolfruma, *Dějiny Německa*²³ od Helmuta Müllera, *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*²⁴ od Mary Fulbrook, případně knihu od Petera Zollinga *Deutsche Geschichte von 1871 bis zur Gegenwart*.²⁵

²⁰ KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt: Unsere kleine deutsche Kulturrevolution 1967-1977*. Frankfurt/Main : Fischer Taschenbuch, 2007.

²¹ GÖRTEMAKER, M. *Kleine Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*. München, 2002.

²² WOLFRUM, E. *Zdařilá demokracie: Dějiny Spolkové republiky Německo od jejích počátků až po dnešek*. Brno : Společnost pro odbornou literaturu – Barristel&Principal, 2008.

²³ MÜLLER, H. *Dějiny Německa*, Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ²³ Ve spolupráci s Karlem Friedrichem Kriegrem, Hannou Vollrath a redakcí Meyers Lexikonu.

²⁴ FULBROOK, M. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*, Praha : Grada Publishing, 2010.

²⁵ ZOLLING, P. *Deutsche Geschichte von 1871 bis zur Gegenwart*, München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2009.

2 Hnutí '68

Protesty německých studentů v roce 1968 byly součástí hnutí '68, které se v západních zemích projevovalo odporem vůči válce ve Vietnamu, bipolárnímu konfliktu, krizí demokratického systému, sympatiemi k třetímu světu i snahou o změnu mocenského systému. Kromě politických aspektů byla pro hnutí '68 typická kritika společnosti a kultury, s čímž souvisela snaha o individuální i kolektivní emancipaci. Ideologický základ poskytl protestům především nová levice a frankfurtská škola.²⁶

Základní bázi německého hnutí '68 tvořila mladá generace, a to hlavně vysokoškolští studenti, případně kriticky smýšlející inteligence. Tak jako velká část mládeže v západních vyspělých zemích, kritizovali němečtí levicoví studenti konzumní společnost, v níž se lidé soustředili pouze na kariéru a uspokojování materiálních potřeb. S „kulturním pesimismem“ souvisel generační konflikt, neboť poválečná generace vychovaná v lepších podmínkách než rodiče, kteří zažili válku, nemohla pochopit jejich žebříček hodnot a neustálou snahu dobře zaopatřit své rodiny.²⁷ Generační konflikt byl v mnoha německých rodinách navíc ovlivněn problematikou vyrovnávání se s totalitní minulostí. Na druhé straně ovšem nelze chápat německou revoltu mládeže jen jako vzpouru proti rodičům kvůli jejich nacistické minulosti nebo rozdílným politickým postojům.²⁸

Liberálně vychovaná mládež začala také upozorňovat na rozpory mezi ústavními zákony a realitou, a to zejména ve vztahu k univerzitnímu systému nebo v případě vydavatelství Axela Springera. V souvislosti s demokracií akcentovala mladá generace zároveň význam svobody. Vlivem idejí frankfurtské školy a nové levice chápala společnost nejen jako úpadkovou, ale též jako místo neustálé manipulace a útlaku jedince, kterému je bráněno svobodně žít. Někteří mladí lidé proto odešli od rodičů

²⁶ GILCHER-HOLTEYOVÁ, I. *Hnutí '68 na Západě*, s. 19.

²⁷ WOLFRUM, E. *Zdařilá demokracie*, s. 212-213.

²⁸ LANGGUTH, G. *Mythos '68*, s. 98-99.

a volili alternativní způsob života, jiní se snažili vymyslet program kulturní nebo společenské transformace.²⁹

2.1 Kořeny

Teoretickou bázi levicového hnutí tvořila směs inspirujících prvků převážně z Freudova a Marxova učení, obohacená o filozofii existencialismu. V takto koncipovaných textech nacházela kritická mládež šedesátých let oporu pro své životní postoje vyznačující se snahou žít svobodně a nepodléhat konzumnímu způsobu života. Pro načerpání inspirace ze starých spisů se však kritická inteligence musela uchýlit i k jejich neautorizovanému šíření, neboť mnoho děl vydáváno nebylo, případně některá byla těžko k sehnání.³⁰

Freudova psychoanalýza kombinovaná s Marxovým historickým materialismem a problematikou lidské existence se prolíná v úvahách sociálních filozofů tvořících frankfurtskou školu. Frankfurtská škola s novou levicí (*neue Linke, New Left*), jež je taktéž svým vymezením vůči systému západní společnosti, jejím komunistickým stranám a sovětskému pojetí socialismu projevem neomarxismu, tvoří společně hlavní ideovou základnu celého hnutí '68.³¹

2.1.1 Frankfurtská škola

Frankfurtská škola, resp. Institut pro sociální výzkum (*Institut für Sozialforschung*) ve Frankfurtu nad Mohanem založený roku 1923, představovala díky kritické analýze společnosti základní ideologický zdroj studentské revolty. Zakladatel Max Horkheimer (1895–1973) společně s Theodorem W. Adornem (1903–1969), Herbertem Marcusem

²⁹ GILCHER-HOLTEYOVÁ, I. *Hnutí '68 na Západě*, s. 21.

³⁰ LANGGUTH, G. *Mythos '68*, s. 28.

³¹ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu*, s. 148.

(1898–1979) a Jürgenem Habermasem (1929) silně ovlivnili studentskou levici nejen neomarxistickými koncepcemi, ale též aktivním působením.³²

Poté, co se stal Adolf Hitler kancléřem, byl institut už 13. března 1933 rozpuštěn a hlavní představitelé se uchýlili do Spojených států. Roku 1949 se do Frankfurtu vrátil Max Horkheimer. Působil zde nejprve jako děkan na filozofické fakultě a později jako rektor univerzity.³³ S žádnými typicky levicovými kampaněmi však nechtěl mít nic společného, takže přestal být pro levicové radikály jedním z intelektuálních vzorů. Naopak se vůči němu stále důrazněji vymezovali. Již v květnu 1967, kdy se konal „Týden německo-amerického přátelství“, navíc odsoudil antiamerikanistický charakter protestního hnutí a vyjádřil souhlas s válkou ve Vietnamu.³⁴ Velmi negativní postoje zaujali studenti postupně i k Theodoru W. Adornovi. Zklamal je již v červenci 1967, když odmítl následkem demonstrace z 2. června 1967 nahradit svoji plánovanou přednášku „Ke klasicismu Goethovy Ifigénie“ politickou debatou, ačkoli již bezprostředně po demonstraci soucit projevil.³⁵ Rozpor mezi filozofem přezdívaným „Teddy“ a hnutím se pak ukázal zejména na přelomu let 1968–1969, kdy byla radikalizace na vrcholu a Adorno musel kvůli nepokojům na institutu povolat na pomoc policii. Nejvýrazněji na studentskou levici zapůsobil Herbert Marcuse, jenž tvoří pojítka mezi revoltující mládeží ve Spojených státech a Spolkové republice Německo. Do Německa se trvale již nevrátil, ale často ve zdejších univerzitních centrech vystupoval v rámci přednášek a seminářů. Svými projevy obohacenými o postřehy ze situace v Severní Americe do jisté míry udával směr německému levicovému hnutí. Právě jeho pojetí kritické teorie bylo v rámci SDS nejvíce zpracováváno, např. prostřednictvím periodika *Argument*. Z Marcusových názorů vycházel koneckonců taktéž nejznámější představitel německé nové levice Rudi Dutschke.³⁶ Role Herberta Marcuse byla na druhou stranu podstatně zveličena masmédií,

³² STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*, s. 474-475.

³³ LANGGUTH, G. *Mythos '68*, s. 28.

³⁴ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 206

³⁵ WIGGERSHAUS, R. *The Frankfurt School*, s. 619-620.

³⁶ LANGGUTH, G. *Mythos '68*, s. 28-30.

on osobně odmítal být označován za mluvčího demonstrujících nebo být ztotožňován s hlavními představiteli protestního hnutí. Na jedné straně sice oceňoval bojovnost, s níž vyjadřovala mládež nesouhlas, ale obecně studentské hnutí nepovažoval za subjekt, jenž má vést společnost k transformaci. K tomu byla podle něho nutná větší míra organizovanosti.³⁷ Pro Marcuse byly potenciální revoluční silou skupiny na okraji společnosti, tedy nikoli studenti pocházející většinou z dobře zaopatřených rodin střední třídy. Spíše viděl, na rozdíl od Jürgena Habermase, jistou paralelu mezi studentskou opozicí v metropolích a osvobozeneckými boji ve třetím světě.³⁸ Habermas převzal Institut pro sociální výzkum roku 1964. O generaci mladší filozof inklinoval k SDS, protože taktéž spatřoval v demokratickém systému skrytou hrozbu autoritářského režimu a navíc nesouhlasil s válkou ve Vietnamu. Roku 1966 se proto podílel na organizaci kongresu „Vietnam – exemplární analýza“. Již následující rok v červnu však došlo na hannoverském kongresu k ostrému střetu mezi Habermasem a členy SDS. Dle Habermase se měla činnost protestního hnutí zaměřit na ochranu demokracie a upozorňování na tabuizovaná společenská témata.³⁹ Tento koncept však radikální studenti zavrhlí. Rudi Dutschke ve svém projevu vnesl požadavek na vytvoření akčních center, která by ve Spolkové republice politizovala univerzity i města prostřednictvím přímých akcí, např. proti nouzovým zákonům nebo válce ve Vietnamu.⁴⁰ Po demonstraci, při níž byl policistou zastřelen student Benno Ohnesorg, tedy studenti prosazovali přímý střet s mocenským aparátem.⁴¹

Při posuzování vlivu frankfurtské školy na protestní studentské hnutí je mj. důležité zdůraznit, že s některými myšlenkami z třicátých let, o něž se levicová mládež v 60. letech opírala, se autoři postupem času rozešli.

³⁷ MARCUSE, H. *Jednorozměrný člověk*, s. 20.

³⁸ WIGGERSHAUS, R. *The Frankfurt School*, s. 622.

³⁹ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 211.

⁴⁰ WIGGERSHAUS, R. *The Frankfurt School*, s. 619.

⁴¹ Habermas naopak varoval před konflikty se státní mocí a kriticky se vyjádřil k Dutschkeho příspěvku týkajícího se utváření dějin prostřednictvím vůle. Jeho ideologii voluntarismu totiž označil za levicový fašismus, což rozčílilo nejen samotného Dutschkeho, ale celý SDS. Proti tomuto pojmu se navíc ohradil i Herbert Marcuse viz LANGGUTH, G. *Mythos '68*, s. 82-83.

Některé závěry z kritické teorie byly dokonce desinterpretovány. Přestože se kritičtí sociální filozofové distancovali od násilných činů levicových radikálů i od toho, že by z jejich teorie taková praxe vyplývala, byla jim v 70. letech, kdy násilnosti vrcholily teroristickými akcemi, přisuzována spoluzodpovědnost za tyto skutky.⁴² S postupnou radikalizací studentského hnutí od poloviny roku 1967 se studenti od svých intelektuálních vzorů odklonili. V tu chvíli jim totiž už pouhá teorie nestačila, neboť potřebovali návod, jak provést revoluci. Radikální mládež proto začala čerpat např. z Che Guevarových nebo Mao Ce-tungových názorů, aby mohla konečně převést protest v odpor.⁴³

2.1.1.1 Kritická teorie

Cílem kritické teorie frankfurtské školy nebyl pouhý popis krizového stavu tehdejší společnosti, ať byl její systém kapitalistický, nebo měl podobu reálného socialismu, nýbrž její kvalitativní změna. Proměna společnosti se měla uskutečnit prostřednictvím decentralizace sociálního systému, antibyrokratizace, racionálního řízení ekonomických procesů a změny politického systému.⁴⁴

Mezi základní programové spisy školy se řadí Horkheimerova práce *Tradiční a kritická teorie*⁴⁵ (1937) a Marcusovo dílo *Jednorozměrný člověk: Studie o ideologii rozvinuté industriální společnosti* (1964), v němž zasadil analýzu postkapitalistické společnosti do systematického kontextu.⁴⁶ Marcusovo pojetí kritické teorie bylo ve studentském hnutí nejvíce recipováno, proto se následující vysvětlení opírá primárně o něj.

Základní argumentaci při hodnocení stavu společnosti opřeli filozofové o marxistickou kritiku soukromého vlastnictví. Moderní průmyslová společnost nutí člověka existovat především způsobem, který

⁴² Tamtéž, s. 28-30.

⁴³ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 208.

⁴⁴ MARCUSE, H. *Jednorozměrný člověk*, s. 25-27.

⁴⁵ HORKHEIMER, M. *Traditionelle und kritische Theorie : Fünf Aufsätze*. Frankfurt/Main : Fischer Taschenbuch Verlag, 1995.

⁴⁶ WIGGERSHAUS, R. *The Frankfurt School*, s. 602.

je založen na přivlastňování, čímž mu odcizuje práci a brání mu prožívat svůj život jako bytost pudová.⁴⁷ Obecně lze charakterizovat moderní společnost přes její vědecko-technický pokrok jako stagnující z hlediska působení na člověka. Jedinci totiž není umožněno se ve vyspělé zemi svobodně rozvíjet, svobodně myslet, svobodně žít. Naopak, s rozvojem vědy a techniky roste zároveň panství člověka nad člověkem, resp. útlak společnosti nad člověkem. Vzdělání racionality vede sice k větší produktivitě a blahobytu, ale zároveň k plýtvání a destrukci člověka.⁴⁸

Totální ovládnutí jedince společností je způsobeno tím, že se s ní subjekt plně identifikuje, tj. přijme její hodnoty, systém, ideologii. Takový stav následně brání člověku svobodně myslet, a proto si ani neuvědomí kritický stav společnosti. Lidé neprojevují nespokojenost nejen z toho důvodu, že má moderní průmyslová společnost důmyslný aparát pro potlačení případného odporu, ale hlavně proto, že jim umožní dosažení blahobytu, aby k odporu vůči ní neměli důvod. Člověku totiž společnost vymezí, o jaké hodnoty má usilovat, aby se měl v životě dobře. Významný nástroj k tomuto ovládnutí tvoří v rozvinutých zemích hlavně hromadné sdělovací prostředky, které manipulují s jedincem i na podvědomé úrovni.⁴⁹

Herbert Marcuse opřel své pojetí kritické teorie o Hegelovu dialektiku. Při zkoumání faktorů majících vliv na úpadek ve společnosti totiž zdůraznil odstranění rozporu ve společnosti. Protiklad je podmínkou vývoje a dvojrozměrnosti. Moderní industriální společnost však antagonismus odstranila, což se projevuje tím, že protikladné sféry postupně splývají na technické a politické půdě. Jako příklad lze uvést dělnictvo, jehož revolučnost zmizela, neboť je v rámci odborů provázáno s vládním systémem.⁵⁰ Rozpor je též zásadní podmínkou kritického myšlení. Pouze svobodný člověk totiž dokáže rozlišit to, *co je*, od toho, *co má být*. Totalitní charakter moderní společnosti se projevuje nejen tím, že

⁴⁷ STARK, S. *Filozofie člověka v historickém kontextu*, s. 111-113.

⁴⁸ MARCUSE, H. *Jednorozměrný člověk*, s. 121.

⁴⁹ Tamtéž, s. 32-35.

⁵⁰ Tamtéž, s. 91-93.

se společnost snaží člověku určovat způsob, jak má žít, o jaké potřeby má usilovat a jaké hodnoty a ideologii má přijmout, ale především tím, že se snaží ovládnout způsob jeho myšlení. Proto tvoří jednorozměrnou společnost masa uniformovaných jedinců.⁵¹ Pro změnu společnosti hrají klíčovou roli lidé stojící na jejím okraji, tedy outsideři, nezaměstnaní, etnické menšiny apod. Jejich praktické jednání však nemá mít podobu ozbrojeného protestu.⁵²

Významnost prací Herberta Marcuse pro hnutí '68 spočívala v tom, že propojil tematiku třetího světa a moderní průmyslové společnosti. Zkombinoval totiž radikální kritiku imperialismu s kritikou postkapitalistické společnosti. S Marcusovými závěry se tak mohly ztotožnit jak skupiny, které byly utlačované Spojenými státy jakožto světovým hegemonem, tak ty, které si Severní Amerika podmanila jakožto průmyslová společnost. Zároveň jeho verzi kritické teorie mohli přijmout jedinci, kteří vyhlásili boj represivnímu systému tím, že solidarizovali s menšinami nebo s lidmi, jimž byla upírána práva apod. Další skupinu Marcusových sympatizantů tvořili lidé, kteří jednoduše nesouhlasili s daným systémem.⁵³

2.1.2 Nová levice

Intelektuální bázi hnutí '68 neposkytla jen frankfurtská škola se svou kritickou teorií moderní průmyslové společnosti, nýbrž také nová levice, která se formovala především v letech 1960–1964. Již na přelomu 50. a 60. let vznikaly nicméně intelektuální kroužky, jež se vymezovaly vůči tradičnímu pojetí socialismu. Tato skutečnost byla ovlivněna několika zásadními politickými událostmi. Jednalo se mj. o komunistický převrat v Československu v únoru 1948, násilné potlačení maďarského povstání v roce 1956 nebo Chruščovovu kritiku Stalinova kultu osobnosti na XX. sjezdu KSSS. Mnozí sympatizanti socialistického režimu náhle „vystřízlivěli“ a distancovali se nejen od sovětského totalitního režimu a

⁵¹ Tamtéž, s. 113-114.

⁵² Tamtéž, s. 187-190.

⁵³ WIGGERSHAUS, R. *The Frankfurt School*, s. 612.

pojetí marxismu, ale obecně od socialistické tradice, kterou chtěli od základů změnit. Kritika směřovala i na komunistické strany v západních zemích, neboť byly podřízeny Sovětskému svazu. Významnou roli při formování nové levice sehrál bipolární konflikt, odpor k jadernému zbrojení a u některých intelektuálů také nespokojenost se stavem společnosti a liberálně kapitalistickým systémem.⁵⁴

Základní rozdíl mezi starou a novou levicí spočíval v nové interpretaci marxistické teorie. Intelektuálové studovali staré Marxovy spisy, v nichž nalézali problematiku odcizení člověka ve společnosti, nikoli tedy tradiční levicí tolik propagované téma vykořisťování. Problém lidského odcizení následně doplnili o myšlenky filozofie existencialismu a o psychoanalýzu, neboť za cíl socialismu nepovažovali revoluci, nýbrž zbavit jedince pocitu odcizení ve společnosti.⁵⁵ Z toho důvodu nebyl proletariát pro neomarxisty nositelem společenské změny. Novým subjektem měla být mladá inteligence, okrajové společenské skupiny a odborně vyškolená dělnická třída. Další zásadní rozdíl, jímž se nová levice vymezila vůči tradiční, se týkal organizační koncepce. Nová levice chápala samu sebe jako hnutí, nikoli jako stranu, a proto její strategii tvořily přímé akce k vyburcování apatické společnosti. Změna se měla uskutečnit nejprve na rovině kulturní, následně v oblasti sociální a politické. Jakožto hnutí byla nová levice, vzhledem ke kritice společnosti a kultury, otevřena mnoha protestním proudům, které se specializovaly na konkrétní společensko-politické problémy. Jednalo se o hnutí za občanská práva, protiatomové hnutí, hnutí za odzbrojení, hnutí proti vietnamské válce atd.⁵⁶

Formování nové levice se týkalo z počátku především prostředí redakcí časopisů ve Velké Británii, Francii, Itálii a Spolkové republice

⁵⁴ SCHMIDTKE, Michael A. *Cultural Revolution or Cultural Shock? Student Radicalism and 1968 in Germany*. In: *South Central Review*. 16–17, 1999–2000, 4–1, s. 80.

⁵⁵ WOLFRUM, E. *Zdařilá demokracie*, s. 221.

⁵⁶ GILCHER-HOLTEYOVÁ, I. *Hnutí '68 na Západě*, s. 18-19.

Německo.⁵⁷ Intelektuální kruhy a kluby však většinou působily krátkodobě a kontakt mezi nimi byl minimální.⁵⁸ V německém studentském hnutí hrála důležitou roli periodika *Argument* a *Nová kritika*, na jejichž vydávání se podílel SDS. *Argument* vznikl na konci padesátých let a jeho vydavatelem byl profesor Svobodné univerzity v Berlíně Fritz Haug, jenž byl zároveň člen SDS. V roce 1965 došlo k uzavření smlouvy mezi časopisem, spolkovým předsednictvem SDS a *Argument-Klubem*, v němž probíhaly debaty v rámci berlínské sekce SDS. Smlouva obsahovala doporučení pro členy svazu číst tento časopis a zároveň zakazovala konkurenci mezi berlínskou sekcí SDS a *Argument-Klubem* v rámci působení na berlínských vysokých školách. Časopis *Argument* však neodpovídal jen cílům SDS, nýbrž se stal svojí komplexní rekonstrukcí kritické teorie základnou pro celou německou levicí. Periodikum *Nová kritika* vycházelo od roku 1960 také oficiálně pod SDS. Ve srovnání s *Argumentem* se zaměřovalo více na socialismus jako celek včetně jeho dějin a zároveň věnovalo pozornost domácí i zahraniční politice.⁵⁹

⁵⁷ Ve Spojeném království začal vycházet od roku 1960 časopis *New Left Review*. Změnu společnosti chtěli členové redakce uskutečnit prostřednictvím přímých akcí, vytvořením *protimoci* a v počátku na základě bezprostředního kontaktu v malých skupinách, aby se zamezilo byrokratizaci. Ve Francii byly myšlenky nové levice spojeny s kroužky kolem časopisů *Socialisme ou Barbarie* a *Arguments*. V Itálii působily kruhy nové levice v rámci časopisu *Ragionamenti*, *Nuova Sinistra*, *Quaderni Rossi*, *Quaderni Piaciantini* a *Classe Operaia* viz Tamtéž, s. 17.

⁵⁸ Tamtéž, s. 17-20.

⁵⁹ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 172-180.

3 SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO V 60. LETECH

3.1 Aféra Spiegel

Aféra *Spiegel*, spojená s publikováním údajných vojenských tajemství ve stejnojmenném deníku, nebyla jen mezníkem pro konec Adenauerovy éry kancléře, ale zároveň politickou aférou, která donutila mnoho občanů Spolkové republiky k veřejnému vyjádření nesouhlasu a názorů týkajících se porušování svobody a ohrožování demokracie.

Dne 8. října 1962 uveřejnil zástupce šéfredaktora novin *Der Spiegel* Conrad Ahlers článek „Podmínečná příprava k obraně“ zabývající se cvičením vojsk NATO Fallex 62. V úryvku byly popsány nedostatky v obranyschopnosti bundeswehru a důsledky možného atomového útoku na Spolkovou republiku ze strany Sovětského svazu. V takové situaci měl ministr obrany Franz Josef Strauß propagovat okamžité nasazení jaderných zbraní, tedy strategii masivní odvety (*massive retaliation*). Spojené státy měly dle článku upřednostnit pružnější koncept (*flexible response*), což bylo stanovisko charakteristické pro období Kennedyho vlády.⁶⁰ Rozdílné postoje německého a amerického ministra obrany jsou zřetelné např. v tomto úryvku, kdy měl Strauß říci: „*Vojenské jednotky Západu by mohly být „navýšeny“ jen prostřednictvím atomových zbraní (typu Davy Crockett). S moderními zbraněmi začne odstrašení v přední linii.*“ Americký ministr obrany McNamara mu měl odvětit: „*Musíme se umět postavit situacím, v nichž je atomový útok buď nevhodný, nebo zcela jednoduše nevěrohodný.*“⁶¹

Magazín *Der Spiegel* byl následně obviněn z vlastizrady. Na Straußův pokyn vtrhly večer 26. října 1962 policejní jednotky do redakcí deníku v Hamburku a Bonnu, aby zajistily usvědčující materiál.⁶² Místnosti zůstaly kvůli prohledávání a zkoumání velkého množství dokumentů na dlouhé týdny uzavřené. Policisté zatkli na návrh spolkové prokuratury

⁶⁰ WOLFRUM, E. *Zdařilá demokracie*, s. 176.

⁶¹ *Der Spiegel*, 10. 10. 1962, 41, s. 53.

nejen Rudolfa Augsteina, ale spolu s ním i další redaktory. Obvinění byli z vlastizrádné činnosti, úplatkářství a vyzrazení tajných informací. O zatčení Conrada Ahlerse se postaral tentýž den sám ministr obrany Franz Josef Strauß (CSU).⁶³ Aniž by informoval ministra spravedlnosti a zapojil ministerstvo zahraničí, domluvil se s vojenským atašé německého velvyslanectví ve Španělsku, neboť tam trávil Ahlers s manželkou dovolenou. K zatčení však neměl žádný právní podklad. Ačkoli nakonec žádná z osob trestně stíhána nebyla, protože na obsah článku se utajování nevztahovalo, řízení trvala až do roku 1966.⁶⁴

Význam aféry spočíval hlavně v nezvyklé vlně solidarity, kterou vyvolala u veřejnosti a médií. V mnoha městech probíhaly demonstrace za odchod Strauße, propuštění Augsteina a dalších zadržených redaktorů. Rudolf Augstein byl nakonec propuštěn po sto třech dnech ve vazbě. Aféru si veřejné mínění vykládalo jako ohrožení demokracie a svobody tisku. Deník *Der Spiegel* dokonce takovou stížnost vznesl k ústavnímu soudu, ale byla zamítnuta. V této atmosféře tedy opět, stejně jako při Adenauerově snaze ovládnout v roce 1961 televizní stanice, vyvstala otázka týkající se dostatečného ukotvení demokracie v zemi.⁶⁵

Adenauer učinil chybu v tom, že nečekal na konečné rozhodnutí justice a ukvapeně hovořil o vlastizradě. Pravda o postupu ministra obrany nicméně začala vycházet najevo, ovlivnila volby do spolkového sněmu a vyvolala vládní krizi. Nejprve podali 19. listopadu demisi liberálové (FDP), následně také Unie (CDU/CSU). Nový kabinet začal bez Strauße fungovat od 14. prosince 1962. V důsledku předchozí krize Adenauer ohlásil, že v úřadu kancléře skončí na podzim roku 1963.⁶⁶

Heinrich Lübke obdržel jeho demisi 11. října 1963. Za čtyři dny skončila éra velkého státníka, který se příklonem k západním zemím snažil získat důvěryhodnost Německa a dle západního vzoru budovat

⁶² WOLFRUM, E. *Zdařilá demokracie*, s. 176.

⁶³ MÜLLER, H. *Dějiny Německa*, Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 381.

⁶⁴ WOLFRUM, E. *Zdařilá demokracie*, s. 176.

⁶⁵ ZOLLING, P. *Deutsche Geschichte von 1871 bis zur Gegenwart*, s. 284.

demokracii v zemi. Adenauerovo sepětí se Západem podporovala většina obyvatel. Rychlý ekonomický růst země spojený s výrazným zlepšením životních podmínek Spolkové republiky přiměl automaticky většinu Němců k tomu, aby se s novým poválečným režimem ztotožnili.⁶⁷ Navíc se občané vzhledem ke stavbě berlínské zdi a k informacím o násilném upevňování východního bloku rádi svěřili pod americkou vojenskou ochranu. U většiny veřejnosti a médií převládal antikomunismus,⁶⁸ který byl v souladu s americkými hodnotami a navíc měl koneckonců v Německu už svoji tradici.⁶⁹ To se v druhé polovině 60. let projevilo negativními postoji vůči levicově orientovanému studentskému hnutí. Zároveň se však na počátku 60. let začaly formovat zárodky pozdější mimoparlamentní opozice. Úzké intelektuální kruhy spisovatelů, umělců, publicistů a vědců kritizovaly výrobní a třídní vztahy, čímž se vymezovaly vůči sociální demokracii, která v roce 1959 opustila svoji marxistickou tradici.⁷⁰

Aféra *Spiegel* značila tedy krizi Adenauerova konzervativního režimu, který byl spojován s pragmatickým přístupem k materiálním hodnotám. Právě tento přístup vedl k dynamickému ekonomickému rozvoji západního Německa, nicméně zároveň umožnil „přivřít oči“ nad nacistickou minulostí některých důležitých osob. Dodnes se vedou spory o tom, do jaké míry byla tato strategie nezbytná.⁷¹ Aféra *Spiegel* každopádně dokazuje, že se veřejnost nebála poukázat na trhliny v demokratickém státě již na počátku 60. let. Do jaké míry zvýšila tendenci k jejich vzniku účast bývalých nacistů při budování demokratických hodnot ve Spolkové republice, zůstává nevyřešenou otázkou, o níž se vedly četné diskuze právě v druhé polovině 60. let, a to nejen ve studentském hnutí.

⁶⁶ WOLFRUM, E. *Zdařilá demokracie*, s. 178.

⁶⁷ FULBROOK, M. *Dějiny moderního Německa*, s. 142.

⁶⁸ Komunistickou stranu Německa (*Kommunistische Partei Deutschlands*, KPD) zakázal roku 1956 ústavní soud.

⁶⁹ LANGGUTH, G. *Mythos '68*, s. 97.

⁷⁰ KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 111.

3.2 Vláda velké koalice

Po tříleté vládě Ludwiga Erharda zvolil Spolkový sněm 1. prosince 1966 kancléřem Kurta Georga Kiesingera, ministerského předsedu Bádenska-Württemberska. Tentýž den vznikla velká koalice CDU/CSU a SPD.⁷² Liberálové v opozici měli k dispozici pouhých 49 mandátů, zatímco velká koalice disponovala 447⁷³ poslanci.⁷⁴ Nebylo tedy divu, že taková vláda s minimálním vlivem opozice od počátku vzbuzovala u levicových studentů i dalších obyvatel obavy z ohrožení demokracie v zemi.

Prvním úkolem, který musela koalice vyřešit, byla hospodářská krize, jež se začala projevovat již během roku 1966. Plně propukla v březnu následujícího roku. Zvyšující se nezaměstnanost spojená s krizí vedla občany ke zhodnocení pracovních příležitostí v zemi, způsobu přípravy na profesní vzdělání a k posouzení stavu školství, zejména pak vysokých škol. Není tedy překvapivé, že se ve studentském levicovém hnutí vyostřila kritika univerzitního systému vzdělávání právě v roce 1967. Zasluhou ministra financí Franze Josefa Strauße (CSU) a ministra hospodářství Karla Schillera (SPD) se však docela rychle podařilo hospodářskou krizi vyřešit prostřednictvím zákona o stabilitě a v něm ukotveném dohodovacím řízení. Díky této reformní politice se velké koalici podařilo do roku 1968 snížit nezaměstnanost na 1,5 %.⁷⁵ Kromě toho provedla reformu důchodového pojištění, zmodernizovala zákon na podporu pracovních příležitostí, školský zákon i zákon o přípravě na profesní vzdělání.⁷⁶

⁷¹ Např. Gerd Koenen tvrdí, že Adenauer vyměnil morální integritu za sociální stabilitu, a proto sloužily nacistické elity demokratické Spolkové republiky stejně tak, jako sloužily bývalé elity Výmarské republiky třetí říši viz KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 108-108.

⁷² Zástupcem kancléře a ministrem zahraničí se stal Willy Brandt (SPD).

⁷³ Volby do Spolkového sněmu se uskutečnily 19. září 1965. SPD získala 39,3 % hlasů a 202 mandátů, CDU 38 % a 196 mandátů, CSU 9,6 % a 49 mandátů, FDP 9,5 % a 49 mandátů viz DER BUNDESWAHLLEITER [online], [cit. 2013-04-09]. Dostupné na Internetu:

<http://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/fruehere_bundestagswahlen/btw1965.html>.

⁷⁴ MÜLLER, H. *Dějiny Německa*, s. 387.

⁷⁵ Tamtéž, s. 386-389.

⁷⁶ WOLFRUM, E. *Zdařilá demokracie*, s. 194.

Liberalizace, neodmyslitelně spjatá s obdobím 60. let, se projevila reformou trestního práva. Homosexualita u dospělých občanů Spolkové republiky již nebyla trestným činem stejně jako nevěra. Při odsuzování činů mohly soudy častěji udělovat podmíněčné tresty nebo pokuty a navíc se zrušily káznice. Cílem těchto opatření bylo usnadnění opětovného začlenění pachatele do společnosti. Liberalizující reformy a vyvedení země z hospodářské krize však nezměnily nic na tom, že velká část občanů a hlavně mladá generace Kiesingerovu vládu od počátku odmítala.⁷⁷

Zákony, které vyvolávaly mezi obyvateli západního Německa nejvášnivější debaty, se týkaly postupu státu při nouzovém stavu země. Nouzové zákony neboli zákony pro případ nouzového stavu (*Notstandsgesetze*) dokládají, jak moc důvěřovali občané Spolkové republiky demokracii ve své zemi v letech 1966–1968. Snaha zamezit přijetí těchto zákonů se totiž stala jednou z hlavních činností německého studentského hnutí. Studenty navíc podpořily v této problematice odbory i někteří intelektuálové. Schválení zákonů 30. května 1968 ovlivnilo další vývoj revolty a stálo de facto na začátku jejího konce.

3.3 Společenské klima

Společenská atmosféra západního Německa byla v 60. letech uvolněná tak jako v jiných západních zemích, v nichž probíhala za přispění mladé generace kulturní revoluce a emancipace. Většině obyvatel se zlepšila materiální situace, což se odráželo v konzumním způsobu života velké části společnosti.⁷⁸ Na rozdíl od obyvatel ostatních západních zemí však relativně spokojenou konzumní společnost Spolkové republiky dohnala v 60. letech národněsocialistická minulost, s níž se musela vyrovnávat.

⁷⁷ ZOLLING, P. *Deutsche Geschichte von 1871 bis zur Gegenwart*, s. 294.

⁷⁸ WOLFRUM, E. *Zdařilá demokracie*, s. 214.

3.3.1 Obavy z návratu totalitního režimu

V souvislosti s uvolněnou atmosférou 60. let se otevíralo mnoho tabuizovaných témat včetně podílu viny německého národa, resp. občanů Spolkové republiky, na zločinech z druhé světové války. Zásadní událostí pro konfrontaci s totalitní minulostí se stal proces s Adolfem Eichmannem uskutečněný roku 1961 v Jeruzalémě, který byl navíc zprostředkován televizním přenosem.⁷⁹ V letech 1963–1966 proběhl ve Frankfurtu nad Mohanem tzv. Osvětimský proces, během něhož byli souzeni dozorčí z koncentračního tábora v Osvětimi. Z dvaadvaceti souzených byli nakonec tři lidé osvobozeni a jen šest lidí dostalo mnohaleté rozsudky. Takový výsledek vyvolal na veřejnosti rozporuplné reakce. Mnohým občanům připadaly tresty příliš nízké, ale našli se i tací, kteří zločiny zcela zpochybňovali. Zároveň probíhaly procesy s pracovníky působícími v ostatních koncentračních táborech.⁸⁰

Mladá generace byla v šoku. Postupně se dozvídala o nacistických zločinech nejen z veřejných debat a z televize, např. prostřednictvím dvanáctidílného dokumentu *Třetí říše*, ale také ze školy, neboť pro důkladnou osvětu mládeže bylo zřízeno Spolkové ústředí pro politické vzdělávání. Na školách se promítaly filmy⁸¹ o hrůzách nacistického režimu, aniž se mnohdy přihlídklo k věku žáků.⁸² Filmy sice měly mladou generaci „poučit“, ale dost studentů vyděsily, protože nebyli věkem dostatečně zralí, aby dokázali tak obtížnou problematiku pochopit. To do jisté míry vysvětluje skutečnost, že mnoho levicově orientovaných mladých lidí mělo v druhé polovině 60. let strach z návratu totalitní vlády. S o to větší vervou upozorňovali hlavně studenti na nedostatečnou denacifikaci v zemi. Snaha mladé generace vyrovnat se s minulostí vlastního národa vedla často k rozporům v rodinách. Otázka týkající se

⁷⁹ LANGGUTH, G. *Mythos '68*, s. 97.

⁸⁰ MÜLLER, H. *Dějiny Německa*, s. 229.

⁸¹ např. *Noc a mlha* od Alaina Resnais nebo *Žlutá hvězda* od Gerharda Schoenbergera viz HODENBERG, CH., SIEGFRIED, D. *Wo 1968 liegt: Reform und Revolte in der Geschichte der Bundesrepublik*. Göttingen : Vandenhoeck&Ruprecht, 2006, s. 26.

⁸² Tamtéž, s. 28.

činnosti rodičů během války se proto v některých rodinách vázala na generační konflikt a problematiku autority otce.⁸³

Ačkoli v západním Německu probíhaly v 60. letech procesy s nacistickými zločinci a prostřednictvím médií se šířily filmy o holocaustu, projevoval se v zemi zároveň pravicový extremismus. Roku 1964 vznikla sloučením radikální Německé říšské strany (*Deutsche Reichspartei*, DRP) a dalších skupin Národnědemokratická strana Německa (*Nationaldemokratische Partei Deutschlands*, NPD). Se svým nacionálně a rasisticky zaměřeným programem, v němž požadovala mj. ukončení procesů s dozorčími koncentračními tábory, se jí do roku 1967 podařilo dostat do parlamentů šesti spolkových zemí.⁸⁴ Koneckonců její úspěchy ve volbách do zemských sněmů v listopadu roku 1966, kdy NPD např. v Hesensku dosáhla 7,9 % hlasů, byly jedním z faktorů ovlivňujících vznik velké koalice.⁸⁵

Vzrůstající pravicový radikalismus projevující se úspěchy NPD budil obavy o demokracii, a to zejména u mladé generace a v intelektuálních kruzích. Dalším faktorem, jenž přispěl k názorům, že západní Německo není dostatečně srovnáno se svojí minulostí, aby dokázalo zabránit návratu totalitního režimu, byla samotná vláda velké koalice. Minimální vliv opoziční FDP vyústil v založení mimoparlamentní opozice (*Außerparlamentarische Opposition*, APO), která usilovala o to, aby byla vláda alespoň zvenku kontrolována. Mimoparlamentní opozice sdružovala různé protestní skupiny, přičemž její jádro tvořili studenti, resp. Socialistický svaz německého studentstva (*Sozialistischer Deutscher Studentenbund*, SDS), který se stal hlavním koordinátorem levicového hnutí. Samotný pojem „mimoparlamentní“ objasnil Rudi Dutschke v rozhovoru pro deník *Der Spiegel*, během něhož kritizoval parlamentní systém a vyjádřil souhlas s jeho zrušením: „*Když říkáme mimoparlamentní, znamená to, že usilujeme o systém přímé demokracie*

⁸³ WOLFRUM, E. *Zdařilá demokracie*, s. 223.

⁸⁴ MÜLLER, H. *Dějiny Německa*, s. 390.

⁸⁵ HESSISCHER LANDTAG [online], [cit. 2013-04-09]. Dostupné na Internetu: <<http://starweb.hessen.de/starweb/LIS/wahlenhessen.htm>>.

– a sice o demokracii rad,⁸⁶ která lidem umožní přímo volit i odvolávat jejich dočasné zástupce ... pak by byla vláda lidí nad lidmi redukována na nejmenší možnou míru.⁸⁷

Nedůvěru nebudil jen parlament jevící se nedemokraticky, nýbrž také minulost některých důležitých politiků. Kurt Georg Kiesinger byl členem NSDAP, prezident Heinrich Lübke se jakožto architekt podílel na stavbě koncentračního tábora a ministr financí Franz Josef Strauß, zkompromitovaný aférou *Spiegel*, zastával funkci vedoucího nacistického úředníka. Uvedené okolnosti včetně nouzových zákonů chápali levicoví studenti i mnozí intelektuálové jako tendenci k návratu nacistické, resp. fašistické minulosti, jak zněla tehdejší levicová rétorika.⁸⁸ Pojmy jako „latentní fašismus“ nebo „tendence k fašisaci“ se koneckonců staly hlavní výtkou vůči tehdejšímu společenskému řádu.⁸⁹

Bývalí nacisté ve vysokých politických funkcích ovšem nebyli pro poválečné Německo ničím novým. Asi nejkontroverznější příklad tvořil Adenauerův vojenský poradce Hans Globke, jenž poskytl právní komentář k norimberským zákonům. Denacifikace se sice po válce řešila, ale již v padesátých letech mohlo být mnoho pracovníků, kteří byli propuštěni kvůli nacistické minulosti, znovu zaměstnáno ve státní správě na základě obnovovacího zákona. Údaje kolísající mezi 40-80 % uvádějí množství úředníků, kteří přes svoji působnost v NSDAP vykonávali svá zaměstnání. Podobná situace se týkala i oblasti soudnictví, kde trvale ztratilo funkci jen minimum bývalých nacistů. Bývalí členové NSDAP se adenauerovskému režimu rychle přizpůsobili, takže se jim často podařilo získat nebo dále udržet významné funkce.⁹⁰

⁸⁶ Konkrétní představy SDS o uspořádání společnosti na základě demokratických rad viz kap. 4.4.

⁸⁷ *Der Spiegel*, 10. 7. 1967, 29, s. 29.

⁸⁸ GÖRTEMAKER, M. *Kleine Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, s. 201.

⁸⁹ KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 113.

⁹⁰ FULBROOK, M. *Dějiny moderního Německa*, s. 146.

Problematika nedostatečné denacifikace se tedy pojila s demokratickým státem už od počátku jeho budování. Do jisté míry šlo ze strany Adenauerovy vlády o pragmatický krok, neboť někteří bývalí nacisté vykonávali po válce ty či ony funkce za účelem sociální stability.⁹¹ Pro studenty však skutečnost, že se demokratické hodnoty v západním Německu budovaly za pomoci lidí aktivně se podílejících na předchozím totalitním režimu, představovala absurdní rozpor popírající samotnou podstatu demokracie. Z toho důvodu označovali vládnoucí režim za pseudodemokratický, autoritářský a prefašistický. Nelze samozřejmě tvrdit, že nedostatečná denacifikace zapříčiněná vládou CDU byla jediným faktorem, který vyvolal německé hnutí '68, ale rozhodně byla jedním ze zásadních. Neumožnila totiž dostatečné vyrovnání s minulostí, vedla často ke generačním konfliktům a mládež utvrdila v přesvědčení, že strach z pravicového totalitního režimu byl opodstatněný. O to důrazněji studenti bránili schválení nouzových zákonů a prosazovali změnu stávajícího společenského řádu na základě levicových představ.

⁹¹ Tamtéž, s. 147.

4 STUDENTSKÉ HNUTÍ V ZÁPADNÍM NĚMECKU

4.1 Formování politického vědomí mládeže

Studenti, kteří se zapojili do revolty, pocházeli častěji z liberálního či levicového domácího prostředí než z konzervativních rodin. Liberální výchova umožnila jedinci získat patřičné sebevědomí, jež bylo hybným motorem snah o autonomní rozvíjení osobnosti a přispělo k tomu, že si studenti byli jasně vědomi své politické síly.⁹² Na postupné utváření politického vědomí studentů měly vliv také vzdělávací instituce.

Filozof a sociolog Jürgen Habermas, který stál od roku 1964 v čele Institutu pro sociální výzkum, si již na konci padesátých let kladl otázku, zda výuka na středních a vysokých školách nějakým způsobem formuje a ovlivňuje politickou aktivitu studentů projevující se např. účastí na demonstracích. V roce 1957 byl proto v rámci institutu uskutečněn mezi studenty frankfurtské univerzity průzkum, který odpověděl nejen na tuto otázku, ale odhalil zároveň vztah studentů k demokratickým hodnotám Spolkové republiky.⁹³

Ukázalo se, že společenská nauka, v níž se rozebíraly základy demokracie, měla na politické postoje studentů v zásadě minimální vliv. Důležitější faktor představovala tradice humanistického vzdělání zprostředkovaná převážně výukou dějin a německého jazyka. Téměř čtvrtina studentů, obvykle z filozofických fakult či absolventů gymnázií, upřednostňovala duchovní hodnoty před materiálními v takovém měřítku, že se duchovnost pro ně stala velmi ceněnou charakterovou a morální vlastností. Jedině člověk vyznačující se duchovností byl morálně čistý a skutečně vzdělaný. Proto tito dotázaní příliš nedůvěřovali akademikům ve vlivných pozicích, neboť jejich charakter musel dle mládeže korespondovat s povahou materiálně orientované společnosti, v níž se většina lidí soustředila na vydělávání peněz. Takto vykonstruovanou

⁹² LANGGUTH, G. *Mythos '68*, s. 98-99.

sociální nerovnost mezi vzdělanými lidmi, vyznačujícími se pro své hodnoty, postoje a charakter duchovností, a širokou masou nevzdělaných, považovalo téměř 25 % studentů za přirozenou.⁹⁴ Důraz na ducha, prosazování partikularismu a negativní vztah k osvícenskému rovnostářství má koneckonců v německém prostředí tradici v podobě romantismu, s nímž se studenti filozofických fakult určitě podrobně seznámili.

Habermas z průzkumu zjistil, že většina studentů, kteří kladli důraz na sociální rovnost, zaujímali demokratické postoje. Naopak studenti sdílející obraz duchovní elity měli často autoritářské tendence.⁹⁵ Pozdější zvýšenou politickou aktivitu studentů tedy neovlivňovaly jen faktory plynoucí z vývoje Spolkové republiky po druhé světové válce, nýbrž i tradice humanistického vzdělání, byť ne v takové míře. Zároveň výzkum dokládá, že již na konci padesátých let disponovalo německé vysoké školství kriticky smýšlejícími studenty, v jejichž negativním vztahu vůči materialistické společnosti bylo možno odhalit ideje frankfurtské školy.

4.2 Univerzity

4.2.1 Kritika univerzit

Problematika nízké úrovně vzdělání občanů Spolkové republiky se otevřela již počátkem šedesátých let po vyjádření Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj.⁹⁶ K potřebě zavedení změn v rámci univerzit v roce 1964 pronesl své mínění také pedagog a filozof Georg Picht ve spisu o katastrofickém stavu německého vzdělání (*Deutsche Bildungskatastrophe*), kde si stěžoval na nedostatek akademicky vzdělaného personálu ve srovnání s ostatními zeměmi.⁹⁷ Odborník na

⁹³ ADORNO, T. W., HABERMAS, J. H., FRIEDEBURG. L. v. *Dialektika sociologie*, Praha : Svoboda, 1967, s. 92.

⁹⁴ Tamtéž, s. 92-95.

⁹⁵ Tamtéž, s. 95-96.

⁹⁶ WOLFRUM, E. *Zdařilá demokracie*, s. 202.

⁹⁷ WESEL, U. *Die Verspielte Revolution*, s. 171.

vzdělávací politiku Ralf Dahrendorf navíc upozornil na přetrvávající autoritativní struktury ve vzdělávacích institucích, čímž spojil problematiku vzdělání s budováním poválečné demokracie a svobodou jedince. Klád důraz na demokratizační reformy, při nichž se měla Spolková republika inspirovat Západem. Díky těmto intelektuálním impulsům se vzdělanostní politika stala pro vedení státu jedním z hlavních politických cílů. Z toho důvodu jsou šedesátá léta ve Spolkové republice charakterizována mj. prudkým nárůstem vzdělanosti, neboť vznikly příslušné orgány a komise pro plánování a koordinaci vzdělanostní politiky a následně nové školy.⁹⁸

Vysoké školy byly zakládány také v důsledku poválečného baby-boomu, který vedl k nárůstu počtu absolventů a v návaznosti na to k vyšší nezaměstnanosti. Pro mladou generaci bylo tedy důležité vybrat si kvalitní vysokou školu, která by jedinci pomohla získat schopnosti potřebné k tomu, aby zvýšil šance uplatnění se na pracovním trhu.⁹⁹ Tehdejší způsob výuky však dle mládeže neumožňoval dostatečné profesní vzdělání. Německé vysoké školy byly navíc pro revoltující studenty ideálním příkladem, na němž mohli poukázat na projevy zdánlivé demokracie, resp. na rozpor mezi demokratickou ústavou a nedemokratickou realitou. Tuto skutečnost odůvodňovali existencí hierarchizovaných autoritativních struktur, které omezovaly kritické myšlení a bránily jedinci ve svobodném rozvoji.

Vzdělávací instituce si totiž ponechaly mnohé znaky Humboldtovy univerzity, která zdůrazňovala jednotu výzkumu a výuky a garantovala autonomii a svobodu profesorů. Tehdy měla pravomoci a privilegia jedna skupina řádných profesorů. I po více než sto padesáti letech od jejího založení vnímali studenti na vysokých školách elitářství, přestože veřejné instituce měly mít zákonem dané demokratické uspořádání. Požadavky zahrnující rozšíření demokratického podílu na moci, didaktické změny a

⁹⁸ WOLFRUM, E. *Zdařilá demokracie*, s. 202-204.

⁹⁹ Tamtéž, s. 205.

decentralizaci na menší samosprávné jednotky se staly jedním z hlavních cílů studentského hnutí.¹⁰⁰

Levicoví studenti ovlivněni kritickou teorií frankfurtské školy kladli důraz na rozvoj kritického myšlení. Nechtěli se proto na univerzitách jen memorovat fakta, nýbrž diskutovat o možných řešeních. Kritické myšlení vyžadovali též od vědců. Neměli samostatně bádát, ale naopak se měli nechat obohatit o doplňující speciální znalosti svých kolegů a pravidelně se scházet na konzultacích, kde by diskutovali o výsledcích svých výzkumů a zároveň poskytli své práce ke kritickému přezkoumání.¹⁰¹

Kritika vysokých škol směřovala také na problematiku nedostatečné denacifikace, neboť mnozí funkcionáři sloužící ve třetí říši, nadále pokračovali v budování svých kariér, ačkoli často se změněnou identitou. Studenti na tematiku „hnědých univerzit“ (*Braune Universität*), tj. na spolupráci s budováním „Tisícileté říše“, upozornili zejména 2. listopadu 1967 v Hamburku. Při slavnostním přebírání rektorátu totiž dva studenti práv Detlev Albers a Gert H. Behlmer odhalili transparent s nápisem „Unter den Talaren der Muff von 1000 Jahren“ neboli „Pod taláry tisíciletá plíseň“.¹⁰²

4.2.2 Symbolický význam univerzity

Z výše naznačené kritiky je patrné, že prostředí univerzit odráželo přesně ty celospolečenské problémy, kvůli nimž chtěli levicoví studenti uskutečnit revoluci. Z toho důvodu se měly vysoké školy stát revolučními základnami, z nichž by se proces transformace společnosti šířil dál. Dokládá to mj. úryvek z 22. konference delegátů SDS, která se uskutečnila v září roku 1967: „*Městský guerillový bojovník je organizátorem destrukce systému represivních institucí. Univerzita tvoří jeho bezpečnostní zónu, jeho sociální základnu, v níž a z níž organizuje*

¹⁰⁰ WESEL, U. *Die Verspielte Revolution*, s. 170.

¹⁰¹ *SDS-Hochschuldenkschrift*, Frankfurt/Main : Verlag Neue Kritik, 1972, s. 120.

¹⁰² KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 133.

*boj proti institucím, boj za peníze do menzy a za organizaci moci ve státě.*¹⁰³

Po nastolení nového společenského řádu měla nastat převýchova jedinců, a proto bylo důležité, aby byly vzdělávací instituce prvním místem, kde budou odstraněny autoritářské struktury. V tom spočívalo specifické postavení univerzit v rámci studentského hnutí.¹⁰⁴ Nejvýznamnějším organizátorem demonstrací se stal SDS, nicméně do protestů se zapojovaly také další univerzitní organizace. Jednalo se např. o Sociálnědemokratický vysokoškolský spolek (SHB, *Sozialdemokratischer Hochschulbund*), Humanistickou unii studentů (HSU, *Humanistische Studentenunion*) nebo Liberální studentský svaz Německa (LSD, *Liberal Studentenbund Deutschlands*).¹⁰⁵ Na demonstracích se podílelo díky široké síti SDS a dalších studentských spolků mnoho univerzit z celé Spolkové republiky. Ústřední úlohu v celém studentském hnutí zaujaly však hlavně dvě – frankfurtská univerzita Johanna Wolfganga Goetheho (*Johann Wolfgang Goethe-Universität*) a Svobodná univerzita v Berlíně (*Freie Universität Berlin*).

4.2.2.1 Johann Wolfgang Goethe-Universität

Význam frankfurtské univerzity spočíval v jejím vztahu k Institutu pro sociální výzkum, na němž působili mj. Max Horkheimer, Theodor W. Adorno a Jürgen Habermas. Ti poskytli celému hnutí minimálně v první fázi do léta 1967 teoretický základ. S rostoucí mírou radikalizace a rozporů mezi studenty a kritickými filozofy došlo v roce 1968 nejen k obsazení univerzity, ale následně i celého Institutu. Radikálové útočili dokonce na Habermase a Adorna.¹⁰⁶ Taková situace dokládala nejen to, že studenti ztratili respekt k dříve uznávaným autoritám, které poskytly

¹⁰³ Referát z 22. konference viz GLASNOST [online], [cit. 2013-03-24]. Dostupné na Internetu: <<http://www.glasnost.de/hist/apo/67dutschke.html>>.

¹⁰⁴ Symbolický význam univerzity dokládá i představa Bernda Rabebla z SDS o novém uspořádání společnosti, v níž měly továrny fungovat zároveň jako vzdělávací instituce. Západní Berlín se tak v podstatě měl stát jednou velkou univerzitou pro převýchovu společnosti viz LANGGUTH, G. *Mythos '68*, s. 46.

¹⁰⁵ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 154.

prostřednictvím kritické teorie intelektuální bázi jejich počátečním protestům, nýbrž i fakt, že tím zavrhli ústřední atribut celé vzdělávací instituce, neboť chtěli sami vytvářet vědu a řídit výuku.¹⁰⁷

4.2.2.2 Freie Universität Berlin

Svobodná univerzita v Berlíně vznikla v roce 1948 poté, co studenti odmítající komunistický režim odešli z Humboldtovy univerzity, která byla umístěna v sovětském sektoru Berlína. S politickou podporou SPD a finanční pomocí nadace Ford bylo umožněno založit univerzitu osvobozenou od vlivu totalitního režimu.¹⁰⁸ Tento důvod jasně dokládá svolání k založení univerzity ze dne 23. července 1948: „*Jedná se o zřízení svobodné univerzity, která slouží pravdě. Každý studující by měl vědět, že tam může ve smyslu pravé demokracie svobodně rozvíjet svoji osobnost a není objektem jednostranné propagandy.*“¹⁰⁹

Demokracii měla zdůrazňovat také organizační struktura univerzity neboli tzv. berlínský model. Na nejnižším stupni byli studenti zastoupeni výborem, kam si volili své zástupce z každé ze šesti fakult. Konvent volil členy všeobecného studentského výboru (*Allgemeine Studentenausschuss, AStA*) a zároveň byli jeho dva zástupci v osmnáctičlenném akademickém senátu. Senát dále tvořili rektor, bývalý rektor, šest děkanů, šest profesorů za jednotlivé fakulty a dva další zástupci. Správu financí mělo na starost dvanáctičlenné kuratorium, v němž byl jen jeden člen konventu.¹¹⁰ Studenti se tedy oficiálně podíleli na správě univerzity, ale de facto žádný vliv na její řízení neměli. Revize berlínského modelu se proto stala jedním z ústředních studentských požadavků v rámci vysokoškolské reformy.

¹⁰⁶ KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 144.

¹⁰⁷ GILCHER-HOLTEYOVÁ, I. *Hnutí '68 na Západě*, s. 101-102.

¹⁰⁸ MERRIT, Richard. *The Student Protest Movement in West Berlin*. In: *Comparative Politics*. 1, 1969, 4, s. 518.

¹⁰⁹ FREIE UNIVERSITÄT BERLIN [online], [cit. 2013-10-03]. Dostupné na Internetu: <http://web.fu-berlin.de/chronik/chronik_1945-1948.htm>.

¹¹⁰ MERRIT, Richard. *The Student Protest Movement in West Berlin*, s. 519.

Paradoxně právě na Svobodné univerzitě začaly 7. května roku 1965 studentské protesty kvůli omezování svobody projevu. Následujícího roku, konkrétně 22. června, zde proběhla první rozsáhlá *sit-in* demonstrace¹¹¹ za vysokoškolskou reformu, již se účastnily přibližně tři tisíce studentů.¹¹²

4.3 Vznik a vývoj SDS

K založení Socialistického svazu německého studentstva došlo roku 1946 v Hamburku, přičemž jeho předsedou se krátce nato stal pozdější německý kancléř Helmut Schmidt. Ačkoli byl SDS součástí Sociálnědemokratické strany Německa (SPD), zhruba o deset let později se organizace od sebe začaly ideově vzdalovat. SDS se pod vlivem levicového uskupení kolem Moniky a Jürgena Seifertových, Dietera Wundera, Michaela Schumanna, Oskara Negta a dalších posunul na politickém spektru více doleva,¹¹³ zatímco SPD na stranickém sjezdu v Bad Godesbergu roku 1959 opustila marxistickou tradici ve prospěch sociálně-tržního hospodářství a vymezila se jako strana lidová, nikoli třídní.¹¹⁴ Tato deideologizace přispěla ke sblížení SPD s CDU/CSU, což umožnilo roku 1966 vytvořit velkou koalici. Na druhé straně však polarizace sociální demokracie a SDS vyústila v oddělení obou organizací, neboť SDS Godesberský program odmítl. Od 6. listopadu 1961 bylo členství v SDS a zároveň SPD pokládáno za neslučitelné. Následně začal SDS téměř na všech univerzitách pořádat semináře a vytvářet pracovní kruhy, v nichž se studenti seznamovali s marxistickými texty a idejemi frankfurtské školy.¹¹⁵

Na následný vývoj a orientaci SDS měla vliv tzv. Subverzivní akce vycházející z avantgardní umělecké skupiny SPUR. Subverzivní akce,

¹¹¹ *Sit-in* je způsob demonstrace, při níž studenti např. narušovali přednášky nonkonformní pasivní účastí nebo dokázali zastavit dopravu hromadným sezením na silnici viz VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 154.

¹¹² WIGGERSHAUS, R. *The Frankfurt School*, s. 616.

¹¹³ LANGGUTH, G. *Mythos '68*, S. 19.

¹¹⁴ ZOLLING, P. *Deutsche Geschichte von 1871 bis zur Gegenwart*, s. 282.

¹¹⁵ LANGGUTH, G. *Mythos '68*, s. 19.

založená roku 1962 Dieterem Kunzelmannem, působila hlavně v Mnichově a usilovala o transformaci společnosti prostřednictvím činnosti revolučních buněk, jež měly být zakládány v německých velkoměstech. Do tohoto uskupení vstoupili roku 1963 Rudi Dutschke se svým přítelem Berndem Rabehlem. O dva roky později, konkrétně v lednu roku 1965, se stali členy berlínské sekce SDS.¹¹⁶ Své členství odůvodnil Dutschke na mnichovském sjezdu Subverzivní akce v dubnu téhož roku. V referátu vytyčil nejbližší cíl skupiny spočívající ve vytvoření proletářské strany či elitní organizace. Tento plán se měl ideálně realizovat prostřednictvím vstupu do nějakého stávajícího levicového uskupení.¹¹⁷ SDS tedy chtěla Subverzivní akce využít jako instituční základnu pro rozpoutání revolty. Následné splynutí obou organizací sice vedlo k zániku Subverzivní akce, ale její členové získali v rámci berlínské sekce SDS významné pozice, což se projevilo na proměně jeho ideové koncepce.¹¹⁸ Předtím představoval SDS marxistický spolek, v němž někteří členové dokonce projevovali sympatie k reálnému socialismu v NDR. Dutschke i Rabehl však měli praktickou zkušenost s životem ve východním Německu a navíc byli kromě neomarxismu ovlivněni též nizozemskou alternativní anarchistickou skupinou *Provos*, jejíž nenásilné provokativní akce iritovaly autority.¹¹⁹ Základem koncepce berlínské SDS se po jejich příchodu postupně stala především kombinace kritické teorie a avantgarda přímých subverzivních akcí.¹²⁰ Z výrazně levicového spolku se tak stala revolučně vystupující mládežnická avantgarda, která postupně vyhlásila boj autoritativnímu státu.

Od roku 1966 do června 1967 měly protesty organizované SDS nenásilnou podobu, která vycházela z demonstračních technik využívaných hlavně na americké univerzitě v Berkeley. Jednalo se o spontánní projevy nesouhlasu na principu omezeného porušování

¹¹⁶ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 151.

¹¹⁷ KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 45.

¹¹⁸ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 151.

¹¹⁹ Oproti tomu Dieter Kunzelmann, který byl do roku 1966 z SDS vyloučen, zůstal věrný svému estetizujícímu a individualistickému chápání politiky viz GÖRTEMAKER, M., *Kleine Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, s. 197.

pravidel, jež měly za cíl přimět veřejnost k odhlédnutí od stereotypu každodenního života, aby si uvědomila zásadní společenské problémy. Změnu strategie ovlivnila demonstrace z 2. června 1967, při níž byl policistou zastřelen student Benno Ohnesorg. V reakci na incident sdělil v červenci Rudi Dutschke magazínu *Der Spiegel* způsob transformace upřednostňovaný v SDS: „K tomu, abychom se s tímto střetem vypořádali, nemůžeme teď říct: Chopme se zbraní a vedme poslední bitvu. Neboť naše šance provádět revoluční změnu stávajícího řádu spočívá v tom, že uvědomíme stále větší počet malých skupin, aby se zvětšil antiautoritářský tábor, který by se začal sám organizovat a našel by vlastní formy společného života – v Berlíně třeba v rámci proti-univerzit nebo komun.“¹²¹ Změnu strategie přijal SDS oficiálně na konferenci v září 1967. Rudi Dutschke a Hans-Jürgen Krahl totiž rozhodli společným projevem o přechodu k subverzivním akcím proti systému. Přímé akce se měly rozšířit ze Západního Berlína do celé Spolkové republiky. Tímto definitivně zvítězilo ve svazu antiautoritářské křídlo, pod jehož vlivem se následně změnil protest v odpor projevující se přímou konfrontací s mocenskými orgány.¹²²

Další mezník ve vývoji SDS a celé mimoparlamentní opozice představoval neúspěšný atentát na hlavního představitele hnutí Rudiho Dutschkeho z 11. dubna 1968. Důsledkem byla především mnohem větší míra radikalizace a zároveň nalomení stability SDS.¹²³ Rudi Dutschke, který se z vážného zranění velmi dlouho zotavoval a navíc odešel do zahraničí, představoval hlavního ideologa a autoritu, kterou si už nikdo po něm získat nedokázal. Navíc navrhoval ukončení přímé konfrontace s policií a místo toho přejít do illegality.¹²⁴ Významnou osobností SDS krom Dutschkeho byl též Hans-Jürgen Krahl, avšak jeho autorita zůstala omezena na Frankfurt nad Mohanem. Navíc Krahlova radikálnost a násilí

¹²⁰ FREI, N. 1968 *Jugendrevolte und globaler Protest*, s. 100.

¹²¹ *Der Spiegel*, 10. 7. 1967, 29, s. 32.

¹²² BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 82-83.

¹²³ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu*, s. 160-163.

¹²⁴ KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, S. 131.

realizované v rámci pozdější frakce *Lederjacketen* spíše urychlily konec SDS.¹²⁵

Rostoucí labilitu v SDS, patrnou obzvlášť v létě 1968, ovlivňovaly kromě neúspěšných kampaní rozpory mezi antiautoritářským a umírněným socialistickým křídlem. Týkaly se např. začlenění dělnictva do hnutí. Umírněná část SDS se totiž neztotožňovala s Marcusovým názorem, že dělnická třída již nemůže plnit roli revolučního subjektu vzhledem k provázanosti se státním aparátem, a naopak chtěla navázat s dělnictvem spolupráci. Debaty se vedly také ohledně postavení Rudiho Dutschkeho v hnutí, neboť média z něho udělala výhradního zástupce německé studentské revolty. SDS se snažil takovou pozici zpochybnit prostřednictvím kritiky, jež dostala příznačný název „dutschkismus“. Nestabilita se projevila také na konferenci delegátů SDS 20. listopadu 1968, na níž se již nepodařilo zvolit nové vedení. Nejednotnost názorů byla navíc ovlivněna velikostí svazu. Tisíce studentů a žáků, kteří se stali jeho členy, totiž nemohli být organizováni do malých studentských spolků.¹²⁶ Organizační otázka se řešila téměř ve všech skupinách SDS. Berlínská sekce na svém shromáždění v létě 1968 požadovala vytvořit nepřetržitě pracující kolektivy, které by mohly sloužit jako neformální kádry uvnitř SDS. V rámci frankfurtské sekce rozvinul Oskar Negt také model neformálních kádrů, ale v jeho pojetí měly vykonávat činnost v rámci všech společenských oblastí. Návrhů na organizaci existovalo více, ale vzhledem k dalším faktorům by reorganizace svazu oddálila jeho rozpad pravděpodobně jen minimálně.¹²⁷

Problémy uvnitř SDS společně s neúspěchy revolty v boji s autoritami vedly radikální studenty v druhé polovině roku 1968 k vědomému použití násilí proti lidem z mocenského aparátu. Spontaneitu nahradily přípravy na reálnou bitvu, která jejím přímým účastníkům dávala pocit zážitku z války přirovnávané k těm ve třetím světě a zároveň pocit

¹²⁵ WESEL, U. *Die Verspielte Revolution*, s. 162.

¹²⁶ Tamtéž, s. 161.

¹²⁷ KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 137.

sounáležitosti. Takové dojmy z aktivní účasti v „revolučním boji“ o to více podněcovaly radikály v jejich činech.¹²⁸ Jedna z příkladných demonstrací, při níž se SDS odchýlil od stanoviska používat násilí proti věcem a nikoli osobám, se uskutečnila 4. listopadu 1968 při procesu s advokátem Horstem Mahlerem, který byl členem SDS. Není náhodou, že dostala označení „Bitva na Tegelerské cestě“ (*Schlacht am Tegeler Weg*), neboť se jednalo o nejtvrdší pouliční konflikt, při němž studenti házeli po policistech dlažební kostky. Tvrdě útočil SDS, resp. Krahlova frakce *Lederjacken*, i na přelomu let 1968–1969, kdy došlo k obsazení Institutu sociálního výzkumu.¹²⁹ V roce 1969 probíhaly teroristické útoky výhradně prostřednictvím činnosti *Wielandkommune* a následně vytvořené berlínské skupiny *Blues*. Socialistický svaz německého studentstva se rozpustil 21. března 1970 ve Frankfurtu, ale již předtím organizačně nefungoval. Téměř symbolicky působí také skutečnost, že několik dní předtím zahynul frankfurtský radikál Hans-Jürgen Krahl.¹³⁰

4.4 Pojetí a účel studentské revoluce

V počátcích německého studentského hnutí bylo účelem většiny protestních akcí upozornit společnost prostřednictvím omezeného porušování pravidel na problematiku třetího světa a na pseudodemokratický systém, skrývající v sobě diktaturu a iluzi svobody. Studenti jednoduše chtěli dát pasivním odporem jasně najevo, co chtějí. S postupnou radikalizací hnutí během roku 1967 však už nestačilo společnost šokovat. Na hannoverském kongresu organizovaném 9. června, tedy v den pohřbu Benna Ohnesorga, rozvinul Rudi Dutschke svoji koncepci voluntarismu, která se stala společně s praktickými radami revolucionářů z třetího světa základem pro studentské pojetí revoluce. Dutschke sdělil, že již existují materiální předpoklady pro odstranění hladu, válek i vlády a nyní vše závisí na lidské vůli, neboť lidé mění

¹²⁸ LANGGUTH, G. *Mythos '68*, s. 88.

¹²⁹ KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 138-144.

¹³⁰ GÖRTEMAKER, M., *Kleine Geschichte Bundesrepublik Deutschland*, s. 209.

dějiny.¹³¹ Pro utváření dějin je tedy primárním prvkem svobodná vůle jedince, jež mu umožňuje aktivně jednat, resp. působit na další historický vývoj. Proto chápali levicoví studenti revoluci jako neustálý proces sebeuvědomování, při němž je klíčová aktivní účast jedince.¹³²

Konkrétní strategie k uskutečnění převratu začali studenti čerpat z revolučních teorií. Pod vlivem Che Guevarových názorů, že ke zničení kapitalismu je nutné vést mnoho lokálních konfliktů, usilovaly „sebeuvědomělé skupiny“ v podstatě o přenesení guerillových válek do metropolí. Konflikty měly postupně strhnout na svou stranu širší veřejnost a způsobit rozklad represivních institucí ve státě.¹³³ Nedůvěra v parlamentní systém vyústila ve studentském hnutí nejen v utvoření mimoparlamentní opozice, ale zároveň vedla k rozvinutí představ o novém způsobu vlády. Základ antiparlamentní koncepce tvořila demokracie rad, jak objasnil Rudi Dutschke v již zmiňovaném úryvku z deníku *Der Spiegel*: „*Usilujeme o systém přímé demokracie – a sice o demokracii rad, která lidem umožní přímo volit i odvolávat jejich dočasné zástupce ... pak by byla vláda lidí nad lidmi redukována na nejmenší možnou míru.*“¹³⁴

Bernd Rabehl dokonce přišel s myšlenkou, že by se „*Západní Berlín mohl stát po revoluci jednou velkou komunou neboli demokratickou radou. Komuny by se soustředily kolem továren a čítaly by tři až pět tisíc lidí. Každý jedinec by byl zároveň politikem, umělcem, učitelem i učněm, neboť továrna měla sloužit současně jako vzdělávací instituce. V každé komunitě navíc měly vzniknout školské rady. Město by se tak stalo v podstatě jednou velkou univerzitou. Celou komunu měl v nejvyšší městské radě zastupovat její reprezentant, jenž by mohl bez disciplinujících nařízení kontrolovat průběh hospodaření.*“¹³⁵ Představa

¹³¹ LANGGUTH, G. *Mythos '68*, s. 82-83.

¹³² Důležitou roli hrála také spontánnost celé akce, což zdůrazňovala další ikona studentského hnutí, Rosa Luxemburgová, o jejímž pojetí úlohy proletariátu se konaly na Svobodné univerzitě semináře viz ŠIKLOVÁ, J. *Stoupenci proměn*, Praha : Kalich, 2012, s. 174.

¹³³ KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 50.

¹³⁴ *Der Spiegel*, 10. 7. 1967, 29, s. 29.

¹³⁵ LANGGUTH, G. *Mythos '68*, s. 46-47.

Bernda Rabehla dokládala důležitost vzdělávacích institucí v procesu změny společnosti. Účel revoluce tedy spočíval nejen v odstranění autoritativních struktur a nastolení přímé demokracie, nýbrž také v převýchově lidí ke kritickému myšlení.

Své revoluční záměry a postoje zdůrazňovali studenti také prostřednictvím kultu svých hrdinů. K image demonstrací neodmyslitelně patřily plakáty a transparenty nejen s levicovými představiteli z německého prostředí, jako byli Marx, Engels či Spartakovci Liebknecht a Luxemburgová, ale též s revolucionáři z třetího světa - Castrem, Che Guevarou¹³⁶, Ho Či Minem nebo Mao Ce-tungem. Na cedulích nesměl samozřejmě chybět ani Lenin nebo Trockij. Ne všichni však byli pro německé studentské hnutí skutečně důležití, co se týče idejí. Velká část těchto „antiautorit“ měla spíše symbolický význam. Jako příklad lze uvést kult Mao Ce-tunga. Stejně jako v dalších zemích na Západě, i zde nosili studenti odznaky s Maem, případně sako bez klop, s límcem zapnutým ke krku, které připomínalo jeho halenu.¹³⁷ Šlo ale spíše o snahu vyjádřit odlišnost od společnosti, což je pro mladou generaci typické. Maovy fráze a hesla¹³⁸ se totiž sice používala, ale svojí univerzálností platila pro široké spektrum požadavků. Funkce těchto „výkřiků do tmy“ a čínských revolučních písní, pouštěných např. v závěru zasedání delegátů SDS v listopadu roku 1968, spočívala proto spíše v dokreslování revoluční atmosféry.¹³⁹

4.5 Začátek studentských protestů

Cílem rozboru výše zmíněných segmentů německého studentského hnutí je usnadnění pochopení následujících kapitol, týkajících se již konkrétních protestů a analýzy vývoje i rozpadu studentské revolty.

¹³⁶ Che Guevara byl v říjnu 1967 zastřelen.

¹³⁷ ŠIKLOVÁ, J. *Stoupenci proměn*, s. 189.

¹³⁸ např. „od vzpoury, která je oprávněná“ nebo „od revoluce, která je aktem moci“ viz KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 148.

¹³⁹ Tamtéž, s. 145-148.

Již na konci padesátých let se studenti s učiteli ze Svobodné univerzity účastnili kampaní proti antisemitismu a atomovému zbrojení.¹⁴⁰ Další politické demonstrace zažila Spolková republika Německo v roce 1964. Tentokrát souvisely s problematikou třetího světa. Skupiny Viva Maria a Subverzivní akce organizovaly s SDS protest proti návštěvě konžského premiéra Moise Tchombého, který se podílel na odstranění prosovětsky orientovaného premiéra Patrice Lumumby.¹⁴¹ Vzhledem k nerostnému bohatství země měl Tchombé podporu západního důlního průmyslu a hlavně belgického vojska. Někteří další zapojení vojáci navíc bývali příslušníci Waffen-SS. Antikomunista Tchombé proto vzbuzoval u kriticky smýšlející levice velké nesympatie. Demonstrace proti jeho návštěvě se uskutečnily nejprve v Mnichově 14. prosince 1964, následně 18. prosince v Západním Berlíně.¹⁴² Studenti se nicméně protestů účastnili spolu s jinými skupinami obyvatel, takže v první polovině 60. let se ještě přímo nedá mluvit o studentském hnutí.¹⁴³

Samotné univerzitní protesty vypukly 7. května roku 1965 na Svobodné univerzitě v Berlíně. Všeobecný studentský výbor naplánoval na 8. května k příležitosti porážky nacismu akci s názvem „Restaurování a nový začátek – Spolková republika 20 let poté“ (*Restoration und Neubeginn – die Bundesrepublik 20 Jahre danach*). Součástí měla být pódiová diskuze v tzv. maxi auditoriu, jíž se měl mezi jinými účastnit také žurnalista Erich Kuby, který byl v počátcích Spolkové republiky snad jediným významným levicově smýšlejícím novinářem. Rektor Herbert Lüers se však rozhodl využít toho, že dostal Kuby roku 1958 zákaz vstupu na univerzitu, neboť ji tehdy přirovnal k „nesvobodné univerzitě za Brandenburskou branou“. Studenti si pochopitelně vyložili rozhodnutí rektora jako omezování svobody projevu. Kuby 7. května hovořil mimo

¹⁴⁰ FREIE UNIVERSITÄT BERLIN [online], [cit. 2013-10-03]. Dostupné na Internetu: <http://web.fu-berlin.de/chronik/chronik_1949-1960.html>.

¹⁴¹ KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 47.

¹⁴² BROWN, TIMOTHY S. „1968“ *East and West: Divided Germany as a Case Study in Transnational History*. In: *The American Historical Review*, 114, 2009, 1, s. 74.

¹⁴³ BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 29.

univerzitu, protože 500 studentů, kteří se shromáždili u rektorátu a žádali pro něho výjimku, neuspěli. Dohodli se tedy, že v následujícím týdnu, vždy od devíti do pěti hodin odpoledne, uspořádají před univerzitou protest. Podepisovali protestní rezoluce, malovali plakáty s hesly „Chceme SVOBODNOU UNIVERZITU“ a použili navíc nové demonstrační techniky jako *sit-ins* či *go-ins*,¹⁴⁴ které byly typické pro studentské nepokoje na univerzitě v Berkeley.¹⁴⁵

Zhruba o měsíc později sepsal asistent Institutu Otto Suhra (*Otto-Suhr-Institut*) Ekkehart Krippendorf článek o tom, že Kuby nebyl jediný, komu bylo 7. května znemožněno hovořit v maxi auditoriu. Rektor měl totiž zamezit v projevu i filozofovi Karlu Jaspersovi. Lüers vše popřel, ačkoli se později ukázalo, že Krippendorf měl pravdu. Tehdy se však rektorovi následně omluvil. Lüers přesto nechtěl nadále prodlužovat Krippendorfovu pracovní smlouvu a nepřesvědčilo ho ani velké protestní shromáždění na konci semestru, kterého se zúčastnili nejen studenti a asistenti, ale poprvé též někteří profesori. V zimním semestru se stal novým rektorem Svobodné univerzity Hans Joachim Lieber, od něhož si studenti slibovali liberálnější přístup.¹⁴⁶

4.6 Hlavní činnosti protestního hnutí od roku 1966 do léta 1967

Na začátku února roku 1966 zorganizoval SDS na Kurfürstendamm *sit-in* demonstraci proti válce ve Vietnamu, jíž se zúčastnilo zhruba 2 500 lidí. Poté, co se jim podařilo na 20 minut zastavit dopravu, vydalo se asi sto protestujících k Americkému domu na nádraží Zoo, na který následně kdosi z davu hodil pět vajec. Nedalo se v tu chvíli samozřejmě zjistit, kdo stál za tímto činem, ale připsán byl studentům. Provokaci hned

¹⁴⁴ *Sit-in* je způsob demonstrace, při níž studenti např. narušovali přednášky nonkonformní pasivní účastí nebo dokázali zastavit dopravu hromadným sezením na silnici. Metoda *go-in* spočívala v narušování přednášek neustálými příchody a odchody do poslucháren viz VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 154.

¹⁴⁵ WESEL, U. *Die Verspielte Revolution*, s. 18-19.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 20.

následujícího dne negativně hodnotil berlínský tisk. Rektor Svobodné univerzity se omluvil veliteli města a se šesti studenty, z nichž čtyři byli z SDS, bylo zahájeno disciplinární řízení.¹⁴⁷

Dalším mezníkem v tomto období byly frankfurtské kongresy týkající se protestů proti vietnamské válce a zákonům pro případ nouzového stavu. Dne 22. května roku 1966 uspořádal SDS kongres „Vietnam – exemplární analýza“ a 22. října se konal kongres „Nouzový stav demokracie“. Po těchto kongresech je již možno chápat protestní hnutí jako politicko-ideologickou sílu, snažící se získat přímý vliv na rozvoj společnosti a státu.¹⁴⁸

4.6.1 Setkání u Kochelského jezera a založení Komuny I

V červnu roku 1966 se u Kochelského jezera sešla z Kunzelmannovy iniciativy skupina, která chtěla probrat nejen intelektuální témata jako Fanonovu knihu *Zatracenci země*¹⁴⁹ či Marcusovo dílo *Jednorozměrný člověk*, ale především otázku revoluční strategie a zakládání komun. Právě při jednání o komunách se projevila názorová nejednotnost v hnutí, neboť Dutschke, na rozdíl od budoucích komunardů, dával přednost politické činnosti v rámci SDS. Dieter Kunzelmann, Fritz Teufel, Rainer Langhans a další se naopak shodli na založení komun. Dalším výsledkem jednání u Kochelského jezera bylo naplánování provokace proti rektorovi Svobodné univerzity Joachimovi Lieberovi. *Teach-in* demonstrace se uskutečnila v listopadu, kdy byl Lieberův projev přerušen a místo toho zaznělo prohlášení s názvem „Učení idioti“ (*Fachidioten*).¹⁵⁰

V návaznosti na jednání u Kochelského jezera vznikla 1. ledna 1967 na Stuttgartově náměstí v berlínské části Charlottenburg „Komuna I“ (*erste Kommune, K I*). Duchovním otcem tohoto sdružení byl Dieter Kunzelmann, který tvořil s Fritzem Teufelem a Rainerem Langhansem

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 22.

¹⁴⁸ GÖRTEMAKER, M., *Kleine Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, s. 202-203.

¹⁴⁹ FANON, F. *Die Verdammten dieser Erde*. Reinbek : Rowohlt, 1969.

ústřední trojici. Komuna I a později založená Komuna 2¹⁵¹ nebyly pouhými undergroundovými projekty spojujícími humor a protest, naopak se o otázkách týkajících se jejich strategie a organizace vedly v SDS dlouhé debaty. Komunardi se snažili spojením politiky a subkultury nejen o prosazování antiautoritářského způsobu života, ale zároveň o nalezení nových možností politické aktivity.¹⁵² Zpočátku nicméně chtěli hlavně šokovat společnost. Provokační akce okamžitě zaplnily stránky bulvárního tisku, což členové komuny vítali, neboť o to více vstoupily jejich činy i oni sami do podvědomí veřejnosti. V květnu roku 1967 SDS komunardy vyloučil, neboť své provokační zprávy podepisovali recesisté jménem svazu. Nadále však zůstala komuna s SDS neformálně spojena.¹⁵³

Na protest proti válce ve Vietnamu naplánovali komunardi pudingový atentát na amerického viceprezidenta Huberta Humphreyho, jenž v dubnu roku 1967 navštívil Německo. Chtěli ho pošpinit moukou, pudingem a vajíčky, ale jejich úmysly byly s účastí CIA odhaleny. Výtržníci skončili ve vazbě. Soudní procesy kvůli recesím se začaly množit. V dubnu šokovali komunardi veřejnost ještě jednou. Při svém tiskovém prohlášení s názvem „Kdy shoří berlínské obchodní domy?“ se s nadsázkou inspirovali požárem v bruselském obchodním domě, který byl zapálen na protest proti vietnamské válce a při němž zahynulo 251 lidí. Komunardi chtěli dát také najevo nesouhlas s konfliktem v Indočíně, a proto se rozhodli upoutat pozornost tiskovým sdělením, že Belgičané mají trik na to, jak své obyvatelstvo skutečně zapojit války ve Vietnamu – zapálí obchodní dům, občané zemřou a Brusel se stane Hanojí. Pokud tedy mělo kdekoli v Berlíně začít hořet, obyvatelé se neměli ničemu divit, neboť na bombardování Hanoje jim dal Brusel jedinou správnou odpověď – „Hoř, obchode, hoř!“ Za necelý rok uvedli toto heslo do praxe radikálové

¹⁵⁰ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 153.

¹⁵¹ Členové Komuny 2 se na rozdíl od Komuny I soustředili hlavně na problematiku neautoritativní výchovy prostřednictvím zřizování alternativních školek, kulturních center apod. viz Tamtéž, s. 159.

¹⁵² GÖRTEMAKER, M. *Kleine Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, s. 202-203.

¹⁵³ KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 153-154.

Andreas Baader, Gudrun Ensslinová, Thorwald Proll a Horst Söhnlein, kteří ve Frankfurtu nad Mohanem zapálili dva obchodní domy.¹⁵⁴

Po demonstraci z 2. června 1967 byl obviněn Fritz Teufel z toho, že hodil kámen po policistech, zatímco jeden z nich zastřelil studenta Benna Ohnesorga. Ačkoli se brzy ukázalo, že nic takového neučinil, zůstal několik měsíců ve vyšetřovací vazbě. Naopak onen policista Karl-Heinz Kurras byl zproštěn viny ještě před začátkem procesu s Teufelem. Za takové situace se snesla na justici vlna kritiky nejen ze strany komunardů, kteří krom obvyklých recesí pořádali různé demonstrace za Teufelovo propuštění, ale též ze strany studentů práv z mimoparlamentní opozice. Ti následujícího roku založili časopis *Kritická justice (Kritische Justiz)*.¹⁵⁵ Závěrečný proces, označovaný jako *Moabiter Seifenoper*¹⁵⁶, skončil 22. prosince 1967 Teufelovým osvobozením. Stejně skončilo 22. března 1968 i soudní řízení kvůli podněcování ke žhářství, při němž byl obviněn s Teufelem i Langhans.¹⁵⁷ V druhé polovině roku 1968 se Komuna I depolitizovala. Její členové se oddávali užívání drog a poslechu rockové hudby. S celkovou radikalizací protestního hnutí však z komuny vznikla během roku 1969 *Wielandkommune*, jejíž přívrženci provedli první teroristický útok v rámci levicového hnutí.¹⁵⁸

4.7 Demontrace 2. června 1967

Událost, která podnítila eskalaci dalších nepokojů po celém západním Německu, nastala v Berlíně v pátek 2. června roku 1967. Spolkovou republiku tehdy navštívil iránský šáh Mohammed Réza Páhlaví se svojí ženou Farah Dibu. Příjezd vládce, v jehož zemi panoval represivní režim, sledovali se značnou nelibostí nejen studenti, ale též exiloví Íránci.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 154-156.

¹⁵⁵ WESEL, U. *Die Verspielte Revolution*, s. 57.

¹⁵⁶ Podle berlínské části Moabit, kde je umístěn komplex soudních budov.

¹⁵⁷ Jejich obhájcem byl Horst Mahler, později obviněný z odpovědnosti za hmotné škody způsobené útokem na tiskové vydavatelství Axela Springera viz VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 159.

¹⁵⁸ Tamtéž.

Konfrontace se daly předpokládat, a proto šáha s manželkou doprovázela ještě skupina sto padesáti lidí (označováni jako *Jubelperser*, případně *Prügelperser*), mezi nimiž byli členové íránské tajné policie Savak. Německé policejní síly, které měly mít celou situaci pod kontrolou, však selhaly v podstatě už v poledne v Schönebergu při šáhově návštěvě radnice. Nepodařilo se jim totiž rozeznat v zástupu zvědavě přihlížejících několik set demonstrantů ani již zmíněné Íránce, kteří dvěma autobusy přijeli právě kvůli kritikům šáhova režimu. Později se před Německou operou, kam byli hosté pozváni na představení Kouzelné flétny, shromáždilo zhruba tisíc demonstrantů, aby vyjádřili nesouhlas s násilným režimem v Íránu. Tajná íránská policie začala protestující okamžitě mlátit obušky a tyčemi. Následně se do střetu proti studentům zapojila též německá policie s vodními děly. Přelomový okamžik celé akce nastal v půl deváté večer, kdy policista Karl-Heinz Kurras usmrtil střelou do týla studenta Benna Ohnesorga. Mladý muž nebyl členem žádné studentské organizace a demonstrace se účastnil poprvé.¹⁵⁹

Následující den vyhlásil senát v Západním Berlíně zákaz konání demonstrací. V neděli 4. června informoval tisk *Berliner Morgenpost* o tom, jak se v sobotu shromáždilo na Svobodné univerzitě 3 000 až 4 000 studentů, aby protestovali proti usmrcení svého kolegy. Mnoho profesorů se navíc účastnilo děkanem povolené akce, která se konala před operou, ačkoli tam policisté zakázali kvůli incidentu shromažďování. Rudi Dutschke zde vystoupil s požadavkem na postih všech zodpovědných osob za policejní nasazení během demonstrace. Dále trval na odstoupení berlínského starosty Heinricha Albertze a policejního presidenta Ericha Duensinga. Tříhodinové setkání zakončili účastníci symbolickou minutou ticha.¹⁶⁰

¹⁵⁹ FREI, N. 1968 *Jugendrevolte und globaler Protest*, s. 112-114.

¹⁶⁰ *Berliner Morgenpost*, 4. 6. 1967, 128, s. 12.

Základnu hnutí následně tvořil celý Západní Berlín a vliv předešlého konfliktu byl patrný i ve všech univerzitních městech Spolkové republiky, kde okamžitě propukly protesty. Studenti se tak stali významným vnitropolitickým faktorem západního Německa.¹⁶¹ Hnutí se dočkalo do té chvíle největší vlny solidarity, a to nejen ze strany studentů, kteří začali ve větším měřítku vstupovat do SDS.¹⁶² Prošetření události požadovaly i známé osobnosti, např. spisovatelé Hans Magnus Enzensberger nebo Günter Grass. Západoberlínští sokolové dokonce poslali zemskému předsednictvu SPD otevřený dopis, v němž žádali odstoupení starosty.¹⁶³ Heinrich Albertz oznámil svoji demisi 26. září 1968. Obžalovaný Karl-Heinz Kurras byl 21. listopadu 1967 zproštěn viny.¹⁶⁴

4.8 Následky zastřelení Ohnesorga

Již v den Ohnesorgova pohřbu, 9. června roku 1967, se v hannoverské sportovní hale konal iniciativou SDS kongres „Vysoká škola a Demokracie – podmínky a organizace odboje“ (*Hochschule und Demokratie – Bedingungen und Organisation des Widerstandes*), jehož se účastnil např. Jürgen Habermas. Jednalo se o první celonárodní masové shromáždění studentského hnutí.¹⁶⁵ Tématem byla primárně demokratizace univerzit. Projednávala se nicméně také strategie, v rámci níž Dutschke, který hovořil o nových tendencích třídního boje, kladl důraz na ilegální akce. SDS následně vyzval ke kampani proti tiskovému koncernu *Axel Springer* kvůli jeho negativní medializaci hnutí a porušování antimonopolního zákona. Tímto okamžikem tedy německé studentské hnutí dalo přednost praktickému jednání na úkor teorie, což vedlo postupně k radikalizaci.¹⁶⁶ Po hannoverském kongresu se uskutečnila v září 22. konference delegátů SDS, na níž antiautoritářské

¹⁶¹ WIGGERSHAUS, R. *The Frankfurt School*, s. 617.

¹⁶² V tuto dobu se stal členem SDS mj. Gerd Koenen, autor zde citované knihy *Das rote Jahrzehnt*.

¹⁶³ BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 59.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 94.

¹⁶⁵ WIGGERSHAUS, R. *The Frankfurt School*, s. 617.

¹⁶⁶ BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 61-63.

křídlo definitivně rozhodlo o přechodu k revoluční praxi. Rudi Dutschke zde totiž vystoupil s neformálním vůdcem frankfurtské sekce SDS Hansem-Jürgenem Krahem a poprvé nastolili problematiku organizace jakožto otázky revoluční existence.¹⁶⁷ Pod jejich vlivem začalo následně v SDS dominovat antiautoritářské křídlo a stoupenci tradičního marxismu zůstali v menšině.¹⁶⁸ SDS totiž zavrhl organizaci do rad a rozhodl se prostřednictvím tzv. revolučních uvědomělých skupin rozšířit boj ze Západního Berlína do celé Spolkové republiky. Tyto skupiny měly v kapitalistické metropoli rozpoutat guerillovou válku, která by postupně vedla ke zničení autoritářských institucí.¹⁶⁹ Změnu strategie dokládá opět tento úryvek z referátu: *„Městský guerillový bojovník je organizátorem destrukce systému represivních institucí. Univerzita tvoří jeho bezpečnostní zónu, jeho sociální základnu, v níž a z níž organizuje boj proti institucím, boj za peníze do menzy a za organizaci moci ve státě.“*¹⁷⁰ Tímto okamžikem oficiálně zahájili radikální studenti boj o moc ve státě.

4.8.1 Kritická univerzita

Z výše uvedené citace vyplývá, že primárním místem revoluce a následného transformačního procesu měly být univerzity. S tím souvisela nejen nutnost vysokoškolských reforem, ale též potřeba vychovat už předem dostatečné množství kriticky smýšlející inteligence. Z toho důvodu došlo 1. listopadu roku 1967 mezi dvěma tisíci studenty k souhlasu se zřízením Kritické univerzity. Působila v rámci Svobodné univerzity v Berlíně v zimním a letním semestru 1967–1968.¹⁷¹

Zpočátku ji tvořilo 33 pracovních kruhů SDS, v nichž se probíraly např. otázky týkající se organizace a obsahu univerzitní reformy nebo politicko-ekonomických problémů, jako byla hospodářské krize či sociální

¹⁶⁷ KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 49.

¹⁶⁸ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 160.

¹⁶⁹ KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 49-50.

¹⁷⁰ Referát z 22. konference viz GLASNOST [online], [cit. 2013-03-24]. Dostupné na Internetu: <<http://www.glasnost.de/hist/apo/67dutschke.html>>.

politika Západního Berlína.¹⁷² Především se zde však rozvíjela kritická teorie, zejména v Marcusově pojetí. Krom toho na univerzitě působil pracovní kruh připravující kampaň proti koncernu Axela Springera, tzv. *Springer-Tribunal*. Důsledkem nespokojenosti se stavem na vysokých školách se projekt Kritické univerzity realizoval taktéž v Hamburku či ve Frankfurtu. Se stoupající radikalizací hnutí v roce 1968 se však i na Kritické univerzitě projevil trend přechodu od neomarxistické teorie k revoluční praxi. To bylo patrné na jedné straně z přibývání nových kurzů zahrnujících témata mocenského střetu či antiautoritativní výchovy, na druhé straně však zároveň v postupném upouštění od zakládání těchto center kritického myšlení. Radikální studenti raději rovnou obsazovali a okupovali semináře a instituty.¹⁷³

4.8.2 Kampaň proti koncernu *Axel Springer*

Tiskové vydavatelství Axela Springera kontrolovalo více než 70 % novin a časopisů v Berlíně, což tvořilo téměř třetinu s ohledem na celou Spolkovou republiku. Touto tiskovou monopolizací se Spolkový sněm sice v předchozích letech zabýval, ale bezvýsledně.¹⁷⁴ Mediální magnát působil proto v kontextu své doby jako jeden z mnoha důkazů chatrné podoby demokracie v zemi a manipulace vědomím široké veřejnosti.

Ostře se proti vydavatelství nevymezovali jen levicovní studenti, jejichž hnutí bylo tradičně antikomunistickým Springerovým tiskem negativně medializováno, ale též odborový tisk, několikrát varující před monopolizací, nebo časopisy mimoparlamentní opozice jako *Kursbuch*, *Sozialistische Politik* či *Marxistische Blätter*. V souvislosti se smrtí Benna Ohnesorga vystupňovalo vydavatelství *Axel Springer* mediální útoky proti protestnímu hnutí, a to zejména prostřednictvím bulvárního deníku *Bild*

¹⁷¹ WESEL, U. *Die Verspielte Revolution*, s. 56.

¹⁷² BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 255-256.

¹⁷³ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 187-188.

¹⁷⁴ SCHMIDTKE, Michael A. *Cultural Revolution or Cultural Shock?* s. 86.

*Zeitung*¹⁷⁵. SDS proto už 9. června na hannoverském kongresu vyzval pod heslem „Vyvlastněte Springera!“ ke kampani *Springer hearing*.¹⁷⁶ Akci naplánoval Rudolf Augstein, jenž byl vydavatelem časopisu *Spiegel*, a Gerd Bucerius z novin *Zeit*. Účastnit se měly též odbory, ale ohledně spolupráce s nimi nebyl SDS jednotný, koneckonců Hansi-Jürgenu Krahlovi nakonec vadila i účast již zmíněných vydavatelů. Den kampaně byl stanoven na 9. únor 1968. V rámci organizování příprav se 1. února v auditoriu na Technické univerzitě promítal film, v němž byla znázorněna výroba Molotovova koktejlu. Po jeho zhlédnutí ukázal student Holger Meins, budoucí člen Frakce rudé armády, obraz Springerova vydavatelství na Kochstraße.¹⁷⁷ V noci však radikální studenti poškodili kameny šest Springerových poboček novin *Berliner Morgenpost*, což přimělo mnohé profesory a novináře k odvolání účasti na kampani. Vystala otázka, zda se vůbec bude akce konat, neboť rozhodující slovo měl Západoberlínský senát a vedení Svobodné univerzity. Nakonec byl *Springer-hearing* odložen. Uskutečnit se měl následně v květnu v Hamburku.¹⁷⁸ V době velikonočních nepokojů od 11. dubna 1968 zažíval koncern útoky hlavně v městech, kde se tiskly či vydávaly bulvární noviny *Bild Zeitung*. Až do soboty 14. dubna se konaly noční blokády v Hamburku, Frankfurtu, Essenu, Kolíně a Mnichově. Doba pozdržení expedice se různila, stejně jako reakce a intenzita nasazení policie. Ve velkém měřítku zasáhla v podstatě jen první den ve Frankfurtu. V Kolíně dokonce státní moc projevila solidaritu s protestujícími.¹⁷⁹

Problematika tiskového monopolu se vyřešila v květnu roku 1968. Speciálně ustavená komise v rámci Spolkového sněmu totiž rozhodla

¹⁷⁵ Jako příklad lze uvést článek „Stoppt den Terror der Jungroten jetzt!“, s ilustrační fotkou Rudiho Dutschkeho, v němž redakce vzhledem k apaticky se jevícímu jednání politiků vyzývá občany, aby nenechali činnost související se zásahem proti hnutí jen na policistech. Levicovou orientaci mládeže totiž považovala za nebezpečnou obzvláště v rozdělené zemi viz *Bild Zeitung*, 7. 2. 1968, 32, s. 1.

¹⁷⁶ BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 75.

¹⁷⁷ WESEL, U. *Die Verspielte Revolution*, s. 66.

¹⁷⁸ BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 92.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 100.

v neprospěch vydavatelství. Koncern *Axel Springer* z toho důvodu následně prodal některé magazíny, ale noviny *Bild Zeitung* si vzhledem k jejich masovému vlivu nadále ponechal.¹⁸⁰

¹⁸⁰ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 167-168.

5 STUDENTSKÁ REVOLTA ROKU 1968

5.1 Příčiny demonstrací

V roce 1968 se protesty mimoparlamentní opozice soustředily kolem čtyř hlavních témat – Springerova koncernu, vietnamské války, univerzitní reformy a zákonů pro případ nouzového stavu. Z nich je možné za nejdůležitější považovat snahu zabránit schválení nouzových zákonů, neboť představovaly celospolečenskou, politickou záležitost, což umožnilo studentům snazší mobilizaci a poskytnutí příležitosti k tomu, aby si ověřili svůj mocenský vliv.

5.1.1 Nesouhlas s válkou ve Vietnamu

Protest proti válce ve Vietnamu byl neodmyslitelnou součástí hnutí '68. V kontextu německého hnutí byl konflikt kritizován především ve spojitosti s problematikou třetího světa, nikoli z hlediska konkrétní strategie Spojených států, např. co se týče postupného nasazování vojsk. Mladá generace podporovala osvobozené boje ve třetím světě a tamní revolucionáře považovala za své hrdiny. Nebyli pro ni jen ikonami, neboť v jejich zkušenostech z bojů hledala způsob, jak provést revoluci ve své zemi. Vlivem marxistických myšlenek a díla Frantze Fanona *Zatracenci země* (uváděno též pod názvy *Odsouzenci země*, příp. *Psanci naší země*) projevovali přívrženci hnutí '68 odpor k industriálním státům, které kvůli vlastnímu blahobytu vykořisťovaly rozvojové země nebo je po získání nezávislosti nechaly napospas autoritativním vládám. Osvobozené boje utlačovaných národů byl v podstatě interpretován jako povinnost pro znovuzískání jejich lidské hodnoty, která jim byla důsledkem vykořisťování odejmuta. Levicovní studenti nepodporovali třetí svět jen kvůli odporu k bývalým koloniálním mocnostem, nýbrž i pro jistou vnitřní souvislost, neboť tamní konflikty byly také zaměřeny proti represivnímu systému, stejně jako protesty studentů v metropolích.¹⁸¹ Paralela

¹⁸¹ ŠIKLOVÁ, J. *Stoupenci proměn*, 194-195.

studentských a osvobozeneckých bojů byla patrná i z Dutschkeho požadavku, aby byl nátlak v průmyslových společnostech doprovázen vnějším tlakem, resp. osvobozením lidí od nucených prací v rozvojových zemích.¹⁸²

Neúspěch Spojených států amerických v potlačení komunistického režimu na Kubě v roce 1961 znamenal pro levicově orientovanou mládež důkaz, že kapitalismus je v základu zlomen a změna systému je možná.¹⁸³ Když se následně Spojené státy rozhodly „spravit si reputaci“ a prokázat účinnost strategie *roll back of communism* v Indočíně, aniž by měly zkušenosti s tradiční konfuciánskou politickou kulturou, stal se z vietnamské války největší globální protest v rámci celého hnutí '68.¹⁸⁴ Silné emoce vztahující se ke konfliktu navíc podněcoval přímý televizní přenos. Lidé tak mohli z pohodlí svého domova sledovat, jak Spojené státy „zachraňují“ od komunismu malou zemi někde v Asii, a to bombardováním vesnic s civilním obyvatelstvem nebo používáním chemických a biologických zbraní.¹⁸⁵

Spolková republika Německo podporovala válku ve Vietnamu jak morálně, tak finančně. Centrem protestů se stal zejména Západní Berlín, kde byla Amerika jakožto ochranná mocnost vnímána negativně, a to především obyvateli na předměstí. Již 5. února 1966 došlo k *sit-in* demonstraci na Kurfürstendamm. Poté následovala vlna protestů i v dalších městech – 24. února v Mnichově a 4. července v Hamburku. V prosinci se uskutečnil protest opět v Západním Berlíně a 11. února 1967 ve Frankfurtu nad Mohanem. Kromě demonstrací organizoval SDS též semináře či kongresy týkající se konfliktu ve Vietnamu. Ve dnech 22. – 26. dubna se konal v Mnichově seminář s názvem „Antiimperialistický osvobozenecký boj a dělnické hnutí, Vietnam a my“ (*Antiimperialistischer Befreiungskampf und Arbeiterbewegung, Vietnam und wir*) a o měsíc později, konkrétně 22. května, se ve Frankfurtu uskutečnil kongres

¹⁸² LANGGUTH, G. *Mythos '68*, s. 49.

¹⁸³ ŠIKLOVÁ, J. *Stoupenci proměn*, s. 190-193.

¹⁸⁴ NÁLEVKA, V. *Horké krize studené války*, Praha : Vyšehrad, 2010, s. 144.

¹⁸⁵ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 152.

„Vietnam – exemplární analýza“, na němž měl projev Herbert Marcuse.¹⁸⁶ Ve svém příspěvku před více než dvěma tisíci studenty, profesory a odboráři z celé Evropy zdůraznil nutnost angažovat se v konfliktu, neboť odpor proti válce považoval za morální povinnost všech studentů a docentů v západním Německu. SDS se následně rozhodl zaslat kancléři Ludwigu Erhardovi telegram, kde uvedl, že vláda nemá právo souhlasit s válkou v Indočíně jménem německého národa.¹⁸⁷

Od pověstné červnové demonstrace před Německou operou se konala první akce s tematikou vietnamské války 13. července 1967, a to pod záštitou všeobecného studentského výboru Svobodné univerzity a SDS. Na shromáždění s názvem „Vietnam – třetí svět a opozice v metropolích“ měli projev mj. Rudi Dutschke a Herbert Marcuse. Od podzimu do konce roku proběhla ještě řada aktivit s tematikou indočínského konfliktu. Nejdůležitější událostí však měl být mezinárodní kongres proti vietnamské válce, o němž se rozhodlo na 22. konferenci delegátů SDS.¹⁸⁸ Uskutečnil se v Berlíně ve dnech 17. – 18. února 1968 na Technické univerzitě, tedy 18 dní po útoku *Vietkongu* na jihovietnamská města.¹⁸⁹ Tisíce účastníků, podporujících osvobozené boje ve třetím světě, skandovaly Ho Či Minovo jméno a pronášely plakáty s podobiznami revolucionářů třetího světa vnitřní částí Berlína. Důsledkem dubnového atentátu na Dutschkeho nicméně mezinárodní problematika ustoupila do pozadí a radikální studenti se soustředili hlavně na protesty proti schválení zákonů pro případ nouzového stavu a na prosazení vysokoškolské reformy. Další důvody, proč se mimoparlamentní opozice odkláněla od tématu války ve Vietnamu, spočívaly ve změně dynamiky hnutí a mezinárodních okolností. Nový americký prezident Richard Nixon byl odhodlán skončit válku, propustit zajatce a stáhnout vojska. Ačkoli se nakonec tyto plány naplnily až o

¹⁸⁶ BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 30.

¹⁸⁷ GILCHER-HOLTEYOVÁ, I. *Hnutí '68 na Západě*, s. 38-41.

¹⁸⁸ BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 191-194.

¹⁸⁹ Kongres se konal symbolicky pod obrovskou vlajkou Národní fronty osvobození Jižního Vietnamu s Che Guevarovým heslem „Povinností revolucionáře je provádět revoluci“ viz WIGGERSHAUS, R. *The Frankfurt School*, s. 626.

několik let později, neboť poslední američtí vojáci odešli z jižního Vietnamu roku 1973,¹⁹⁰ změna kurzu, patrná již v počátcích Nixonovy vlády, vedla protestní hnutí k ukončení aktivit proti vietnamské válce už na podzim roku 1968.¹⁹¹

5.1.2 Vysokoškolská reforma

Zatímco vietnamská válka představovala problém vzdálený, stav univerzit se studentů dotýkal bezprostředně a k jeho zlepšení bylo zapotřebí vynaložit daleko více úsilí než se jen účastnit protestů.

Vzhledem ke kritice vysokých škol, která se zdaleka nešířila jen z okruhu studentů, nýbrž také z řad odborníků, byla potřeba změn ve vzdělávacím systému nutností. Impulsem k nastolení požadavku univerzitní reformy se stalo memorandum SDS *Vysoká škola v demokracii (Hochschule in der Demokratie)* z roku 1961.¹⁹² Na dvou stech stranách rozepsali členové svazu požadavky studentů, jež byly od konce roku 1968 postupně realizovány v rámci zákonů o vysokých školách spolkových zemí. V roce 1962 uveřejnil kritiku vysokých škol v pamětním spisu také Spolek německých studentů (*Verband Deutscher Studentenschaften*, VDS). Ačkoli se obě organizace shodly v potřebě reformy, která by umožnila demokratizaci a modernizaci univerzit, SDS své memorandum na rozdíl od VDS pojal jako součást analýzy celé společnosti.¹⁹³

Studentský svaz nepožadoval ve svém memorandu pouze rozšíření podílu studentů v rámci univerzitní správy, což byl hlavní cíl demonstrací za reformu, nýbrž nastolil též problematiku úlohy univerzity jakožto instituce připravující jedince na budoucí povolání. Poválečný baby-boom vedl automaticky v 60. letech k vysokému počtu studentů vysokých škol a absolventů, kteří si mnohdy obtížně hledali zaměstnání. Situaci navíc

¹⁹⁰ NÁLEVKA, V. *Horké krize studené války*, s. 148-150.

¹⁹¹ BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 220.

¹⁹² Spis vytvořen v souvislosti s vydáním díla Helmuta Schelskyho *Einsamkeit und Freiheit* viz WESEL, U. *Die Verspielte Revolution*, s. 169.

¹⁹³ SCHMIDTKE, M. *Der Aufbruch der jungen Intelligenz: Die 68er Jahre in der Bundesrepublik und den USA*, Frankfurt/Main : Campus Verlag, 2003, s. 208-209.

v roce 1967 komplikovala hospodářská krize. Studenti proto výběrem konkrétní univerzity očekávali, že je připraví na budoucí povolání. SDS upozornil na to, že ačkoli Základní zákon uvádí v článku 12, že „*všichni Němci mají právo na svobodnou volbu zaměstnání, pracovního místa i vzdělávací instituce*“,¹⁹⁴ jsou studenti vzděláváni tak, jako by jediným možným vědeckým uplatněním byla práce docenta na univerzitě. Svobodu studia pojímali nejen jako touhu po vědě, nýbrž též jako garanci předpokladu pro svobodnou volbu povolání a svobodný rozvoj osobnosti v zaměstnání. Studenti se proto chtěli v rámci studia podílet na výzkumném procesu, aby mohli rozvinout své schopnosti.¹⁹⁵

SDS se ve spise zabýval také fakultami, které vláda rozšiřovala, aby učinila univerzity více konkurenceschopnými. Důsledkem byla však jejich nepřehlednost. Studenti proto navrhovali utvořit menší jednotky podle jednotlivých oborů. V rámci organizační struktury univerzity měla být nejvyšším samosprávním orgánem vysokoškolská rada, složená z profesorů, asistentů a studentů, přičemž z každé fakulty měl být jeden zástupce. Dále měl radu tvořit s poradním hlasem ředitel fakultního zastoupení,¹⁹⁶ rektor, předseda studentského parlamentu a zastoupení asistentů. V rámci horní samosprávy navrhoval SDS vytvořit velký senát odpovědný kolegiu, který by volil rektora. Nižší jednotkou měl být akademický senát.¹⁹⁷

5.1.2.1 Cesta k reformě

Z následných protestních aktivit byla významná první rozsáhlá *sit-in* demonstrace, která se uskutečnila 22. června roku 1966 na Svobodné univerzitě, neboť skončila s jasným požadavkem na zřízení komise pro studijní reformu, jejímž výsledkem mělo být zavedení třetinové parity.

¹⁹⁴ Alle Deutschen haben das Recht, Beruf, Arbeitsplatz und Ausbildungsstätte frei zu wählen. Die Berufsausübung kann durch Gesetz oder auf Grund eines Gesetzes geregelt werden viz BUNDESMINISTERIUM DER JUSTIZ [online], [cit. 2013-03-11]. Dostupné na Internetu: < http://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_12.html >.

¹⁹⁵ *SDS-Hochschuldenkschrift*, Frankfurt/Main : Verlag Neue Kritik, 1972, s. 105.

¹⁹⁶ Plánovaný rozhodující orgán v rámci fakulty, jehož členy mělo volit kolegium viz BAUSS, G. Die *Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 234.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 234-235.

Komise, projednávající změnu vysokoškolského řádu ještě během června, vytvořila hrubý nárys reformního procesu a mimo to zkritizovala vědeckou radu. Změny na vysokých školách se měly uskutečnit v delších časových rámcích, na základě odborných posudků a experimentálních modelů. Vědecké radě reformní komise vyčítala, že její praktická doporučení k vedení výuky neumožňují rozvoj kritického myšlení jedince prostřednictvím vědy.¹⁹⁸

V dubnu roku 1967 se uskutečnila opět na Svobodné univerzitě *sit-in* demonstrace, během níž zasáhla policie. Reformní snahy a požadavky tím nabyly na intenzitě a své představy o strukturálních změnách vyjádřil také všeobecný studentský výbor.¹⁹⁹ Po červnové demonstraci, při níž byl zastřelen Benno Ohnesorg, došlo k založení Kritické univerzity, která se prostřednictvím seminářů a kruhů zaměřila na rozvoj kritického myšlení.²⁰⁰ Iniciativa byla nicméně patrná i ze strany legislativy. Všechny návrhy z jednotlivých spolkových zemí, na nichž se pracovalo od roku 1966, se ohledně podílu studentů v grémiích shodly na tripartitě. Krom toho došlo k založení reformních univerzit, sloužících jako experimentální model.²⁰¹

V roce 1968 podnítil aktivitu studentů hlavně marburský manifest za politizaci a demokratizaci vysokých škol, pod nějž se v červnu podepsalo přes 1 500 profesorů ze Spolkové republiky. Vypjatá situace v protestním hnutí, patrná hlavně od střelby na Dutschkeho 11. dubna a schválení nouzových zákonů na konci května, totiž vedla mnohé studenty k přesvědčení, že iniciativa profesorů je znamením pro uskutečnění rozhodujícího boje za demokratizaci vysokých škol. Od června se proto na všech univerzitách ve Spolkové republice pracovalo na utváření stanov, které byly nakonec aplikovány na tři instituty. Jednalo se o Institut Otto Suhra při Svobodné univerzitě, Sociologický institut Univerzity Mnichov a Výchovně-vědecký seminář Marburské univerzity. Stanovy se shodovaly v utvoření nového grémia, tzv. instituční rady (příp. název instituční výbor

¹⁹⁸ BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 248-249.

¹⁹⁹ Tamtéž, 250-251.

²⁰⁰ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 159.

²⁰¹ BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 270.

či seminář), v níž zavedl Institut Otto Suhra tripartitu,²⁰² mnichovský sociologický institut bipartitu a na marburském semináři měli studenti třetinový podíl společně s doktorandy, magistry a osobami v habilitačním řízení.²⁰³ Nejvýraznější reakce vyvolaly stanovy Institutu Otto Suhra. Na Svobodné univerzitě je totiž akademický senát doporučil přepracovat, na což protestující studenti zareagovali obsazením rektorátu. Definitivně pak schválila stanovy na podzim berlínská Poslanecká sněmovna. Na změny podílu při rozhodování zareagovali také radikální studenti z frankfurtské univerzity, kteří mezi své absurdní požadavky zařadili bipartitu.²⁰⁴

K prosazení vysokoškolské reformy ve Spolkové republice však nadále chyběl jasný koncept a kompetentní orgán, neboť samotní studenti mohli zůstat maximálně na úrovni agitujících. Proces byl navíc ztížen rozpory uvnitř SDS, protože umírněné křídlo tripartitu kritizovalo. První rozhodující instancí, jež se rozhodla formulovat konkrétní návrhy změn ve vysokém školství, byla Západoněmecká konference rektorů (*Westdeutsche Rektorenkonferenz*, WRK), která se scházela od roku 1968.²⁰⁵ Ve stejném roce došlo též k založení Spolkové konference asistentů (*Bundesasistentenkonferenz*, BAK), která fungovala v rámci reformy vysokých škol jako mluvčí orgán, a to hlavně od druhé poloviny roku 1968, kdy se studentské hnutí začalo rozpadat. První shrnutí reformních představ učinilo třicet asistentů BAK na konferenci v Bad Kreuznachu, jež se konala od 28. srpna do 3. září. Návrhy z konference byly nicméně následně modifikovány v rámci plenárních porad. Ve dnech 10. – 11. října 1968 se proto uskutečnilo ještě plenární zasedání, jehož závěrem byl „Kreuznašský vysokoškolský koncept“ (*Kreuznacher Hochschulkonzept*). Tvořilo jej sto tezí rozčleněných do pěti dílů týkajících se vysokoškolské organizace, úlohy a postavení vysokých škol ve společnosti a státě, didaktiky, nového členění učitelského sboru a

²⁰² Radu tvořila tedy třetina studentů, třetina vyučujících a třetina asistentů, docentů a dalšího personálu v poměru 3:2:1 viz Tamtéž, s. 281.

²⁰³ Tamtéž, s. 248-281.

²⁰⁴ WESEL, U. *Die Verspielte Revolution*, s. 113.

²⁰⁵ Jejím výsledkem bylo Godesberské prohlášení rektorů (*Godesberg Rektorenerklärung*) viz WESEL, U. *Verspielte Revolution*, s. 174.

postavení vysokých škol ve vzdělávacím systému.²⁰⁶ Kreuznašský koncept byl následně předán zákonodárci. Reforma vysokých škol, kterou studenti požadovali aktivně od 60. let, se tak uskutečnila prostřednictvím nových zákonů o vysokých školách, jež byly postupně přijaty v jednotlivých zemích.²⁰⁷

Zákony přinesly tři novoty v institučním uspořádání. Za prvé se jednalo o sjednocení akademické a hospodářské správy. Dříve totiž rozhodovala o věcech ohledně výuky akademická správa a hospodářskou správu měl na starost řádný profesor, který bez vnější kontroly nakládal s finančními prostředky určenými k nákupu literatury, výzkumného zařízení atp. Zákony tedy sjednotily na institucionální bázi výuku a výzkum, přičemž na vrcholu správy byl volený prezident.²⁰⁸

Druhá změna spočívala ve vytvoření systému kateder, čímž se vyřešilo chaotické uspořádání fakult. Katedry rozdělené dle oborů rozhodovaly o výzkumu a výuce. Fakulty naopak v minulosti žádný vliv na výzkum neměly. O otázce vědy, resp. jejího využití, už nerozhodovala jedna osoba, nýbrž rada katedry²⁰⁹, kterou tvořili vyučující, asistenti, studenti a další pracovníci institutu. Rada katedry rozdělovala finanční prostředky, dosazovala personál a volila zástupce do koncilu²¹⁰ i akademického senátu.²¹¹

Poslední změnu představovala dlouho očekávaná demokratizace, jež garantovala všem skupinám účast na rozhodování v rámci všech grémií. Obsazení úřadů a mandátů bylo založeno na volbě členů univerzity, tj. profesorů, asistenčních profesorů, graduovaných a studentů. Tyto skupiny měly být ve volebních a základních orgánech na rovině

²⁰⁶ HUBER, Ludwig. *40 Jahre Kreuznacher Hochschulkonzept*. In: *Das Hochschulwesen*, 56, 2008, s. 106

²⁰⁷ WESEL, U. *Verspielte Revolution*, s. 174.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 175.

²⁰⁹ V otázce podílu na rozhodovacím procesu se rada katedry řídila tzv. berlínským klíčem, dle kterého nemohla žádná skupina přehlasovat ostatní. Patnáctičlennou radu tvořilo sedm profesorů, čtyři asistenti, tři studenti a jeden spolupracovník (např. knihovník) viz tamtéž, s. 176.

²¹⁰ Členové koncilu, tj. 22 profesorů, asistentů a studentů a 20 spolupracovníků, volili prezidenta a viceprezidenta.

²¹¹ WESEL, U. *Verspielte Revolution*, s. 175.

institutu i kateder paritně zastoupeny. S výjimkou shromáždění katedry, které volilo zástupce, byli všichni kandidáti z jakékoli skupiny voleni všemi členy volebního grémia. Důvodem byla snaha zamezit členům rady katedry a akademického senátu v prosazování zájmů jejich skupin. Tato teze se nicméně neprosadila, neboť by se jen těžko dalo vyhnout částečnému sdružení.²¹²

Koncept vyvolal kritiku ze strany Západoněmecké konference rektorů, která se sešla hned v lednu roku 1969, aby vyjádřila své názory a doporučení, vztahující se např. k habilitaci nebo členění učitelského sboru. Kvůli změnám zůstala z Kreuznašského vysokoškolského konceptu dodnes zachována de facto jen jednotná správa a systém kateder. Demokratizace se nezdařila.²¹³ Takový stav odpovídá tradici, že od Humboldtových dob měly reformy v oblasti vzdělávání stejný průběh. Na začátku stály velké koncepce, které se začaly rozsáhle realizovat. Po kritice však následovalo odstraňování některých reformních kroků. Část změn nicméně pronikla do celkového systému, a to v míře, jakou každá spolková země uznala za vhodnou.²¹⁴

5.1.3 Zákony pro případ nouzového stavu (*Notstandsgesetze*)

Zatímco vysokoškolská reforma byla problematikou čistě studentskou, nouzové zákony se v podstatě týkaly široké veřejnosti. Nikoli však tolik svým reálným významem, neboť ten byl značně zveličen vlivem vypjaté atmosféry, nýbrž tím, že studenti mohli při mobilizaci využít argument opírající se o obavy z opakování nacistického režimu, které se společností 60. let rezonovaly.

Mimoparlamentní opozice tedy usilovala o zamezení schválení nouzových zákonů, protože v nich spatřovala omezování demokracie a možnou cestu k návratu totalitního režimu. Již v roce 1966 se proto ustavil

²¹² HUBER, Ludwig. *40 Jahre Kreuznacher Hochschulkonzept*. Das Hochschulwesen, 56, 2008, s. 107-108.

²¹³ WESEL, U. *Verspielte Revolution*, s. 176.

²¹⁴ WOLFRUM, E. *Zdařilá demokracie*, s. 204.

výbor „Nouzový stav demokracie“ (*Notstand der Demokratie*), který slučoval skupiny, které se proti zákonům pro případ nouzového stavu vymezovaly.²¹⁵ Nesouhlasili s nimi nejen studenti nebo odboráři, ale též intelektuálové. Svědčily o tom mj. pesimistické scénáře Güntera Grasse nebo Karla Jasperse, jenž vyjádřil svůj názor v polemice *Kam se žene Spolková republika? (Wohin treibt die Bundesrepublik?)*. Za kampaní proti nouzovým zákonům se však kromě obav z návratu nacistického režimu skrýval i pragmatický záměr, spočívající ve snaze získat do hnutí co nejvíce přívrženců.²¹⁶

Generální smlouva z 26. května 1952 obsahovala omezení suverenity Spolkové republiky tím způsobem, že přiřkla práva související s ochranou a bezpečností francouzských, britských a amerických vojenských jednotek těmto mocnostem do té doby, dokud spolková vláda nevčlení do ústavy zákony pro případ stavu nouze a mimořádných situací. První návrhy z let 1958, 1960 a 1963 si však nezískaly potřebnou dvoutřetinovou většinu.²¹⁷ Dne 21. května roku 1965 se konečně předsedající zastupujících stran shodli na tom, že se změní Základní zákon právem nouzového stavu. Od té chvíle začala mimoparlamentní opozice pořádat na toto téma mnohé protestní akce, jež trvaly až do přijetí nouzových zákonů 30. května 1968. Demonstrovat chtěli také odboráři, kteří se shodli na spolkovém kongresu IG Metall v září roku 1965 v Brémách. Významnou událostí se stal kongres „Nouzový stav demokracie“ (*Notstand der Demokratie*), konaný 30. října 1966 ve Frankfurtu nad Mohanem.²¹⁸ Sešlo se zde ke společné diskuzi o zákonech i demokracii více než 5000 odborářů, studentů, profesorů, členů

²¹⁵ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 162.

²¹⁶ BROWN, TIMOTHY S. "1968" *East and West: Divided Germany as a Case Study in Transnational History*. In: *The American Historical Review*, 114, 2009, 1, s. 73.

²¹⁷ MÜLLER, H. *Dějiny Německa*, s. 393-394.

²¹⁸ BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 30.

SPD a asistentů. Kongres, organizovaný spolkovým předsedou SDS Helmutem Schauerem, byl financován odborovým svazem IG Metall.²¹⁹

Protesty namířené proti nouzovým zákonům vycházely z obav ze zneužití rozsáhlé moci vládou, jako to bylo umožněno v období Výmarské republiky prostřednictvím článku 48 v ústavě. Tomu se samozřejmě zákonodárci chtěli vyhnout, a proto byly zákony koncipovány následovně. Nouzový stav měl vyhlášovat Spolkový sněm na návrh vlády a se souhlasem Spolkové rady. Stav ohrožení nicméně mohl vyhlásit ještě Společný výbor, a to za situace, kdy by nebylo možné z vážných důvodů svolat sněm včas. Do Společného výboru patřilo 11 členů Spolkové rady (za každou zemi jeden) a 22 poslanců ze Spolkového sněmu. Činnost a postavení Spolkového ústavního soudu musely zůstat zachovány.²²⁰

Nouzové zákony vstoupily v platnost 28. června roku 1968. Tímto okamžikem zanikly bezpečnostní podmínky spojenců, které určovala smlouva s Německem z roku 1955. Nadále však trvala spoluzodpovědnost spojenců za Berlín a celé Německo.²²¹ Již v polovině roku 1968 tedy studentské hnutí zaznamenalo zásadní prohru se státní mocí, což ovlivnilo jeho následující relativně rychlý rozpad.

5.2 Protesty v roce 1968

Demonstrace mimoparlamentní opozice zůstaly i v roce 1968 soustředěny hlavně do Západního Berlína a Frankfurtu nad Mohanem, ale jejich podoba se změnila v návaznosti na proměnu ideologické báze hnutí. Přejít od protestu k odporu, resp. k revoluční praxi, který se projevil zejména po atentátu na Dutschkeho zvýšenou radikalizací protestů, se ve výsledku ukázal jako kontraproduktivní. Členy hnutí totiž dovedl

²¹⁹ GÖRTEMAKER, M. *Kleine Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, s. 202.

²²⁰ MÜLLER, H. *Dějiny Německa*, s. 394.

²²¹ WOLFRUM, E. *Zdařilá demokracie*, s. 196.

k frustraci, rezignaci, rozporům a nakonec vyústil v postupný rozpad mimoparlamentní opozice.

Z mezinárodně-politického hlediska značil už počátek roku 1968 nepříznivou situací. Dne 30. ledna nečekaně zaútočil *Vietkong* na 30 jihovietnamských provinčních hlavních měst a následně se komunistickým silám podařilo dostat až na půdu velvyslanectví Spojených států.²²² Ofenziva Tet, nesoucí název dle vietnamského lunárního kalendáře, znamenala pro Spojené státy hlavně psychologickou ránu. Ačkoli se jim totiž podařilo zničit téměř celou partyzánskou infrastrukturu, média interpretovala útok jako vítězství Hanoje. Od té chvíle Spojené státy definitivně ztratily svojí účastí v konfliktu podporu sdělovacích prostředků a postupně i veřejnosti. Naopak se vystupňovala kritika, upozorňující na vysoké množství obětí a ztrát.²²³

5.2.1 Mezinárodní kongres o Vietnamu

Ve dnech 17. – 18. února se iniciativou SDS konal v Berlíně „Mezinárodní kongres o Vietnamu“, jehož se účastnily stovky zástupců a členů zahraničních organizací nejen ze západní Evropy, ale též ze Spojených států a třetího světa. Vedle revolučních organizací zde byli přítomni dokonce představitelé ozbrojených nacionalistických skupin ETA nebo IRA. Účel kongresu již nespočíval pouze v možnosti dát najevo nesouhlas s konfliktem v Indočíně, nýbrž ve vytvoření celosvětové fronty odporu. Svědčil o tom mj. fakt, že velká část italských a francouzských maoistů a trockistů, kteří chtěli přijet s helmami, obušky i řetězy, trvala na vojenských akcích proti americké armádě v Berlíně. Pochod k McNeerových kasárnám v Dahlemu byl však předem úřady zakázán. V čele kongresu nestál nikdo jiný než Rudi Dutschke. Svým vystoupením, začínajícím tezí, že nejdůležitějším úkolem v celé historii je globalizace

²²² KISSINGER, H. *Umění diplomacie: Od Richelieua k pádu berlínské zdi*. Praha : Prostor, 1996, s. 700.

²²³ GILCHER-HOLTEYOVÁ, I. *Hnutí '68 na Západě*, s. 70.

revolučních bojů, v čemž se odrážela Che Guevarova myšlenka mnoha Vietnamů, udával tón celé akci.²²⁴ Závěrečné demonstrace se zúčastnilo zhruba 10 000 lidí, kteří pronášeli vnitřní částí města plakáty s portréty Che Guevary, Mao Ce-tunga nebo Ho Či Mina. Mezinárodní kongres o Vietnamu se tak stal svojí velikostí, průběhem i celkovou atmosférou prvním impulsem hnutí '68.²²⁵

Berlínský starosta Klaus Schütz reagoval na událost vyhlášením protidemonstrace na podporu Spojených států, jež se uskutečnila 21. února před radnicí v Schönebergu. Zároveň byla akce zaměřena proti levicovému hnutí. Sešlo se na ní 80 000 lidí, kteří měli s sebou transparenty s hesly proti Dutschkemu, Teufelovi či Kunzelmannovi. Objevily se nápisy jako „Nepřítel lidu č. 1 – Rudi Dutschke, pryč s touhle bandou!“ nebo „Politici nepřátelé do koncentračního tábora!“.²²⁶ Svoji nenávisť k protestnímu hnutí projeví účastníci demonstrace především útokem na mladého muže, který jim připomínal Rudiho Dutschkeho. V davové hysterii mu hodili nejprve do obličeje boty, poté ho kdosi praštil lahví a následně se na něho demonstranti vrhli se slovy: „Umlaťte ho, pověste ho!“.²²⁷ Ačkoli se policistům nakonec podařilo vzít ho do bezpečí stejně jako 26 dalších lidí, 30 mladých osob bylo zraněno.²²⁸

5.2.2 Nepokoje ve Frankfurtu

„Revoluční atmosféra“ postihla i druhé centrum studentských protestů – Frankfurt nad Mohanem. Zde se eskalace hnutí naplno projevila o dva měsíce později. Dne 3. dubna způsobili tři studenti Andreas Baader, Gudrun Ensslinová, Thorwald Proll a Baaderův přítel z Mnichova Horst Söhnlein požár dvou frankfurtských obchodních domů. Uvedli tím do

²²⁴ KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 60-63.

²²⁵ GÖRTEMAKER, M. *Kleine Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, s. 203.

²²⁶ „Volksfeind Nr. 1 – Rudi Dutschke, raus mit dieser Banel!“; „Politische Feinde ins KZ!“

²²⁷ „Schlagt ihn tot, hängt ihn auf!“

²²⁸ MEIERMEISTER, J. *Rudi Dutschke, Reinbek bei Hamburg : Rowohlt*, 1993, s. 92.

praxe satirický leták Komuny I z roku 1967, v němž demonstrovala nesouhlas s válkou ve Vietnamu. Ačkoli nikdo zraněn nebyl, udělil frankfurtský zemský soud každému z viníků trest ve výši tří let nepodmíněně. V kontextu doby, kdy k podobným excesům docházelo relativně často, se sice jednalo o nezvykle vyšší sazbu, nicméně ani delším pobytem ve vězení se postoje radikálů nezměnily. Později totiž stanuli Baader a Ensslinová ve vedení teroristické skupiny Frakce rudé armády²²⁹ (*Rote Armee Fraktion, RAF*).²³⁰

5.2.3 Západní Berlín: atentát na Dutschkeho

Uběhlo osm dní od požáru ve Frankfurtu a studentské hnutí bylo opět jako před necelým rokem konfrontováno se střelbou. Zlomový okamžik se odehrál stejně jako demonstrace z 2. června 1967 v Západním Berlíně. Tentokrát se však terčem útoku nestal náhodný demonstrant, nýbrž hlavní ideolog revolty. Není divu, že událost vyvolala vlnu násilných protestů, s jakými se Spolková republika od konce války nesešla. Solidaritu navíc vyjádřila i mládež v zahraničí.²³¹

Na Zelený čtvrtek 11. dubna, přibližně v půl páté odpoledne, střelil Dutschkeho na Kurfürstendamm třiatdvacetiletý natěrač z Mnichova Josef Bachman. Celkem ho zasáhly tři kulky, z toho jedna do mozku, takže se musel okamžitě podrobit na neurologickém oddělení těžké operaci. Při potyčce s policisty byl postřelen též pachatel, který nakonec skončil ve stejné nemocnici jako jeho oběť.²³² V roce 1969 byl Bachmann odsouzen, ale hned následujícího roku spáchal v cele sebevraždu udušením pomocí

²²⁹ Více informací k této problematice viz AUST, S. *Baader Meinhof komplex: Frakce rudé armády*. Praha : Knižní klub, 2010 nebo DAŇKOVÁ, Š. *RAF - Frakce Rudé armády : tři generace teroristů*. Praha : Lidové noviny, 2006.

²³⁰ WESEL, U. *Die Verspielte Revolution*, s. 68

²³¹ Ke shromážděním došlo např. v Bruselu, Paříži, Torontu či Oslu. V Bruselu dokonce demonstranti označili společnost *Axel Springer* za vraha. Na velikonoční pondělí se navíc před německým velvyslanectvím v Londýně uskutečnila 90 minutová demonstrace, kterou zorganizoval historik a novinář Tariq Ali. Na velvyslanectví prohlásil: „*Protestujeme proti neofašismu a Springerovu tisku.*“ Viz *Die Welt*, 16. 4. 1968, 89, s. 3.

igelitového sáčku. Podle novin *Bild Zeitung* Bachman v jednom z prvních výslechů uvedl, že ho k činu inspiroval atentát na Martina Luthera Kinga, k němuž došlo 4. dubna v Memphisu.²³³ Soud i veřejnost považovaly mladíka za podivína stranícího se společnosti, který spáchal atentát spíše kvůli vlastním pocitům méněcennosti. Pro levicové studenty byl hlavním viníkem především Springerův bulvární tisk *Bild Zeitung*, neboť jeho agitace proti hnutí měla k činu podnítit psychicky labilní jedince typu Bachmanna. Teprve v roce 2009 se však na základě spisů *Stasi*²³⁴ ukázalo, že měl atentátník jakožto pravicový radikál kontakty s neonacisty, prostřednictvím nichž si opatřil zbraň a čin naplánoval.²³⁵

Kiesingerovu vládu tehdy atentát na ideologa SDS samozřejmě pobouřil. Věděla, jak významnou úlohu plní Dutschke v hnutí, a musela si být vědoma po předchozích zkušenostech se studentskými protesty toho, že událost vyvolá další rozhořčení a chaos v zemi. Kancléř zaslal telegram Dutschkeho manželce Gretchen, v němž vyjádřil za celou vládu lítost a přání, aby se Dutschke z těžkého zranění zcela zotavil. Uvedl mimo jiné, že v Německu nesmí docházet k tomu, aby se rozdílnost politických názorů řešila brutálním násilím. V podobném, v podstatě očekávatelném, duchu se vyjádřil také ministr financí a předseda CSU Franz Josef Strauß, který sdělil, že bez ohledu na politické postoje je Dutschke člověk jako každý jiný, mající svá práva. Mluvčí CDU Arthur Radtke označil událost za podezřelý znak radikalizace, jíž se musí učinit okamžitě přítrž.²³⁶ To ovšem ještě vláda velké koalice netušila, jakou radikalizaci čin vyvolá a jak moc obtížným a dlouhodobým úkolem bude se s ní vypořádat.

²³² Berliner Morgenpost, 12./13. 4. 1968, 87, s. 1-2.

²³³ Bild Zeitung, 13. 4. 1968, 88, s. 1.

²³⁴ Neboli Ministerium für Staatssicherheit - ministerstvo státní bezpečnosti v NDR.

²³⁵ Der Spiegel, 7. 12. 2009, 50, s. 30.

²³⁶ Berliner Morgenpost, 12./13. 4. 1968, 87, s. 1-2.

Po útoku na samotného „vůdce“ levicového hnutí se totiž naplno projevila radikálnost studentských protestů spojená s vandalismem. V následujících pěti dnech se konaly demonstrace ve 27 městech, přičemž zhruba každá pátá protestní akce byla spojena s výtržnostmi a násilnými činy, které směřovaly na domy koncernu *Axel Springer*. Na Velikonoční pondělí, tedy v den nejsilnějších protestů, bylo nasazeno 21 000 policistů. Celkem 400 lidí bylo těžce či lehce zraněno a dva lidé v Mnichově zemřeli.²³⁷ S 827 obviněnými, převážně studenty, ale též žáky či pracovníky, bylo následně zahájeno policejní vyšetřování. Velikonoční svátky roku 1968 se tak v dějinách Spolkové republiky Německo pojily s největšími pouličními nepokoji.²³⁸

5.2.3.1 Velikonoční protesty v Západním Berlíně

První demonstrace nastala hned v den střelby na Dutschkeho. V 11 hodin večer se shromáždilo před budovou Springerova vydavatelství na Kochstraße přibližně 5 000 demonstrantů, kteří začali na fasádu házet kameny. Ačkoli měla policie při zásahu obušky i vodní děla, stihli protestující ještě v půl jedné ráno zapálit vozy k rozvozu tisku.²³⁹ Podrobně o celém incidentu informoval deník *Bild*. Springerova budova měla nejen od dlažebních kostek poškozenou část fasády a rozbité okenní tabule ve vstupní hale, ale navíc do ní protestující vhodili několik zapálených pochodní, čímž zranili 27 pracovníků podniku. Celkem při demonstraci shořelo šest distribučních vozů a 18 jich bylo poškozeno. Poničeny byly též čtyři hasičské vozy. Hrubý odhad škody měl činit 250 000 DM.²⁴⁰ Veliká demonstrace se uskutečnila i 12. dubna, kdy se navíc vytvořil „Ústřední výbor pro dělníky, žáky a studenty“, který měl na starost plánování a realizaci protestů. Sdružoval SDS, SHB²⁴¹, různé

²³⁷ BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 96-104.

²³⁸ GÖRTEMAKER, M. *Kleine Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, s. 204.

²³⁹ BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 98.

²⁴⁰ *Bild*, 13. 4. 1968, s. 6.

²⁴¹ Sozialdemokratischer Hochschulbund

křesťanské mládežnické organizace, všeobecné studentské výbory všech západoberlínských vysokých škol a některé další studentské organizace.²⁴²

Dne 13. dubna došlo nejprve k několika střetům na Kurfürstendamm. Odpoledne se demonstranti snažili vtrhnout na radnici v Schönebergu, přičemž megafonem volali na starostu Schütze, že je fašista. Policisté opět zasáhli s obuškami a vodními děly, a tentokrát je podpořili s kbelíky plnými vody dokonce i lidé bydlící poblíž. Pod kontrolu se jim podařilo dostat prostranství kolem radnice až přibližně v šest hodin. Záchraná služba a hasičské vozy rozvezly zraněné, kteří byli samozřejmě na obou stranách, do okolních nemocnic. Zbytek výtržníků se kolem sedmé hodiny vydal směrem k Technické univerzitě. Po protestu za sebou zanechali rozbité výlohy obchodů i převrácená auta.²⁴³

Požadavky mimoparlamentní opozice v Západním Berlíně se týkaly v nejobecnější rovině demokratizace. Oblast politiky zahrnovala žádost o odstoupení senátu, přičemž první kroky k demokratickým poměrům v Západním Berlíně měl nový senát uskutečnit společně s protestujícími. Neméně významné a s demokracií související bylo téma *Springer*. Demonstranti chtěli vydavatelství vyvlastnit a sestavit radu, která by vypracovala plány ke kontrole výrobních prostředků koncernu. Tato rada se měla zabývat taktéž demokratizací rozhlasového vysílání. V neposlední řadě si protestující nárokovali až do 1. května hodinu vysílacího času denně, věnovaného mimoparlamentní opozici.²⁴⁴

5.2.3.2 Velikonoční protesty v Kolíně a Essenu

Atentát na Dutschkeho vyvolal ohlas také v průmyslové oblasti řek Rýn a Rúr, zejména ve městech Kolín a Essen. Tamní protesty byly specifické

²⁴² BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 99.

²⁴³ Bild, 13. 4. 1968, s. 8.

²⁴⁴ BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 99-100.

mírnější podobou, výrazně vyšší účastí dělnictva vzhledem k silnému dělnickému hnutí a minimálními zásahy policie.²⁴⁵

Již v den útoku na Dutschkeho se večer v Kolíně demonstrovalo na dvou dopravních uzlech, ale přítomná policie nezasáhla. Následujícího dne se pod společným vedením pracovního kruhu Vietnam a katolických far uskutečnil protest proti vietnamské válce, při němž se prostřednictvím transparentů ještě připomínal útok na Dutschkeho. Celá akce byla následně zakončena veřejnou bohoslužbou. K potyčkám s policií nedošlo ani v sobotu, kdy se konala nepovolená demonstrace se stejnou tématikou.²⁴⁶

V Essenu tvořili přibližně 60 % demonstrantů dělníci. Bouřící se studenty krom toho podpořili ve větším měřítku též učni a mladí pracovníci. Velikonoční pochod v oblasti řeky Rúr nakonec nepřerostl v obnovení blokády Springerova vydavatelství, neboť došlo pouze ke zpomalení rozvozu tisku. Velikonoční nepokoje v této oblasti byly zakončeny v Dortmundu závěrečným shromážděním ve Vestfálské hale, kterého se zúčastnilo 20 000 lidí. Naopak v ostatních částech Spolkové republiky vyvolala obnovená blokáda největší střety mezi mimoparlamentní opozicí a policií.²⁴⁷

5.2.4 Kampaň proti nouzovým zákonům

Po velikonočních nepokojích, spojených hlavně s útoky proti společnosti *Axel Springer*, přišla na řadu kampaň proti zákonům pro případ nouzového stavu, za kterými viděla mimoparlamentní opozice tendenci autoritativního státu k postupnému nastolení totalitního režimu.

Výbor Nouzový stav demokracie zorganizoval 11. května, kdy probíhalo druhé čtení nouzových zákonů, „Pochod na Bonn“ (*Sternmarsch auf Bonn*), jehož se zúčastnilo více než 60 000 osob.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 103.

²⁴⁶ BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 101-102.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 100-104.

Vzhledem k tomu, že v ten samý den měli francouzští studenti za sebou noc barikád, během níž došlo k brutálnímu zásahu policie, rozhodli se demonstranti vyjádřit s nimi solidaritu. Kolem půlnoci se proto vydali směrem k francouzskému velvyslanectví, aby dali najevo nesouhlas s postupem bezpečnostních složek. Jejich plán však zmařil policejní kordon.²⁴⁸ Následně se 27. května konala generální stávka v zaměstnáních a univerzitách.²⁴⁹ Frankfurtskou univerzitu obsadily zhruba dva tisíce studentů v čele s Hansem-Jürgenem Krahem a přejmenovaly ji na Univerzitu Karla Marxe. Tři dny se zde vedly semináře v duchu Kritické univerzity, pak policie budovu vyklidila, což vyvolalo další nepokoje. Mimoparlamentní opozice totiž ve městě blokovala dopravu, případně obsazovala divadla, jejichž herci projevili s hnutím solidaritu.²⁵⁰ Docházelo sice k mnoha dalším lokálním akcím, ale svého cíle studentské hnutí nedosáhlo.

Ačkoli si kampaň získala velkou pozornost, neboť se o zákonech jednalo v politicky i společensky vypjaté atmosféře po velikonočních protestech, nepodařilo se ani mobilizací mimouniverzitní opozice vytvořit dostatečně silnou základnu odporu, která by mohla přijetí nouzových zákonů zvrátit. Jedním z důvodů celkového neúspěchu byla neúčast odborů, které se zákony taktéž nesouhlasily. V klíčový moment však pořádaly vlastní stávku v Dortmundu, jíž se účastnilo 15 000 osob.²⁵¹

Dne 30. května došlo ke schválení zákonů pro případ nouzového stavu Spolkovým sněmem, čímž německé protestní hnutí ztratilo jedno ze svých stěžejních témat. Důsledkem byl postupný rozklad mimoparlamentní opozice, který se projevil nejprve odchodem odborů

²⁴⁸ Tamtéž, s. 89.

²⁴⁹ GÖRTEMAKER, M. *Kleine Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, s. 206-207.

²⁵⁰ KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 134.

²⁵¹ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 162.

z výboru Nouzový stav demokracie. Jeho existence ztratila smysl a v srpnu byl rozpuštěn.²⁵²

5.2.5 Obsazení rektorátu Svobodné univerzity

Po schválení nouzových zákonů se studenti opět zaměřili na poměry na svých vysokých školách. V červnu roku 1968 měli na Svobodné univerzitě hned dva důvody k nespokojenosti. První se týkal profesora japanologie Hanse Eckarta, který neuměl dobře japonsky, byl často opilý a navíc iritoval studenty antisemitskými a nacistickými narážkami. Všeobecný studentský výbor tedy vznesl stížnost rektoru Lieberovi, jenž ji následně předložil akademickému senátu. Konečný výsledek určil nicméně až berlínský správní soud. Eckartovi měl být zkrácen plat o 60 %, ale k rozhořčení studentů byl v úřadu ponechán, a to pravděpodobně z toho důvodu, že byl v rámci univerzity jediným vyučujícím japanologie. Následná aktivizace filozofické fakulty, jejíž mnozí příslušníci považovali takové poměry na semináři za nesnesitelné, přiměla děkana, aby navrhl akademickému senátu ukončení pracovního poměru s Eckartem. Senát však odmítl. Studenti sice na protest obsadili malý japanologický seminář, ale ničeho nedosáhli. Rozhodli se tedy o týden později obsadit Východoasijský institut. Rektor Lieber povolal policejní jednotky, které ráno 27. června institut vyklidily. Takovou reakci však studenti nečekali a AStA dokonce označil vyklizení budovy za provokaci. Valné shromáždění požadovalo Lieberovo vysvětlení. Rektor se ale nedostavil a navíc si mezitím zajistil policejní ochranu. Studenti proto obsadili rektorát, který byl po jednání mezi vedením fakulty a politickými činiteli vyklizen.²⁵³

Na konci semestru obsadili studenti rektorát ještě jednou, tentokrát v souvislosti s vysokoškolskou reformou. Na Institutu Otto Suhra při Svobodné univerzitě se totiž zástupci profesorů, studentů a asistentů

²⁵² GILCHER-HOLTEYOVÁ, I. *Hnutí '68 na Západě*, s. 90.

²⁵³ Účastnili se na jedné straně rektor Harndt, někteří spolupracovníci a členové akademického senátu a na straně druhé berlínský starosta Klaus Schütz, dva senátoři, policejní prezident a členové poslanecké sněmovny viz WESEL, U. *Die Verspielte Revolution*, s. 110- 112.

shodli na zavedení tripartity do instituční rady. Studenti se tedy měli po dvou letech od první *sit-in* stávky za třetinový podíl konečně dočkat zvýšeného vlivu při spolurozhodování. Akademický senát však tyto stanovy odmítl a doporučil je přepracovat. Studenti automaticky znovu obsadili rektorát, v tomto případě se nicméně snížili i k vandalismu. Opět tedy musela zasáhnout policie a budovu vyklidit. Nakonec berlínská poslanecká sněmovna schválila 10. října zákon, povolující institutu ony stanovy bez úředního schválení akademického senátu.²⁵⁴ Tou dobou však již studentské hnutí vykazovalo známky krize, jež bude analyzována v následující kapitole.

5.3 Krize studentského hnutí

Na příčiny krize německé studentské revolty a jejího následného konce, za nějž je možno oficiálně považovat rozpuštění SDS na jaře roku 1970, existují různé názory a každý odborník upřednostňuje různé faktory. V zásadě se však většina shoduje v tom, že výrazným podnětem bylo schválení nouzových zákonů v květnu roku 1968. Najednou totiž studenti ztratili nejen zásadní mobilizační téma, ale většina z nich současně i jakousi víru ve schopnost mocenského vlivu na společensko-politické procesy, kterou získali prostřednictvím mediální pozornosti.²⁵⁵

Deziluzi de facto celé nové levice způsobil nicméně i srpnový vstup vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR a následný reálný socialismus. Od demokratizačního procesu v Československu si totiž mnozí příznivci neomarxismu slibovali třetí možnou alternativu (ke komunismu a kapitalismu) v rozvinuté postindustriální společnosti. Do zahraničního kontextu událostí ovlivňujících postupný rozklad hnutí je samozřejmě nutno zahrnout též podzimní volby amerického prezidenta. Proti politice Richarda Nixona vůči Severnímu Vietnamu, spočívající ve vedení aktivních jednání o míru a postupném stahování vojenských jednotek, se

²⁵⁴ Tamtéž, s. 113.

²⁵⁵ Tamtéž s. 107.

totiž už německé levicové hnutí výrazně bouřit nemohlo. Ani téma vietnamské války jakožto jedno z nejdůležitějších v celém hnutí '68 tedy nemohlo již plnit v západním Německu mobilizační funkci, přestože se konflikt protáhl až do roku 1975.²⁵⁶

Na rozdíl od nouzových zákonů spočíval protest proti vietnamské válce z praktického hlediska opravdu jen v mobilizaci co největšího množství lidí. Bojem proti zákonům pro případ nouzového stavu však měla mimoparlamentní opozice možnost demonstrovat svoji schopnost získat politickou moc v zemi. Zamezit schválení zákonů by tedy pro studenty znamenalo nejen odvrácení „hrozícího návratu“ totalitního režimu, ale hlavně upevnění jejich politické síly ve Spolkové republice, na základě níž by mohli odstranit domnělé autoritářské struktury ve společnosti a postupně vytvořit nové společenství podle té či oné utopistické vize.

Neúspěch v boji proti nouzovým zákonům ovlivnily na jaře roku 1968 rozpory v SDS mezi antiautoritářským a socialistickým křídlem. Při velikonočních protestech se stala aktuální otázkou problematika začlenění dělnictva do hnutí. Zatímco socialistické křídlo se snažilo prolomit izolaci hnutí spoluprací s odbory, např. ve Frankfurtu nad Mohanem, aby zmobilizovalo co nejvíce lidí a zvýšilo šanci na dosažení cílů demonstrací, antiautoritářští radikálové se stavěli k integraci dělnictva skepticky. Dělnická třída totiž podle nich vzhledem k provázanosti se státním systémem nemohla plnit roli revolučního subjektu.²⁵⁷ Tuto úlohu měli převzít právě studenti. Ti však kvůli své radikálnosti sami postrádali schopnost kritického myšlení nezbytného nejen k tomu, aby pochopili, že izolací hnutí se šance na dosažení cílů minimalizuje, nýbrž si hlavně uvědomili absurditu způsobu, jímž chtěli společenský systém měnit.

²⁵⁶ GÖRTEMAKER, M. *Kleine Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, s. 208.

²⁵⁷ BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre*, s. 107

Členové SDS vedli diskuze také o organizaci, neboť došlo k výraznému navýšení počtu přívrženců hnutí. Mimoparlamentní opozice v Západním Berlíně čítala zhruba 50 000 členů, od radikálních studentů, přes mladé demokraty, křesťanské skupiny až po skauty. Pro jejich smysluplné využití se tedy stala organizační otázka nanejvýš akutní. Po velikonočních nepokojích začaly navíc v městských částech vykonávat různorodou činnost v rámci mimoparlamentní opozice tzv. základnové skupiny. Některé v rámci revoluční provozní práce posílaly své členy z řad učňů, nezaměstnaných či studentů do továren, kde se následně v mnoha velkých berlínských podnicích seskupili do „závodních skupin“. Jiné základnové skupiny se soustředily např. na otázku výchovy dětí v mateřských školách, do kterých chtěly zavést ideologické diskuze. V rámci komunikace pořádaly skupiny každý týden schůze, víkendové semináře, setkání delegátů apod. V otázkách politiky, teorie a praxe však existovaly od začátku neshody. I zde se tedy objevily frakce, značící nejednotnost a následnou nestabilitu protestního hnutí.²⁵⁸

Labilitu do studentské revolty vnesl samozřejmě především neúspěšný atentát na Rudiho Dutschkeho. Ačkoli by patrně nefiguroval v čele hnutí dlouho, neboť byl v rámci SDS kritizován a před atentátem sám uvažoval o odchodu do zahraničí, znamenal pro celkový obraz hnutí významnou charismatickou autoritu, kterou se už nepodařilo nahradit.²⁵⁹ Nestabilita však nebyla způsobena jen ztrátou vůdčího ideologa, nýbrž hlavně změnou strategie SDS, jež vedla k rozporům v mimoparlamentní opozici a postupné izolaci svazu. Radikální studenti se rozhodli přejít k organizovanému, stupňovanému násilí, jehož teoretickou bázi mu poskytl Oskar Negt. Neúspěšné střety se státní mocí vedly členy SDS k frustraci, na kterou někteří reagovali rezignací na účast v hnutí, jiní naopak větší brutalitou. Radikální jádro studentů se zkrátka nechtělo smířit s faktem, že ani prosazované guerillové války v betonové džungli,

²⁵⁸ KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 135- 137.

kteřou města evokovala, nepovedou k vítězství nad autoritami. Tato ztráta kritické sebereflexe dovedla radikální členy SDS nejen k izolaci od většiny studentů, ale následně i k teroristickým útokům.²⁶⁰

5.3.1 Otázka násilí (*Gewaltfrage*)

Otázka použití násilí se nesla studentským hnutím de facto od počátku protestů. V letech 1966–1967, resp. do poloviny tohoto roku, projevovali studenti prostřednictvím demonstračních technik *sit-in*, *go-in* a *teach-in* jen pasivní odpor s omezeným porušováním pravidel. Prvním impulsem k řešení otázky násilí se stalo zastřelení Benna Ohnesorga v červnu 1967. Na následném hannoverském kongresu sice Dutschke při rozebírání vztahu mezi teorií a praxí ještě obhajoval pasivní protest, ale zároveň podotkl, že se studenti nenechají při demonstracích mocenským aparátem jednoduše rozehnat. Z jeho téměř hodinového příspěvku o utváření dějin prostřednictvím vůle bylo navíc patrné, že se pro budoucí činnost hnutí bude muset v rámci SDS o vědomém použití násilí ještě uvažovat.²⁶¹ Měsíc po smrti Ohnesorga se Dutschke vyhybavě vyjádřil k problematice násilí také v rámci rozhovoru pro magazín *Der Spiegel*. Uvedl, že násilí např. proti politikům není nutné, neboť představují nahraditelné loutky, které v podstatě jen plní svoji roli. Na dotaz reportéra, zda tedy odmítá násilí striktně či jen kvůli dané situaci, odpověděl: „Zcela jistě nemůže nikdo tvrdit, že v rámci procesu změny neexistuje vůbec žádné násilí. Násilí vytváří vláda a my z naší strany odpovídáme demonstrativním a provokativním protinásilím. Forma tohoto násilí je určena typem střetu.“²⁶²

Po neúspěšném atentátu na ideologa celé revolvy se problematika použití násilí diskutovala v SDS o to intenzivněji. Sám Rudi Dutschke se v dopise adresovaném svazu vyjádřil, že by nesmyslné a demoralizující

²⁵⁹ WESEL, U. *Die Verspielte Revolution*, S. 109.

²⁶⁰ GÖRTEMAKER, M. *Kleine Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, s. 209.

²⁶¹ LANGGUTH, G. *Mythos '68*, s. 82-83.

²⁶² *Der Spiegel*, 10. 7. 1967, 29, s. 32.

boje s policií měly být ukončeny a hnutí by mělo přejít do illegality. Nikoli však za účelem páchaní teroristických činů. Dutschke vyzval členy SDS, aby se zaměřili na vytvoření čtyřčlenných, maximálně šestičlenných skupin, které by čtyři měsíce v roce vykonávaly činnost v nejdůležitějších společenských institucích, tj. továrnách, obchodních domech, policejních jednotkách atp. Přímý kontakt se zaměstnanci jim měl pomoci poznat potřeby a přání mas i potenciálních revolucionářů.²⁶³

Ve stejnou dobu vyjádřil svůj názor na použití násilí také Oskar Negt, jehož práce a přednášky si získaly v rámci SDS velký vliv. Negt relativizoval násilí tím, že vytvořil rozdíl v použití násilí proti věcem a proti lidem. Zastával názor, že „*násilí proti věcem neznamena bezprostřední ničení věcí, nýbrž útok osob proti zvěcněným společenským vztahům, které jsou instrumentalizovány k nátlaku proti lidem. Útoky na tiskový koncern Axela Springera tedy nebyly útokem proti úspěšnému podnikateli, nýbrž proti věcnému násilí, kterým disponují komunikační sítě tohoto vydavatelství*“.²⁶⁴ Ničení fasády budovy, zapalování distribučních vozů atp. bylo tedy „protinásilím“ (*Gegengewalt*), resp. odpovědí na ono věcné násilí. Negtova vize přechodu od solidarizačního protestu ke strategii odporu a organizovaného „protinásilí“ přispěla v celém SDS k akceptaci násilí, které se později rozvinulo v organizovaný terorismus. Negtova relativizace násilí prostřednictvím mýtu „protinásilí“ totiž umožnila radikálům ospravedlnit jejich násilné akce.²⁶⁵

5.3.1.1 Listopadová demonstrace v Berlíně

Ukázkový příklad detabuizace a přijetí násilí jakožto nutné součásti protestů poskytla berlínská demonstrace nesoucí název *Bitva na Tegelerské cestě* (*Schlacht am Tegeler Weg*). Dne 4. listopadu roku 1968 chtělo dát tisíc studentů najevo nesouhlas s řízením, jež zahájila společnost *Axel Springer* proti právníkovi SDS Horstu Mahlerovi. Žaloba

²⁶³ LANGGUTH, G. *Mythos '68*, s. 80.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 85

²⁶⁵ Tamtéž, s. 85-86.

se týkala jeho hmotné odpovědnosti za škody vzniklé na Springerově budově během 11. dubna. Policejní sbor čítající 400 mužů se nicméně na přímou konfrontaci se studenty před zemským soudem nepřipravil. Použití slzného plynu k pacifikaci radikálů totiž vyvolalo ještě větší chaos a vodního děla se dokonce zmocnili sami studenti, kteří po policistech házeli dlažební kostky.²⁶⁶ Výhodu měli demonstranti navíc v tom, že se na jejich stranu přidala mládež z předměstí Berlína, k níž patřily i skupiny rockerů. Výsledkem zásahu bylo nakonec 130 raněných policistů, 21 raněných studentů a zraněný policejní kůň. Následné zproštění viny Horsta Mahlera radikální demonstrace téměř zcela zastínila. Tato bilance byla dokladem změny nejen ve strategii, ale též v rétorice SDS, který se neustále vzdaloval společenské realitě. Při řešení organizační otázky totiž Christian Semler, stratég celé demonstrace, zdůraznil militantnost jako nutnou charakteristiku akcí. Militantní akce měly ve spojení se školením, teorií a dalších faktorů umožnit vznik struktur pro budoucí revoluční organizaci.²⁶⁷ Kultura násilí, postupně rozvinutá v SDS, zanedlouho umožnila přechod od militantnosti k terorismu.²⁶⁸

Dne 7. listopadu, tedy tři dny po násilné konfrontaci před soudem, se v maxi auditoriu Svobodné univerzity diskutovalo o celé události. Dle Christiana Semlera se protest měl stát příkladným pro budoucnost i pracující třídu. Ne všichni však nový prvek v hnutí spočívající v militantnosti vítali. Kritika vzešla nejen ze strany SHB, který už nechtěl automaticky solidarizovat s každou demonstrací mimoparlamentní opozice, ale též z řad starší generace vyučujících, kteří dříve projevovali ke studentským akcím sympatie.²⁶⁹ V den, kdy se na Svobodné univerzitě diskutovalo o násilných akcích, zažil nicméně Západní Berlín ještě jeden projev nesouhlasu se státní mocí, naopak však symbolického charakteru.

²⁶⁶ WESEL, U. *Die Verspielte Revolution*, s. 115.

²⁶⁷ KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 138-139.

²⁶⁸ LANGGUTH, G. *Mythos '68*, s. 88.

²⁶⁹ Profesor teologie Helmut Gollwitzer odmítl násilí prostřednictvím Leninova citátu, za což byl následně Semlerem, jenž jej označil za „maloměšťáka“, zesměšněn viz WESEL, U. *Die Verspielte Revolution*, s. 118.

Beate Klarsfeldová navštívila dopoledne jakožto novinářka spolkový sjezd strany CDU, kde požádala o podpis samotného kancléře velké koalice, Kurta Georga Kiesingera. Přišla k němu, dala mu facku a zvolala: „Nacista Kiesinger!“ Ještě téhož večera se konal rychlý soud, který Beatu Klarsfeldovou poslal nepodmíněně na rok do vězení. Po čase však zemský soud rozsudek zmírnil na čtyři měsíce s podmínkou. Za svůj čin se dočkala aktivistka kytice růží s poděkováním od Heinricha Bölla. Také tento protest byl spojen s osobou Horsta Mahlera, neboť byl v soudním řízení Klarsfeldiným obhájcem.²⁷⁰

5.3.2 Aktivní stávka ve Frankfurtu n. Mohanem

V prosinci roku 1968 univerzity opět potvrdily svoji pozici alfy a omegy ve studentském hnutí. Podnětem pro stávku na univerzitě Johanna Wolfganga Goetheho se stal zákon berlínské poslanecké sněmovny, vztahující se na Institut Otto Suhra při Svobodné univerzitě v Berlíně, jenž umožňoval studentům třetinové obsazení instituční rady. Podobné demokratizační úpravy požadovali též studenti sociologie frankfurtské univerzity. Z toho důvodu se přidali k již naplánované stávce studentů pedagogiky, kteří nesouhlasili s úpravou délky studia ze čtyř na tři roky, o níž uvažoval sociálnědemokratický ministr kultury Ernst Schütte. Dne 6. prosince se konala hromadná schůze sociologů, na níž studenti diskutovali o reformních úpravách s Jürgenem Habermasem. Jakožto zástupce mladší generace frankfurtských myslitelů často působil jako neformální mluvčí profesorského sboru, neboť měl pro mladou generaci větší míru pochopení. Studenti jej však svými požadavky šokovali, neboť chtěli mít s učiteli rovnocenné zastoupení v řídicích orgánech a zároveň mít k dispozici třetinu finančních prostředků určených pro sociologii. O dva dny později obsadili sociologický seminář na Myliusstraße a

²⁷⁰Tamtéž, s. 117-119.

přejmenovali jej na Spartakův seminář.²⁷¹ Tím začala aktivní stávka. Řídil ji výbor, který si studenti volili na každý den. Jeho činnost spočívala v přípravě místností pro nejrůznější semináře, ve výrobě letáků a v usměrňování pracovních skupin.²⁷²

Na opětovné schůzi 10. prosince, jíž se účastnil tentokrát krom Jürgena Habermase též Theodor W. Adorno, zazněla v provokativním projevu studenta z SDS dokonce možnost poslat profesory, kteří by nebyli ochotni se přizpůsobit novým poměrům, na méně významné univerzity. Habermas s Adornem po této informaci odešli ze sálu a následně poskytli odpověď písemně. Věda měla být podle členů SDS politizována a vytvářena samotnými studenty, což popíralo v podstatě celý vzdělávací systém. Minimálně požadovali aktivisté uznání studia v pracovních kruzích, souhlas k čistě studentské pracovní činnosti, při níž by měli k dispozici alespoň 30 % rozpočtu, a povinnost řádných profesorů vzdát se institucionálních práv. Taková představa byla dalším důkazem absurdního uvažování radikálních studentů.²⁷³ Přesto se vedení Institutu pro sociální výzkum snažilo nalézt kompromis a nabídlo radikálům tripartitu, která byla schválena na Institutu Otto Suhra. Aktivisté však odmítli a dále vedli semináře místo Habermase, Adorna a Friedeburga. Poslední pokus o dohodu vzešel opět ze strany vedení, které bylo ochotno zařadit studentské semináře do regulérního studia. I tato nabídka byla negována, a proto nezbyla jiná možnost než opět povolat policii. Ta vyklidila seminář 18. prosince 1968.²⁷⁴

Útoky studentů frankfurtské univerzity měly svůj přesah i do následujícího roku. V lednu obsadili radikálové z SDS totiž dokonce celý Institut sociálního výzkumu a budovu prohlásili za revoluční základnu. Konflikt ve Frankfurtu souvisel s gradací útoků Krahlovky *Frakce kožených*

²⁷¹ WESEL, U. *Die Verspielte Revolution*, s. 120-122.

²⁷² WIGGERSHAUS, R. *The Frankfurt School*, s. 632.

²⁷³ GILCHER-HOLTEJOVÁ, I. *Hnutí '68 na Západě*, s. 101-102.

²⁷⁴ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu*, s. 213

bund (*Lederjackenfraktion*), jejíž členové se později podíleli na teroristických atacích, nebo se přidali k maoistickému kádru. Na institutu zničili radikálové frankfurtské SDS některé studie a fyzickým útokům byli vystaveni též profesori Habermas a Adorno.²⁷⁵ Do institutu tedy musely opět vtrhnout policejní jednotky, které zatkly 76 studentů včetně Hanse-Jürgena Krahle, jenž setrval týden ve vyšetřovací vazbě. Následný proces však musel být odložen, neboť Krahlův obhájce navrhl příliš mnoho svědků obhajoby.²⁷⁶

²⁷⁵ KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 144

²⁷⁶ WESEL, U. *Die Verspielte Revolution*, s. 124.

6 VÝVOJ HNUTÍ PO ROCE 1968

6.1 Přejchod k terorismu

Ještě v poslední čtvrtině roku 1968 se radikálním studentům zdálo, že jsou jen krok od vysněné revoluce. Soudili tak dle listopadové demonstrace na podporu Horsta Mahlera, při níž SDS v podstatě zvítězil nad policií. Následná strategie založená na militantnosti už měla proces pouze urychlit. Zmíněný okamžik však nenastal, neboť se od radikálních studentů odklonila další hnutí, která nechtěla přímé násilí podporovat. Mimoparlamentní opozice se pak musela během krátké doby smířit s faktem, že je mocensky slabá a její organizovaný protest skončil. Radikálové, usilující nadále o násilné konfrontace, našli zázemí ve *Wielandkommune*, jež vznikla na konci roku 1968. Hned v únoru roku 1969 se její členové pokusili zabít v Berlíně amerického prezidenta Nixona. Bomba naštěstí neexplodovala, ale jednalo se o první teroristický útok protestního hnutí.²⁷⁷ Krátce nato byli zadrženi a obžalováni Dieter Kunzelmann a Rainer Langhans, neboť se v den volby spolkového prezidenta Gustava Heinemanna našly při domovní prohlídce u Komuny I další bomby.²⁷⁸ Během roku vznikla spojením *Wielandkommune* a Komuny I subkultura *Blues* propagující životní styl, který je možno charakterizovat známým spojením „sex, drogy a rock’n’roll“. Alternativní způsob života však zůstal spojen s násilím, protože skupina prostřednictvím prohlášení vyzývala k teroristickým útokům a deponovala výbušniny. Radikálové v srpnu roku 1969 dokonce odjeli načerpat zkušenosti do palestinské skupiny *Al Fatah*. Po jejich podzimním návratu došlo v Berlíně k založení první levicové teroristické organizace *Tupamaros Westberlin*. Následné založení Frakce rudé armády na

²⁷⁷ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 164.

²⁷⁸ KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt*, s. 173.

začátku roku 1970 završilo cestu k německému organizovanému terorismu.²⁷⁹

6.2 Rozpad mimoparlamentní opozice

Role mimoparlamentní opozice skončila 28. září roku 1969 v souvislosti s ustavením nové vlády. Ačkoli ve volbách zvítězila CDU, sociální demokraté, kteří skončili druhí v pořadí, se dohodli na utvoření koalice s liberální stranou FDP.²⁸⁰ Poprvé se tak kancléřem Spolkové republiky stal sociální demokrat, Willy Brandt, který předtím vykonával funkci ministra zahraničí.²⁸¹

Po volbách si velká část příznivců protestního hnutí uvědomila, že politický systém západního Německa nebyl až tak zkostrnatělý, jak se domnívala. Brandtova reformní *Ostpolitik*, vedená společně s ministrem zahraničí Waltrem Scheelem z FDP, totiž prolomila Hallsteinovu doktrínu charakteristickou pro adenauerovský režim, na základě níž Spolková republika Německo odmítala udržovat diplomatické styky se státy podporujícími Německou demokratickou republiku. Opuštění doktríny tak vedlo k navázání přímých kontaktů a uzavření smluv nejen s východním Německem, ale též Polskem, Československem a Sovětským svazem.²⁸² Taková otevřenost v zahraniční politice společně s Brandtovým heslem „odvaha k hlubší demokracii“ (*Mehr Demokratie wagen*) přesvědčily de facto největší část lidí z mimoparlamentní opozice k tomu, aby se vrátili k normálnímu způsobu života a podporovali novou vládu. Mnozí bývalí přívrženci hnutí '68 přímo vstoupili do SPD a ovlivňovali ji svými idejemi, což vedlo k vnitrostranickým diskuzím. Nedá se však říci, že by nová koalice přímo vycházela z idejí roku '68 nebo na nich byla založená,

²⁷⁹ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 165

²⁸⁰ CDU získala 36,6%, CSU 9,5 % (CDU/CSU tedy 46,1 %), SPD 42,7 % a FDP 5,8 % viz DER BUNDESWAHLLEITER [online], [cit. 2013-04-15]. Dostupné na Internetu:

<http://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/fruehere_bundestagswahlen/btw1969.html>

²⁸¹ WESEL, U. *Die Verspielte Revolution*, s. 108.

²⁸² FULBROOK, M. *Dějiny moderního Německa*, s. 163.

neboť si sociální demokraté byli vědomi negativního dojmu, který mimoparlamentní opozice zanechala ve veřejném mínění.²⁸³

Za necelý půlrok po ustavení nové koalice SPD a FDP, konkrétně 21. března 1970, se rozpustil SDS jakožto nejvýznamnější složka německého protestního hnutí. Jak bylo sděleno, nejvíce jeho členů se vrátilo k běžnému občanskému životu. Část se přidala k teroristickým uskupením²⁸⁴, nebo odešla zpravidla do Nepálu či Indie ve víře, že v tamních zemích nalezne vyšší společenské hodnoty než ve Spolkové republice. Zbytek stoupců hnutí '68 se rozešel často do extrémně levicových skupin.²⁸⁵ Z ad-hoc skupin, zformovaných na jednotlivých univerzitních fakultách v roce 1968, se vytvořily Rudé buňky, z nichž následně vznikly maoistické komunistické strany neboli „K-skupiny“ (*K-Gruppen*). Poměrně velká část protestujících studentů se přidala k Německé komunistické straně (*Deutsche kommunistische Partei, DKP*), jež vznikla v září roku 1968, přestože měla víceméně stejnou ideologickou bázi jako původní Komunistická strana Německa (*Kommunistische Partei Deutschlands, KPD*), zakázaná v roce 1956. Další skupinu tvořila nedogmatická, nezávislá levice, tzv. *Spontis*. Přívrženci hnutí *Sponti* se nehlásili k žádnému konkrétnímu programu nějaké strany a zdůrazňovali spontaneitu mas jakožto primární faktor dějin, čímž se vymezovali vůči ortodoxním K-skupinám a DKP.²⁸⁶ V návaznosti na nedogmatickou levice vznikla ve Frankfurtu nad Mohanem *Spontiszene*, v níž se etablovali budoucí politici „zelených stran“ jako Joschka Fischer nebo Daniel Cohn-Bendit.²⁸⁷

Ačkoli se studentské levicové hnutí rozpadlo oficiálně s rozpuštěním SDS v roce 1970, tendence mládeže profilovat se a

²⁸³ GÖRTEMAKER, M. *Kleine Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, s. 210-211.

²⁸⁴ např. Frakce rudé armády nebo Hnutí 2. června.

²⁸⁵ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 166.

²⁸⁶ WESEL, U. *Die Verspielte Revolution*, s. 109.

²⁸⁷ VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne*, s. 166.

vymezovat se prostřednictvím levicových ideologií nadále přetrvala. Jak je patrné z výše zmíněných skupin, poměrně často se mladí lidé ztotožnili s myšlenkami extrémní levice. V roce 1971 existovalo ve Spolkové republice 250 radikálně levicových skupin čítajících zhruba 84 000 členů. Z nich bylo 81 000 ve sto třiceti ortodoxně komunistických skupinách, které byly blízké DKP, ale připomínaly spíše sekty. Studentské hnutí jako takové se rozpadlo.²⁸⁸

²⁸⁸ GÖRTEMAKER, M. *Kleine Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, s. 209.

7 ZÁVĚR

Studentské hnutí prošlo v letech 1967–1968 výraznou transformací, která se odrazila v ideologii, rétorice, podobě protestů i v počtu členů SDS. Zásadními impulsy ke změně se zprvu stala demonstrace z 2. června 1967, neboť byla příčinou ideologické a strategické změny v koncepci hnutí. Od té chvíle se studenti stali výrazným politickým faktorem v západním Německu. Druhý milník tvořil neúspěšný atentát na Rudiho Dutschkeho z 11. dubna 1968, jenž vedl k výrazné a stupňující se radikalizaci protestů. Za významný mezník revolty lze dále považovat schválení nouzových zákonů 30. května 1968, neboť dalo podnět k postupnému rozkladu mimoparlamentní opozice. Jednalo se o zásadní prohru studentů s mocenským systémem, protože problematika nouzových zákonů v sobě zahrnovala obavy z návratu nacismu, nedůvěru ve vládu i v demokracii, kterou považovali studenti pouze za zdánlivou. U mnohých členů SDS tento neúspěch vedl k frustraci projevující se odchodem z hnutí, nebo zvýšenou radikálností. Z mimoparlamentní opozice odešli během léta hlavně dělníci, kteří se zákony rovněž nesouhlasili. Postupně se v druhé polovině roku 1968 od SDS odkláněla další hnutí vlivem rostoucí radikalizace protestů, které se začaly vyznačovat militantností. SDS se kvůli bagatelizaci násilí postupně zcela izoloval od ostatních studentů a vzdálil se společenské realitě. Nejradikálnějšímu jádru plynule přešlo od militantních akcí k teroristickým útokům, které prosazovala v roce 1969 *Wielandkommune*, případně první levicová teroristická organizace ve Spolkové republice Německo *Tupamaros Westberlin*. SDS přestal organizačně fungovat a v březnu roku 1970 se rozpustil, čímž definitivně skončilo studentské hnutí.

Z politického hlediska německé studentské hnutí ztroskotalo. Antikomunisticky naladěná veřejnost by s největší pravděpodobností nestála o revidované socialistické představy o změnách společnosti ani v případě, kdyby Springerův koncern s mediální kampaní proti levicovým studentům nezačal. Konkrétní ideje o novém společenství nebyly koneckonců široce přijímány ani v rámci hnutí. Radikálním studentům se

dařilo mobilizovat velké množství mládeže jen do chvíle, kdy se SDS negativně vymezoval vůči západní společnosti prosazováním antiautoritářství, antibyrokratizace a prostřednictvím vytváření „protimoci“, „protinásilí“ nebo alternativních institucí typu Kritické univerzity. Jakmile však došlo na nějakou konkrétní utopistickou vizi, kterou levicovní studenti považovali za součást obnovy společnosti, lákalo uskutečnění revoluce jen hrstku nejradikálnějších.²⁸⁹

Nepodařilo se tedy nastolit nový společenský řád s demokracií rad a de facto ani zcela naplnit základní cíle, za něž studenti demonstrovali. Nouzové zákony vešly v platnost v červnu. Vydavatelství Axel Springer sice muselo prodat část sdělovacích prostředků, ale studenty nenáviděné noviny *Bild Zeitung* si ponechalo. Demokratizace vysokých škol se nezdařila, nicméně některé reformní změny se po roce 1968 uskutečnily.

Od hnutí '68 uběhlo 45 let, a přestože bylo již vyvráceno mnoho mýtů s ním spojených, stále toto téma budí emotivní diskuze. Někteří odborníci revoltě vyčítají, že nabourala tradiční hodnoty, např. v rámci rodiny, a vyvolala nebezpečí extrémní levice. Většina historiků nicméně zastává názor, že protestní hnutí i přes relativizaci násilí, které vedlo k terorismu, podnítilo emancipační a modernizační procesy, v čemž spočívá jeho pozitivní dopad na následný vývoj ve Spolkové republice.²⁹⁰ Příklon historiků k pozitivním či negativním aspektům hnutí je také do značné míry ovlivněn jejich názorem na Adenauerovu éru, vůči níž se revolta v podstatě vymezovala.

Přínos studentského hnutí lze spatřovat v upozorňování společnosti na tabuizovaná témata a na projevy nedodržování demokracie v praxi. Ať už se jednalo o vydavatelství *Axel Springer* porušující antimonopolní zákon, nedostatečnou demokracii a denacifikaci na univerzitách nebo bezvýznamnou opozici ve vládě, kterou tvořili i bývalí nacisté, lze do jisté

²⁸⁹ LANGGUTH, G. *Mythos '68*, s. 104.

²⁹⁰ WOLFRUM, E. *Zdařilá demokracie*, s. 225.

míry pochopit nedůvěru studentů v dostatečně pevné zakotvení demokracie v zemi.

Práce vycházela z předpokladu, že studentská revolta byla ovlivněna vyrovnáváním se s totalitní minulostí, resp. s nedostatečnou denacifikací, která vedla mládež ke zvýšené citlivosti vůči dodržování demokracie ve Spolkové republice. Vzhledem k výše zmíněným skutečnostem se tedy hypotéza prokázala jako pravdivá.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Prameny

ADORNO, T. W., HABERMAS, J. H., FRIEDEBURG. L. v. *Dialektika sociologie*, Praha : Svoboda, 1967.

Berliner Morgenpost, 4. 6. 1967, 128, s. 12.

Bild Zeitung, 13. 4. 1968, 88.

Bild, 13. 4. 1968, s. 6-8.

Der Spiegel, 10. 10. 1962, 4, s. 53.

Der Spiegel 10. 7. 1967, 29, s. 29.

Die Welt, 16. 4. 1968, 89, s. 3.

MARCUSE, H. *Jednorozměrný člověk – studie o ideologii jednorozměrné industriální společnosti*. Praha : Naše vojsko, 1991. ISBN 80-206-0075-2.

SDS-Hochschuldenkschrift, Frankfurt/Main : Verlag Neue Kritik, 1972, ISBN 3 801501116.

Literatura

BAUSS, G. *Die Studentbewegung der Sechziger Jahre (Handbuch)*. Köln : Pahl-Rugenstein Verlag, 1977. ISBN 3-7609-0320-7.

BROWN, TIMOTHY S. "1968" *East and West: Divided Germany as a Case Study in Transnational History*. In: *The American Historical Review*, 114, 2009, 1, s. 76

FREI, Norbert. *1968 Jugendrevolte und globaler Protest*. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2008. ISBN 978-3-423-24653-8.

FULBROOK, M. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*, Praha : Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3104-9.

GILCHER-HOLTEYOVÁ, I. *Hnutí '68 na Západě: Studentské bouře v USA a západní Evropě*. Praha : Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-698-0.

GÖRTEMAKER, M. *Kleine Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*. München, 2002. ISBN 3-406-49538-9.

HODENBERG, CH. v. *Wo 1968 liegt: Reform und Revolte in der Geschichte der Bundesrepublik*, Göttingen : Vandenhoeck&Ruprecht, 2006. ISBN 3-525-36294-3.

IGGERS, G. G. *Dějepisectví ve 20. století : od vědecké objektivitě k postmoderní výzvě*, Praha : Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-504-8

KOENEN, G. *Das rote Jahrzehnt: Unsere kleine deutsche Kulturrevolution*. Frankfurt/Main : Fischer Taschenbuch, 2007. ISBN 978-3-596-15573-6.

LANGGUTH, G. *Mythos '68: die Gewaltphilosophie von Rudi Dutschke; Ursachen und Folgen der Studentenbewegung*. München : Olzog, 2001. ISBN 3-7892-8065-8.

MEIERMEISTER, J. *Rudi Dutschke*. Reinbek bei Hamburg : Rowohlt, 1993. 1090-ISBN 3 499 50349 Ě.

MERRIT, Richard. The Student Protest Movement in West Berlin. *Comparative Politics*. July 1969, Vol. 1, No. 4, p. 516-533.

MÜLLER, H. *Dějiny Německa*, Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-125-5.

SCHMIDTKE, Michael A. *Cultural Revolution or Cultural Shock? Student Radicalism and 1968 in Germany*. In: *South Central Review*. 16–17, 1999–2000, 4–1, s. 77-89.

STARK, S. *Filozofie člověka v historickém kontextu*. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2008. ISBN 978-80-7043-711-7.

STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-206-0.

ŠIKLOVÁ, J. *Stoupenčí proměn*, Praha : Kalich, 2012. ISBN 978-80-70-17-175-2.

VALENTA, M. *Revoluce na pořadu dne – kritická teorie Frankfurtské školy a její recepce v německém protestním levicovém hnutí*. Praha : Matfyzpress, 2011. ISBN 978-80-7378-153-8.

WESEL, U. *Die Verspielte Revolution – 1968 und die Folgen*. München : Blessing, 2002. ISBN 3-89667-190-1.

WIGGERSHAUS, R. *The Frankfurt School : its history, theories, and political significance*. Přel. M. Robertson, Cambridge (Massachusetts) : The MIT Press, 2007. ISBN 978-0-262-73113-3.

WOLFRUM, E. *Zdařilá demokracie: dějiny Spolkové republiky Německo od jejích počátků až po dnešek*. Brno : Společnost pro odbornou literaturu – Barristel&Principal, 2008. ISBN 978-80-87029-43-5.

ZOLLING, P. *Deutsche Geschichte von 1871 bis zur Gegenwart*, München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2009. ISBN 978-3-423-62334-6.

Internetové zdroje

BUNDESMINISTERIUM DER JUSTIZ [online], [cit. 2013-03-11]. Dostupné na Internetu: <http://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_12.html>.

DER BUNDESWAHLLEITER [online], [cit. 2013-04-09]. Dostupné na Internetu: <http://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/fruehere_bundestagswahlen/btw1965.html>.

FREIE UNIVERSITÄT BERLIN [online], [cit. 2013-10-03]. Dostupné na Internetu: <http://web.fu-berlin.de/chronik/chronik_1945-1948.htm>.

HESSISCHER LANDTAG [online], [cit. 2013-04-09]. Dostupné na Internetu: <<http://starweb.hessen.de/starweb/LIS/wahlenhessen.htm>>.

Referát z 22. konference delegátů SDS: GLASNOST [online], [cit. 2013-03-24]. Dostupné na Internetu: <<http://www.glasnost.de/hist/apo/67dutschke.html>>.

SPIEGEL GRUPPE [online], [cit. 06-04-2013]. Dostupné na Internetu: <<http://www.spiegelgruppe.de/spiegelgruppe/home.nsf/0/6CE8D16B87C4BD0AC1256F5F00350C5A>>.

9 RESUMÉ

This thesis is focused on the development of the student protest movement in the Federal Republic of Germany in 1968 that was organized above all by the Student's Union (*Sozialistischer Deutscher Studentenbund*, SDS). The aim is the analysis of roots and ideology of the protest movement. I will also explain the motives of the demonstrations, students' demands and the main changes in the dynamics of protests e.g. the rise of radicalism. I will answer the question why the student protest movement failed and broke up.

The protests were realized most often in West Berlin and Frankfurt because there were the most important students' centres there – The Free University Berlin and Johann Wolfgang Goethe University in Frankfurt. Frankfurt was also connected with philosophers such as Max Horkheimer, Theodor W. Adorno, Jürgen Habermas and Herbert Marcuse. We can speak about Frankfurt School. In the beginning of the protest movement, i.e. till summer 1967, these philosophers had a great impact on ideology of SDS because of the Critical Theory. For better understanding student movement I will discuss the Critical Theory of Herbert Marcuse because his interpretation was accepted the most. Marcuse's conception is included in his famous work „*One-dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*”.

10 PŘÍLOHY

Rudi Dutschke

Obrazová příloha č. 1 – Ikona studentských protestů – Rudi Dutschke (1940–1979).²⁹¹

²⁹¹ FREIE UNIVERSITÄT BERLIN [online], [cit. 2013-28-03]. Dostupné na Internetu: <http://www.fu-berlin.de/campusleben/campus/2010/100421_dutschke-film/index.html>.

Demonstrace 2. června 1967

Obrazová příloha č. 2 – Zastřelený student Benno Ohnesorg.²⁹²

²⁹² DIE WELT [online], [cit. 2013-28-03]. Dostupné na Internetu:
<<http://www.welt.de/politik/article3781473/Benno-Ohnesorg-von-Stasi-Spitzel-erschossen.html>>.

Mezinárodní kongres o Vietnamu

Obrazová příloha č. 3 – Rudi Dutschke jako jeden z organizátorů kongresu na Technické univerzitě ve dnech 17. – 18. února 1968.²⁹³

²⁹³ DEUTSCHE GESCHICHTE IN DOKUMENTEN UND BILDERN (DGDB) [online], [cit. 2013-04-03]. Dostupné na Internetu: <http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_image.cfm?image_id=64>.

Atentát na Dutschkeho

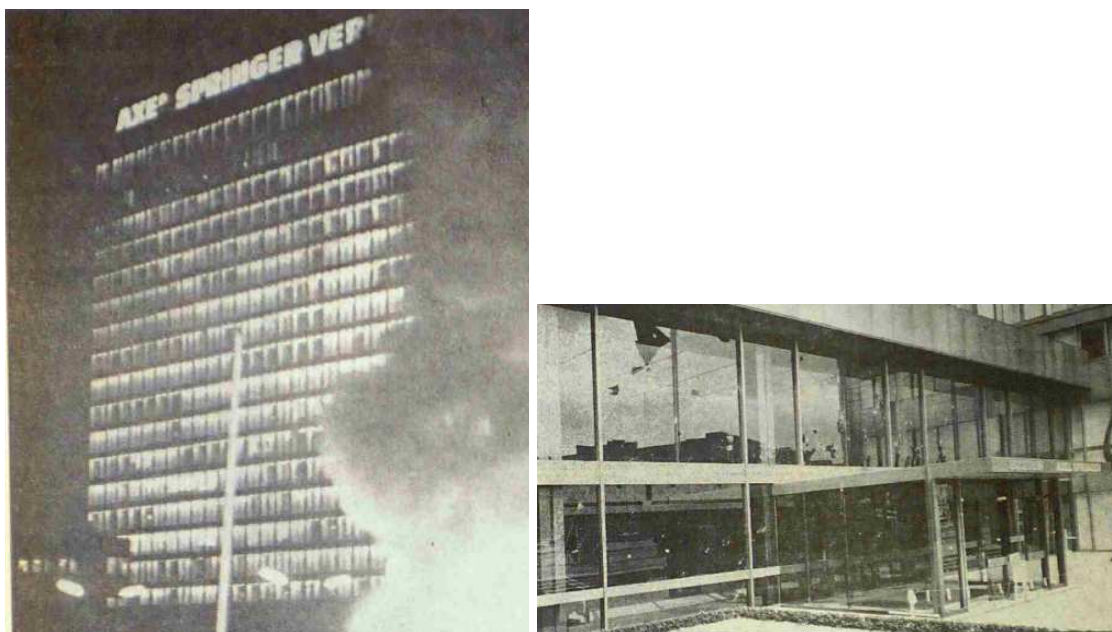

Obrazová příloha č. 4 – Pachatel atentátu, pomocný dělník Josef Bachmann.²⁹⁴

Obrazová příloha č. 5 a č. 6 – Místo činu včetně Dutschkeho bot.²⁹⁵

Velikonoční nepokoje

Obrazová příloha č. 7 a č. 8 – Poškození výškové budovy Springerova vydavatelství na Kochstraße v noci na 12. dubna 1968.²⁹⁶

Obrazová příloha č. 9 – Zásah policistů s vodními děly dne 13. dubna 1968 na náměstí Johna F. Kennedyho před radnicí v Schönebergu.²⁹⁷

²⁹⁴ Bild Zeitung, 13. 4. 1968, 88.

²⁹⁵ Berliner Morgenpost, 12. – 13. 4. 1968, s. 3.

²⁹⁶ Bild, 13. 4. 1968, s. 6.

Demonstrace proti nouzovým zákonům

Obrazová příloha č. 10 – Demonstrace v Bonnu z 11. května 1968.²⁹⁸

²⁹⁷ Bild, 13. 4. 1968, s. 8.

²⁹⁸ DEUTSCHE GESCHICHTE IN DOKUMENTEN UND BILDERN (DGDB) [online], [cit. 2013-04-16]. Dostupné na Internetu: <http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_image.cfm?image_id=610>.